

FACULTAT DE CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ I
PSICOLOGIA
GRAU D'EDUCACIÓ INFANTIL

L'IMPACTE EMOCIONAL DE LA
SEPARACIÓ PARENTAL ALS 0-6 ANYS

Sara Pocero Sererols

Tutora,

Yolanda Quintana Mira

29 de Maig del 2026

UNIVERSITAT ROVIRA i VIRGILI

AGRAÏMENTS

L'elaboració d'aquest treball no hauria estat possible sense el suport i l'acompanyament de moltes persones que, d'una manera o una altra, hi han contribuït.

En primer lloc, vull expressar la meva gratitud més sincera a la **meva família**, el meu pilar fonamental. A la meva mare, la Carina, per la seva presència constant, per creure en mi en tot moment i per donar-me la força necessària per arribar fins aquí. A la meva germana Helena, per ser un referent per a mi, per escoltar-me i per acompanyar-me amb paciència i afecte al llarg d'aquest procés i de tota la meva vida.

A la **meva parella**, en Jose, gràcies per estar al meu costat durant tots aquests anys d'estudi, per la seva comprensió incondicional, pel seu suport en els moments de dubte i per no deixar-me sola en cap d'ells. Sense tu, aquest camí hauria estat molt més difícil.

Vull donar les gràcies també als **dos centres d'educació** de la comarca del Baix Penedès que han fet possible la part pràctica d'aquesta investigació. La seva obertura, generositat i confiança han estat imprescindibles per poder dur a terme les observacions i recollir les dades necessàries. Gràcies a les tutores que han col·laborat amb mi, per la seva disponibilitat i per compartir la seva experiència i mirada professional.

Gràcies a la **Yolanda**, per aquest últim esglai que he arribat a pujar amb la seva ajuda final, on he pogut apreciar el final d'un dels moments més importants de la meva futura carrera com a docent, el treball final de carrera, el que quan pensava que podria amb mi.

Finalment, vull reconèixer la tasca de totes les docents i docents que he anat trobant al llarg del meu camí formatiu. Cada persona que m'ha transmès una mica de la seva passió per l'educació ha deixat en mi una petjada. Gràcies per inspirar-me i per recordar-me cada dia per què vull dedicar-me a acompanyar infants.

Gràcies, a tothom.

RESUM

CATALÀ

Aquest treball va analitzar l'impacte emocional de la separació o el divorci parental en infants de 0 a 6 anys, així com el paper de l'escola i de les figures adultes en l'acompanyament emocional durant aquest procés. La investigació va partir de la importància dels vincles afectius i del desenvolupament emocional en la primera infància, posant especial atenció als efectes que els canvis familiars poden generar en el benestar dels infants.

La metodologia emprada va ser principalment qualitativa, combinant la revisió bibliogràfica amb diferents instruments de recollida de dades: qüestionaris dirigits a docents, famílies i professionals de la psicologia, observacions a l'aula, anàlisi de produccions gràfiques infantils i anàlisi d'una pel·lícula infantil relacionada amb la separació parental. Aquesta triangulació va permetre obtenir una visió global i contextualitzada del fenomen.

Els resultats van mostrar que els infants poden manifestar dificultats de regulació emocional, inseguretat, conductes regressives o canvis en les relacions socials, especialment quan existeix un alt nivell de conflicte interparietal o manca d'estabilitat emocional. Alhora, es va evidenciar que la qualitat de l'acompanyament familiar i escolar actua com a factor protector fonamental. L'escola es va identificar com un espai clau de suport emocional, estabilitat i promoció de la resiliència.

Les conclusions destaquen la necessitat de reforçar l'educació emocional a l'etapa infantil, millorar la coordinació entre escola i família i oferir eines específiques als docents per detectar i acompanyar adequadament aquestes situacions.

Paraules clau: separació parental, educació infantil, desenvolupament emocional, aferrament, regulació emocional, escola, resiliència, família.

CASTELLÀ

Este trabajo analizó el impacto emocional de la separación o el divorcio parental en niños y niñas de 0 a 6 años, así como el papel de la escuela y de las figuras adultas en el acompañamiento emocional durante este proceso. La investigación partió de la importancia de los vínculos afectivos y del desarrollo emocional en la primera infancia, prestando especial atención a los efectos que los cambios familiares pueden generar en el bienestar infantil.

La metodología utilizada fue principalmente cualitativa, combinando la revisión bibliográfica con diferentes instrumentos de recogida de datos: cuestionarios dirigidos a docentes, familias y profesionales de la psicología, observaciones en el aula, análisis de producciones gráficas infantiles y análisis de una película infantil relacionada con la separación parental. Esta triangulación permitió obtener una visión global y contextualizada del fenómeno.

Los resultados mostraron que los niños y niñas pueden manifestar dificultades de regulación emocional, inseguridad, conductas regresivas o cambios en las relaciones sociales, especialmente cuando existe un alto nivel de conflicto interparental o falta de estabilidad emocional. Al mismo tiempo, se evidenció que la calidad del acompañamiento familiar y escolar actúa como un factor protector fundamental. La escuela fue identificada como un espacio clave de apoyo emocional, estabilidad y promoción de la resiliencia.

Las conclusiones destacan la necesidad de reforzar la educación emocional en la etapa infantil, mejorar la coordinación entre escuela y familia y ofrecer herramientas específicas a los docentes para detectar y acompañar adecuadamente estas situaciones.

Palabras clave: separación parental, educación infantil, desarrollo emocional, apego, regulación emocional, escuela, resiliencia, familia.

ANGLÈS

This study analysed the emotional impact of parental separation or divorce on children aged 0 to 6 years, as well as the role of schools and adult figures in providing emotional support throughout this process. The research was based on the importance of emotional bonds and emotional development during early childhood, paying special attention to the effects that family changes may have on children's well-being.

The methodology used was mainly qualitative, combining a literature review with different data collection instruments: questionnaires addressed to teachers, families and psychology professionals, classroom observations, analysis of children's drawings, and analysis of a children's film related to parental separation. This triangulation made it possible to obtain a comprehensive and contextualised understanding of the phenomenon.

The results showed that children may display emotional regulation difficulties, insecurity, regressive behaviours or changes in social relationships, especially when there is a high level of interparental conflict or a lack of emotional stability. At the same time, the study highlighted that the quality of family and school support acts as a key protective factor. Schools were identified as essential spaces for emotional support, stability and the promotion of resilience.

The conclusions emphasise the need to strengthen emotional education in early childhood, improve coordination between schools and families, and provide teachers with specific tools to identify and support these situations appropriately.

Keywords: parental separation, early childhood education, emotional development, attachment, emotional regulation, school, resilience, family.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	8
1.1. JUSTIFICACIÓ DEL TEMA I MOTIVACIÓ PERSONAL	8
2. MARC TEÒRIC	10
2.1. CAPÍTOL 1: DESENVOLUPAMENT EMOCIONAL EN LA PRIMERA INFÀNCIA (0–6 ANYS)	10
2.2. CAPÍTOL 2: IMPACTE DE LA SEPARACIÓ I EL DIVORCI PARENTAL EN INFANTS DE 0 A 6 ANYS.	14
2.3. CAPÍTOL 3: TIPOLOGIES FAMILIARS I INTERVENCIÓ EDUCATIVA DAVANT LA SEPARACIÓ PARENTAL	17
2.4. CAPÍTOL 4: EL PAPER DE L'ESCOLA EN L'EDUCACIÓ EMOCIONAL I L'ACOMPANYAMENT D'INFANTS EN SITUACIONS DE SEPARACIÓ FAMILIAR	19
3. MARC METODOLÒGIC O INVESTIGACIÓ	22
3.1. PREGUNTA DE RECERCA I HIPÒTESI	22
3.2. OBEJCTIUS DE LA INVESTIGACIÓ	24
3.3. DISSENY METODOLÒGIC I TEMPORALITZACIÓ	26
3.4. PARTICIPANTS I MOSTRA	28
3.5. INSTRUMENTS DE RECOLLIDA DE DADES	31
3.5.1. ENQUESTES A DOCENTS I FAMÍLIES	32
3.5.2. ENQUESTES A PSICÒLEGS	33
3.5.3. OBSERVACIONS A L'AULA	33
3.5.4. ANÀLISI DE PEL·LÍCULA INFANTIL	33
3.5.5. ANÀLISI DE PRODUCCIONS GRÀFIQUES: EL DIBUIX DE LA FAMÍLIA	34
3.6. PROCEDIMENT D'ANÀLISI DE DADES	34
4. RESULTAT I ANÀLISI	36
4.1. RESULTAT DE LES ENQUESTES A DOCENTS I FAMÍLIES	36
SÍNTESI INTERPRETATIVA	54
4.2. RESULTAT D'ENQUESTES A PSICÒLEGS/PSICÒLOGUES	55
SÍNTESI INTERPRETATIVA	61
4.3. OBSERVACIONS A L'AULA	63
4.3.1. COMPORTAMENT EMOCIONAL	63
4.3.2. RELACIONS SOCIALS A L'AULA	64

4.3.3. ESTRATÈGIES D'ACOMPANYAMENT DOCENT	65
4.3.4. VALORACIÓ GLOBAL I REFELXIÓ INTERPRETATIVA	66
4.4. ANÀLISI DE PEL·LÍCULA INFANTIL	67
ANÀLISI DELS DIBUIXOS: ESTUDI DE ORGILÉS I PIÑERO (2007)	72
ANÀLISI DE LA FIGURA 1: INFANT 1, 7 ANYS	72
ANÀLISI DE LA FIGURA 2: INFANT 2, 8 ANYS	73
5. PROPOSTA DE MILLORA DE LA PRÀCTICA ESCOLAR	74
5.1. ESTRATÈGIES PEDAGÒGIQUES I EMOCIONALS	74
5.2. GUIA PRÀCTICA PER A DOCENTS I FAMÍLIES	76
5.3. RECOMANACIONS D'AVALUACIÓ I SEGUIMENT	77
6. CONCLUSIONS	80
6.1. RESUM DE RESULTATS PRINCIPALS	80
6.2. COMPLIMENT D'OBJECTIUS	81
6.3. REFLEXIÓ SOBRE LA PRÀCTICA EDUCATIVA	82
6.4. LÍNIES FUTURES DE RECERCA	83
7. BIBLIOGRAFIA	85
8. ANNEXOS	90
ANNEX 1 → MODEL ENQUESTA DOCENTS I FAMÍLIES	90
ANNEX 2 → MODEL ENQUESTA PSICÒLEGS	91
ANNEX 3 → GRAELLES D'OBSERVACIÓ.	93
ANNEX 4 → EXEMPLES DE PRODUCCIONS GRÀFIQUES O MATERIALS ANALITZATS.	95
ANNEX 5 → VALIDACIÓ DELS INSTRUMENTS	96
ANNEX 6 → AUTORITZACIONS O CONSENTIMENTS DELS CENTRES/FAMÍLIES, SEMPRE ANONIMITZATS.	114

1. INTRODUCCIÓ

1.1. JUSTIFICACIÓ DEL TEMA I MOTIVACIÓ PERSONAL

JUSTIFICACIÓ ACADÈMICA

La separació o el divorci parental és una experiència que pot tenir un impacte significatiu en el benestar emocional dels infants, especialment durant els primers anys de vida. En aquesta etapa, el vincle amb les figures parentals és fonamental per al desenvolupament socioemocional i cognitiu (Bowlby, 1969; Ainsworth et al., 1978).

Els infants de 0 a 6 anys poden mostrar reaccions diverses davant d'una situació de separació familiar: ansietat, inseguretat, tristesa, confusió o regressió conductual. La manera com es gestiona aquest procés pot condicionar l'adaptació posterior de l'infant en els àmbits emocional, personal i escolar (Amato, 2010; Kelly i Emery, 2003).

Aquest tema és especialment rellevant per al camp de l'educació infantil, ja que permet comprendre millor les necessitats dels infants en moments de canvi familiar i oferir eines pràctiques a docents i famílies per crear un entorn segur i emocionalment saludable. Amb aquest propòsit, el treball es proposa els objectius específics següents:

NUMERO DE OBJECTIU	OBJECTIU ESPECÍFIC
OE1	Comparar el comportament i les emocions dels infants amb famílies separades respecte als d'infants amb famílies no separades.
OE2	Recollir informació de docents, famílies i psicòlegs mitjançant qüestionaris sobre les estratègies que utilitzen per acompanyar aquests infants.
OE3	Analitzar una pel·lícula infantil relacionada amb la separació parental com a eina educativa i familiar.
OE4	Proposar millores i recomanacions pràctiques per a l'escola i la família a partir dels resultats de la recerca.

JUSTIFICACIÓ PERSONAL

L'interès per aquest tema sorgeix també d'una vivència personal que ha permès reflexionar sobre com la separació familiar afecta les emocions i el comportament dels infants. Aquesta experiència,

combinada amb les observacions realitzades durant les pràctiques del grau d'educació infantil, on alguns infants presentaven dificultats emocionals associades a situacions familiars complexes, ha actuat com a motivació inicial per aprofundir en el fenomen de manera rigorosa i fonamentada.

Per dur a terme aquest estudi, el treball combina un marc teòric basat en la literatura especialitzada sobre el desenvolupament emocional i l'aferrament infantil amb una part empírica que inclou qüestionaris a docents i famílies, observacions a l'aula i l'anàlisi d'una pel·lícula infantil. La recerca pretén establir una connexió directa entre teoria i pràctica, amb la finalitat de millorar l'acompanyament emocional dels infants afectats per aquesta situació.

2. MARC TEÒRIC

2.1. CAPÍTOL 1: DESENVOLUPAMENT EMOCIONAL EN LA PRIMERA INFÀNCIA (0–6 ANYS)

El desenvolupament emocional en la primera infància constitueix un procés complex i determinant per a la salut psicològica i social de l'infant al llarg de tota la seva vida. Aquest període es caracteritza per l'establiment de vincles afectius bàsics amb les figures cuidadores i per l'adquisició progressiva de competències emocionals que influiran en la manera com l'infant s'adapta als entorns socials i escolars (Sroufe, 1995). Comprendre aquestes bases és fonamental per interpretar com poden veure's alterades en situacions d'estrès o canvi en l'entorn familiar, com ara la separació o el divorci dels progenitors.

TEORIA DE L'AFERRAMENT I VINCLES EMOCIONALS

Una de les principals aportacions teòriques en aquest àmbit és la teoria de l'aferrament de Bowlby (1969), que continua sent un referent fonamental en la investigació sobre el desenvolupament infantil contemporani (Cassidy i Shaver, 2018; Mikulincer i Shaver, 2016). Bowlby proposa que els infants desenvolupen vincles afectius duradors amb les seves figures cuidadores perquè aquests vincles garanteixen la seguretat emocional i física necessària per a l'exploració de l'entorn. Quan aquests vincles són segurs, l'infant percep que pot comptar amb la figura d'aferrament en situacions de malestar, la qual cosa facilita tant l'autoregulació emocional com l'adaptació social.

La investigació pionera de Mary Ainsworth (1978) mitjançant la Tècnica de la Situació Estranya va identificar quatre patrons d'aferrament: el segur, l'insegur-evitatiu, l'insegur-ambivalent i el desorganitzat. Aquests patrons no només reflecteixen la qualitat de la relació afectiva amb el cuidador principal, sinó que permeten predir la capacitat de l'infant per gestionar emocions, establir relacions positives i respondre adequadament davant situacions d'estrès (Ainsworth et al., 1978; Cassidy i Shaver, 2018). Investigacions més recents han matisat aquesta classificació, assenyalant que els patrons d'aferrament no són categories rígides, sinó dimensions que poden variar en funció del context relacional i de les experiències vitals de l'infant (Mikulincer i Shaver, 2016).

Un element clau introduït per Main et al. (1985) és el concepte dels models interns de treball: les representacions mentals que l'infant construeix sobre si mateix i sobre els altres a partir de les seves experiències afectives primerenques. Aquests models actuen com a guies per a les relacions futures i poden modificar-se davant canvis significatius en l'estructura familiar (Bretherton i Munholland, 2008). Aquesta perspectiva és especialment rellevant per al present treball, ja que suggereix que les experiències relacionals posteriors a la separació tenen el potencial de modificar els models interns de l'infant, tant en sentit negatiu com positiu, en funció de la qualitat del suport rebut.

Connexió amb la separació parental: Quan es produeix una separació familiar, els patrons d'aferrament establerts poden veure's desestabilitzats, especialment si aquesta comporta una reducció del contacte amb una de les figures de referència o una inconsistència en les respostes dels cuidadors. En aquests casos, els models interns de treball de l'infant poden reconfigurar-se en un sentit d'inseguretat, amb les conseqüències que això implica per al seu desenvolupament emocional i social. Aquest aspecte s'analitza en profunditat en el capítol següent.

REGULACIÓ I CO-REGULACIÓ EMOCIONAL

La regulació emocional es defineix com la capacitat d'una persona per influir en les emocions que experimenta: quan les experimenta, com les experimenta i com les expressa (Gross, 1998).

En la primera infància, aquesta capacitat s'estableix a través de la co-regulació emocional, en la qual el cuidador principal ajuda l'infant a gestionar les seves respostes emocionals en situacions de malestar o frustració. A través de les interaccions repetides, l'infant aprèn quines estratègies són efectives per regular el seu estat intern (Sroufe i Waters, 1977).

Thompson (1994) assenyala que la regulació emocional en la infància depèn en gran mesura de la qualitat de les interaccions entre l'infant i el cuidador. Quan les respostes del cuidador són sensibles i consistents, l'infant desenvolupa una capacitat de regulació més adaptativa. En canvi, quan les respostes són inconsistents o absents, pot aparèixer una desregulació que es manifesta en forma d'ansietat, irritabilitat o conductes regressives.

Bridgett et al. (2015) amplien aquesta perspectiva demostrant que la capacitat de regulació dels progenitors influeix directament en el desenvolupament de la regulació dels fills, establint un circuit bidireccional especialment vulnerable en situacions de crisi familiar com la separació parental.

Els vincles segurs afavoreixen el desenvolupament de competències socioemocionals com la identificació d'emocions pròpies i alienes, l'empatia i l'assertivitat (Denham, 1998; Denham, Bassett i Wyatt, 2007). Per contra, les experiències que generen inseguretat afectiva poden donar lloc a dificultats de regulació que es reflecteixen en comportaments d'ansietat, por o resistència als canvis (Cassidy i Shaver, 2018).

IMPORTÀNCIA DEL DESENVOLUPAMENT EMOCIONAL EN EDUCACIÓ INFANTIL

Des d'una perspectiva educativa, les competències emocionals estan estretament lligades a l'adaptació escolar. La capacitat d'un infant per reconèixer i gestionar les seves emocions es relaciona directament amb la seva participació en les activitats d'aprenentatge, la qualitat de les relacions amb els companys i els docents, i la tolerància a la frustració (Raver, 2002; Zins et al., 2004). En aquest sentit, l'educació

emocional no és un complement opcional, sinó un pilar fonamental per al desenvolupament integral de l'infant.

Bisquerra (2000) la defineix com un procés educatiu continu i permanent que té com a objectiu el creixement emocional com a complement indispensable del desenvolupament cognitiu. Aquesta visió és especialment rellevant en el context de l'educació infantil, etapa en la qual les bases emocionals es consoliden i condicionen el progrés posterior.

Goleman (1995) va popularitzar el concepte d'intel·ligència emocional, entenent-la com la capacitat de reconèixer els propis sentiments i els dels altres, de motivar-se i de gestionar les emocions en un mateix i en les relacions. Tot i que el seu model ha rebut crítiques metodològiques per la seva manca de rigor empíric, en comparació amb models basats en habilitats com el de Mayer, Salovey i Caruso (2004), el seu impacte en el camp educatiu ha estat considerable. Autors més recents, com Brackett (2019), han actualitzat aquest enfocament a través del concepte d'alfabetització emocional, proposant intervencions sistemàtiques i basades en l'evidència per treballar les competències emocionals en contextos escolars.

SEPARACIÓ I DIVORCI PARENTAL COM A FACTOR D'IMPACTE EMOCIONAL

Quan es produeix una separació o divorci parental, els patrons establerts d'aferrament i de regulació emocional poden veure's alterats de manera temporal o persistent, en funció de com es gestioni el procés i del suport disponible per a l'infant (Kelly i Emery, 2003).

Hetherington i Kelly (2002) van concloure, a partir d'un estudi longitudinal de vint-i-cinc anys, que la majoria dels infants s'adapten adequadament amb el temps, però que aquells que experimenten nivells elevats de conflicte interparental presenten majors dificultats. Amato (2010), en una revisió àmplia de la recerca, confirma aquesta tendència i assenyala que la separació no comporta necessàriament conseqüències negatives, però sí que constitueix un factor d'estrès significatiu que desafia el sistema d'aferrament i de regulació de l'infant.

Els estudis indiquen que la qualitat de les relacions post-separació és clau per determinar si l'impacte serà moderat o intens (Amato i Afifi, 2006; Fabricius i Luecken, 2007). Quan els infants perceben conflicte constant entre els progenitors, o incoherència en les rutines familiars, poden presentar conductes com ara regressions en habilitats ja adquirides, dificultats d'atenció o por a la pèrdua de les figures de referència (Kelly i Emery, 2003; Amato, 2010). Vélez et al. (2011) aprofundeixen en aquesta qüestió i demostren que l'exposició al conflicte interparental afecta negativament la capacitat de regulació dels infants, especialment quan aquest conflicte és persistent.

VINCLE AMB LA RECERCA I SUPORT TEÒRIC PER AL TREBALL

Els conceptes desenvolupats en aquest capítol constitueixen el fonament teòric sobre el qual es basa la resta del treball. La teoria de l'aferrament, els models de regulació emocional i els estudis sobre l'impacte del divorci proporcionen un marc interpretatiu per comprendre les reaccions observades a l'aula, les percepcions de les famílies i les valoracions dels professionals consultats. En el capítol següent s'analitza de manera específica com la separació parental pot incidir en cadascun d'aquests processos i quines manifestacions concretes poden observar-se en els infants de 0 a 6 anys.

2.2. CAPÍTOL 2: IMPACTE DE LA SEPARACIÓ I EL DIVORCI PARENTAL EN INFANTS DE 0 A 6 ANYS.

La separació i el divorci parental constitueixen una de les experiències vitals més significatives que poden afectar el desenvolupament emocional dels infants, especialment durant la primera infància. Aquest període es caracteritza per una notable vulnerabilitat, ja que és el moment en què es construeixen els vincles afectius, la seguretat del vincle i les bases de la personalitat. Per aquest motiu, qualsevol canvi en l'estructura familiar pot tenir repercussions importants en el benestar de l'infant.

Segons Amato (2010), el divorci no s'ha d'entendre com un esdeveniment puntual, sinó com un procés que inclou diferents fases: el conflicte previ, la separació pròpiament dita i la reorganització familiar posterior. Aquest procés pot generar situacions d'estrès prolongat que afecten tant els progenitors com els infants, i el seu impacte no depèn únicament de la ruptura en si, sinó del context en el qual es produeix i de la manera com es gestiona.

En els infants, la comprensió de la separació és limitada per les seves capacitats cognitives en desenvolupament. Tal com indiquen Kelly i Emery (2003), els infants poden percebre la separació com una pèrdua o com una ruptura en la seva sensació d'estabilitat, especialment quan implica canvis en la convivència amb un dels progenitors o en les rutines quotidianes. Aquesta manca de comprensió pot generar confusió, inseguretat i ansietat davant una realitat que perceben però no poden interpretar adequadament.

Un dels aspectes més rellevants en aquest context és la possible alteració del vincle d'aferament. Tal com planteja Bowlby (1969), els infants necessiten figures de referència estables que els proporcionin seguretat. Quan es produeix una separació, aquest vincle pot veure's afectat, especialment si hi ha una reducció en el contacte amb un dels progenitors o si la relació esdevé inconsistent, donant lloc a dificultats en la regulació de les emocions.

CONFLICTE INTERPARENTAL I BENESTAR INFANTIL

La presència de conflicte entre els progenitors és un factor clau en l'impacte del divorci. Segons Amato i Afifi (2006), els infants exposats a nivells elevats de conflicte experimenten estrès significatiu, ja que es veuen immersos en una situació que no comprenen i sobre la qual no tenen cap control. En alguns casos, poden sentir-se pressats a posicionar-se a favor d'un progenitor o de l'altre, fet que dificulta la construcció de vincles segurs. Cyr et al. (2010) confirmen que l'exposició continuada al conflicte és un dels predictors més potents de dificultats emocionals i conductuals en la primera infància, per damunt d'altres variables com el tipus de custòdia o el nivell socioeconòmic de la família.

MANIFESTACIONS EMOCIONALS I CONDUCTUALS

Les conseqüències del divorci en la primera infància poden manifestar-se de diferents maneres. Una de les més habituals és la presència de conductes regressives, com la pèrdua d'hàbits adquirits o un augment de la dependència envers l'adult. Tal com planteja Hetherington (1999), aquestes conductes s'han d'interpretar com a respostes adaptatives davant una situació percebuda com a insegura, i no com a indicadors de retard maduratiu.

Paral·lelament, poden aparèixer dificultats en la gestió emocional com irritabilitat, plor freqüent o reaccions desproporcionades. Lieberman (2004) descriu com aquestes manifestacions reflecteixen la dificultat dels infants per expressar i comprendre les seves emocions en contextos de canvi familiar. Les alteracions en el son, l'alimentació i el joc són també indicadors freqüents d'estrès que mereixen atenció específica per part de les figures de referència.

En l'àmbit social, alguns infants poden presentar dificultats en les relacions amb els iguals, manifestant conductes d'aïllament o comportaments agressius relacionats amb la inseguretat i la dificultat per establir relacions de confiança estables. A causa del pensament egocèntric propi d'aquesta etapa (Piaget, 1952), alguns infants poden interpretar que la separació és conseqüència del seu propi comportament, generant sentiments de culpa que poden afectar negativament la seva autoestima.

Cal mencionar també el concepte de triangulació, descrit per Minuchin (1974), que fa referència a la dinàmica en la qual l'infant es veu implicat en el conflicte dels progenitors, assumint rols emocionals que no li corresponen. Aquesta dinàmica és especialment perjudicial en la primera infància, ja que pot generar una sobrecàrrega que interfereix en el desenvolupament normalitzat de l'infant.

FACTORS DE RISC I DE PROTECCIÓ

No tots els infants reaccionen de la mateixa manera davant una separació. L'impacte depèn de la interacció entre factors de risc, com el conflicte interparental, la inestabilitat en les rutines o la manca de comunicació, i factors de protecció, com la presència d'un vincle afectiu segur, la cooperació entre els progenitors i el suport social disponible (Fabricius i Lueken, 2007).

Masten i Coatsworth (1998) assenyalen que els infants poden desenvolupar estratègies adaptatives davant situacions adverses si disposen de recursos adequats, com una figura de referència estable o un entorn emocionalment consistent. Aquesta perspectiva indica que el divorci no determina necessàriament un desenvolupament negatiu, sinó que el seu impacte depèn de la qualitat del context relacional disponible, tant en l'àmbit familiar com en el context escolar.

En síntesi, la separació i el divorci parental constitueixen un procés complex i multidimensional. El seu impacte no és homogeni ni determinista, sinó que depèn de la interacció entre múltiples factors, entre els quals destaquen la qualitat de les relacions afectives disponibles, la gestió que en fan els progenitors i la consistència del suport rebut. La recerca coincideix a assenyalar que no és la separació en si mateixa el factor que condiciona el desenvolupament de l'infant, sinó la qualitat del context relacional i emocional en el qual aquesta es produeix (Amato, 2010; Kelly i Emery, 2003).

2.3. CAPÍTOL 3: TIPOLOGIES FAMILIARS I INTERVENCIÓ EDUCATIVA DAVANT LA SEPARACIÓ PARENTAL

Les transformacions socials dels darrers anys han comportat una diversificació de les estructures familiars, generant nous models de convivència i noves realitats educatives. En aquest context, la separació i el divorci parental donen lloc a diferents tipologies familiars que influeixen en el desenvolupament dels infants i plantegen nous reptes per a l'àmbit educatiu.

Per comprendre la influència dels diferents contextos en el desenvolupament infantil, resulta indispensable fer referència al model ecològic de Bronfenbrenner (1979), segons el qual el desenvolupament humà es produeix a través de la interacció entre l'individu i els diferents sistemes que l'envolten: el microsistema, que inclou la família i l'escola com a entorns de relació directa; el mesosistema, que fa referència a la relació entre aquests entorns; l'exosistema, que comprèn contextos com el laboral o els serveis socials; i el macrosistema, que engloba les lleis, la cultura i els valors socials predominants. Aquest model és especialment útil per comprendre com una separació parental no afecta únicament la relació directa entre l'infant i els seus progenitors, sinó que repercuteix simultàniament en tots els nivells del seu entorn.

MARC NORMATIU I TIPOLOGIES DE CUSTÒDIA

Des del punt de vista legal, a Catalunya la separació i el divorci estan regulats per la Llei 25/2010, del 29 de juliol, del llibre segon del Codi Civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família. Aquesta llei estableix que, en cas de ruptura de la convivència, la responsabilitat parental és compartida per ambdós progenitors, i que les decisions sobre la custòdia han de prendre's atenent sempre el principi d'interès superior del menor.

Després d'una separació, poden aparèixer diverses formes d'organització familiar: les famílies monoparentals, les famílies reconstituïdes o les situacions de custòdia compartida. En les famílies monoparentals, pot existir una major càrrega emocional i organitzativa concentrada en un sol progenitor, cosa que pot repercutir en la seva disponibilitat envers l'infant (Amato, 2010). En les famílies reconstituïdes, l'infant ha d'adaptar-se a noves figures de referència i dinàmiques familiars, procés que, si no es gestiona adequadament, pot generar confusió (Hetherington i Kelly, 2002). La recerca ha demostrat que el factor determinant no és el tipus d'estructura familiar en si mateixa, sinó la qualitat de les relacions que s'hi estableixen (Kelly i Emery, 2003).

LA MEDIACIÓ FAMILIAR COM A EINA PREVENTIVA

Un recurs especialment valuós en el context de la separació parental és la mediació familiar. Es tracta d'un procés voluntari i confidencial en el qual un professional neutral ajuda els progenitors a arribar a

acords sobre les qüestions derivades de la separació, prioritzant sempre el benestar dels infants (Bolaños, 2008). La mediació contribueix a reduir el conflicte interparental, que és un dels factors de risc més importants per al benestar emocional dels infants (Amato i Afifi, 2006).

Bolaños (2008) assenyala que la mediació familiar no només és útil per resoldre conflictes puntuals, sinó que també contribueix a construir un model de coparentalitat més saludable, en el qual ambdós progenitors poden continuar exercint el seu rol parental de manera coordinada i respectuosa. Pruett i Barker (2009) confirmen l'eficàcia de la mediació en la reducció del conflicte i en la millora del benestar dels infants a curt i llarg termini.

EL PAPER DE L'ESCOLA DAVANT LA DIVERSITAT FAMILIAR

En aquest escenari, l'escola esdevé un agent clau per donar resposta a les necessitats emocionals dels infants. Des de la perspectiva del mesosistema de Bronfenbrenner (1979), la relació entre la família i l'escola és un factor protector fonamental, i en situacions de separació parental aquesta relació adquireix una rellevància encara major. El centre educatiu no és únicament un espai d'aprenentatge acadèmic, sinó també un entorn de socialització i desenvolupament emocional on els docents poden observar de manera continuada els infants i detectar possibles dificultats derivades de situacions familiars complexes.

El manteniment de rutines, normes clares i un clima emocional positiu contribueix a generar en l'infant una sensació d'estabilitat que pot compensar parcialment la inestabilitat viscuda en l'àmbit familiar (Raver, 2002). La incorporació de l'educació emocional com a eina d'intervenció permet als infants identificar, expressar i gestionar les seves emocions, facilitant el procés d'adaptació. Activitats com contes, jocs simbòlics o dinàmiques de grup contribueixen a desenvolupar habilitats socioemocionals en un format adaptat a l'edat (Zins et al., 2004).

La coordinació entre escola i família és un altre element fonamental. Establir una comunicació fluida amb els progenitors permet al centre educatiu conèixer millor la situació de l'infant i actuar de manera coherent, mantenint sempre una posició de neutralitat activa que prioritzi el seu benestar per damunt de qualsevol dinàmica de conflicte (Epstein, 2001; Bolaños, 2008). La col·laboració amb professionals especialitzats, com psicòlegs o Equips d'Assessorament Psicopedagògic (EAP), pot enriquir la intervenció educativa i garantir una resposta més específica i adaptada a les necessitats de cada cas.

Finalment, la intervenció educativa no ha de centrar-se únicament en la detecció de dificultats, sinó també en la promoció de factors de protecció: afavorir l'autoestima, les habilitats socials i la capacitat de gestió emocional contribueix a reforçar la resiliència dels infants i a facilitar una adaptació positiva davant situacions adverses.

2.4. CAPÍTOL 4: EL PAPER DE L'ESCOLA EN L'EDUCACIÓ EMOCIONAL I L'ACOMPANYAMENT D'INFANTS EN SITUACIONS DE SEPARACIÓ FAMILIAR

L'escola constitueix un dels principals contextos de desenvolupament en la primera infància, no només des del punt de vista cognitiu, sinó també pel que fa al creixement emocional i social. En situacions de separació o divorci parental, aquest paper adquireix una rellevància especial, ja que el centre educatiu pot actuar com a espai d'estabilitat, seguretat i suport per als infants (Raver, 2002). En molts casos, l'escola és l'únic entorn que es manté constant quan l'estructura familiar es reorganitza, convertint-se en un referent essencial per al benestar de l'infant.

EL DOCENT COM A FIGURA DE REFERÈNCIA EMOCIONAL

Bisquerra (2000) defineix l'educació emocional com un procés educatiu continu que té com a objectiu el desenvolupament de competències com la consciència emocional, la regulació, o l'autonomia personal. Aquestes competències són essencials per al benestar dels infants i per a la seva adaptació a situacions de canvi, com pot ser una separació familiar.

En aquest context, el docent té un rol central en l'acompanyament emocional. Raver (2002) assenyala que la sensibilitat del docent per detectar les necessitats dels infants i respondre-hi adequadament té un impacte directe en el seu desenvolupament. Això implica no només observar, sinó també escoltar, validar les emocions i proporcionar un entorn de confiança. Marchesi (2004) emfatitza que el docent ha d'adoptar una mirada respectuosa i inclusiva, evitant etiquetes i promovent la igualtat d'oportunitats per a tots els infants, independentment de la seva situació familiar.

La relació entre el docent i l'infant en els primers anys de vida pot arribar a tenir les característiques d'un vincle d'aferrament secundari, especialment quan la figura parental no es troba disponible a causa de l'estrès del procés de separació (Howes i Spieker, 2008). Bergin i Bergin (2009) confirmen que els infants que estableixen un vincle segur amb el seu docent mostren una millor adaptació escolar i una major capacitat de gestió emocional, especialment en contextos de vulnerabilitat familiar. Per aquest motiu, la formació dels docents en educació emocional i en la detecció de dificultats és una necessitat urgent en l'etapa d'educació infantil.

PROGRAMES D'EDUCACIÓ EMOCIONAL A L'ESCOLA

Existeixen diversos programes d'educació emocional que han demostrat la seva eficàcia en el context escolar. El programa SEAL (Social and Emotional Aspects of Learning), desenvolupat al Regne Unit, proposa treballar cinc àrees clau: autoconeixement, gestió de les emocions, motivació, empatia i habilitats socials, i ha mostrat resultats positius en la millora del benestar dels infants en edat escolar

(Humphrey et al., 2010). A Catalunya, els programes basats en el model del GROP (Grup de Recerca en Orientació Psicopedagògica) de la Universitat de Barcelona, sota la direcció de Bisquerra i Pérez (2007), han tingut una àmplia implementació en centres d'educació infantil i primària, treballant competències com la consciència emocional, la regulació, l'autonomia, les competències socials i les habilitats de vida i benestar.

Mentre que el programa SEAL adopta un enfocament més centrat en les habilitats socials i la convivència, el model del GROP posa un èmfasi particular en la consciència i la gestió emocional com a base de qualsevol intervenció. Tots dos, però, coincideixen en la necessitat de treballar l'educació emocional de manera sistemàtica i transversal en la jornada escolar. Més recentment, el programa RULER, desenvolupat per Brackett (2019) a la Universitat de Yale, ha ampliat aquest enfocament amb una proposta basada en l'evidència científica que integra la formació dels docents com a condició prèvia per a la implementació efectiva de l'educació emocional a l'aula.

La creació d'un clima emocional positiu a l'aula és un dels aspectes més importants d'aquesta intervenció. Denham (1998) assenyala que un entorn en el qual els infants se senten acceptats i segurs afavoreix l'expressió emocional i el desenvolupament de relacions positives, aspecte especialment rellevant per als infants que viuen situacions familiars complexes.

PROTOCOLS D'ACTUACIÓ DOCENT DAVANT SITUACIONS DE SEPARACIÓ FAMILIAR

Més enllà de les estratègies generals d'educació emocional, és important que els centres educatius disposin de protocols d'actuació específics per acompanyar els infants en situacions de separació familiar. Aquests protocols haurien d'incloure, com a mínim, tres elements fonamentals.

En primer lloc, la comunicació proactiva amb les famílies. Quan un docent detecta canvis significatius en el comportament o l'estat emocional d'un infant, és fonamental establir un canal de comunicació respectuós i confidencial amb els progenitors, sempre amb discreció i sense emetre judicis sobre la situació familiar (Epstein, 2001).

En segon lloc, l'adaptació de les rutines i les activitats a l'aula. En moments de canvi familiar, el manteniment de rutines clares i predictibles proporciona a l'infant l'estabilitat que necessita (Raver, 2002). El docent pot adaptar activitats potencialment sensibles, com els dibuixos de família o les celebracions del Dia del Pare i de la Mare, per tal que siguin inclusives per a tots els infants, independentment de la seva estructura familiar.

En tercer lloc, la derivació als serveis especialitzats quan sigui necessari. Si les dificultats de l'infant persisteixen o s'intensifiquen, és important activar la col·laboració amb l'Equip d'Assessorament

Psicopedagògic (EAP), que pot valorar la situació i proposar mesures d'atenció específiques tant per a l'infant com per a la família (Marchesi, 2004).

LA COORDINACIÓ ENTRE ESCOLA I FAMÍLIA EN SITUACIÓ DE SEPARACIÓ

La coordinació entre escola i família adquireix una dimensió especial en situacions de separació parental. Epstein (2001) proposa un model de col·laboració basat en sis tipus d'implicació: la criança, la comunicació, el voluntariat, l'aprenentatge a casa, la presa de decisions i la col·laboració amb la comunitat. En situacions de separació, la comunicació i la presa de decisions adquireixen una rellevància particular, garantint que ambdós progenitors tinguin accés a la informació sobre el seu fill o filla i puguin participar en les decisions educatives, independentment de la situació de custòdia.

El centre educatiu ha d'adoptar una posició de neutralitat activa: no posicionar-se a favor de cap dels progenitors i evitar que l'infant es converteixi en el canal de comunicació entre ells (Bolaños, 2008). Paral·lelament, és fonamental no estigmatitzar els infants que viuen situacions de separació familiar, adoptant una mirada respectuosa que respecti el ritme i les necessitats individuals de cada infant (Marchesi, 2004).

LA PROMOCIÓ DE LA RESILIÈNCIA DES DE L'ESCOLA

L'escola té un paper clau en la promoció de la resiliència. Masten i Coatsworth (1998) la defineixen com la capacitat d'adaptar-se positivament davant situacions adverses, i assenyalen que aquesta capacitat no és innata, sinó que es desenvolupa a través de la interacció amb entorns de suport. Henderson i Milstein (2003) proposen un model de promoció de la resiliència a l'escola basat en sis factors: enriquir els vincles, fixar límits clars i fermes, ensenyar habilitats per a la vida, brindar afecte i suport, establir expectatives elevades i oferir oportunitats de participació significativa.

Ungar (2012) amplia aquest model assenyalant que la resiliència és un procés dinàmic i contextual que depèn de la qualitat de la interacció entre l'infant i els seus entorns de vida, la qual cosa reforça la importància d'una intervenció coordinada entre escola, família i serveis especialitzats.

En conclusió, el paper de l'escola en situacions de separació familiar va molt més enllà de la detecció de dificultats. Mitjançant l'educació emocional, l'acompanyament sensible del docent, la implementació de protocols d'actuació clars, la coordinació amb les famílies i la promoció de la resiliència, el centre educatiu pot esdevenir un espai clau per afavorir l'adaptació i el desenvolupament saludable dels infants que viuen situacions de canvi familiar.

3. MARC METODOLÒGIC O INVESTIGACIÓ

3.1. PREGUNTA DE RECERCA I HIPÒTESI

El treball sorgeix de la necessitat d'aprofundir en la comprensió de l'impacte emocional que té la separació o el divorci parental en els infants d'entre 0 i 6 anys, una etapa especialment sensible des del punt de vista del desenvolupament socioemocional. Durant aquests primers anys de vida es construeixen els vincles d'aferrament, es consoliden les bases de la gestió emocional i es configuren els primers models interns de relació amb els altres i amb un mateix. Qualsevol alteració significativa en l'entorn familiar, com és el cas d'una separació parental, pot incidir directament en aquests processos.

Es parteix del supòsit que la separació parental, especialment quan no es gestiona de manera adequada, pot afectar negativament el benestar dels infants de 0 a 6 anys, manifestant-se en conductes i respostes observables en diferents contextos, i especialment en el context escolar. Aquest supòsit no implica un judici de valor sobre la separació en si mateixa, sinó que posa el focus en la manera com es desenvolupa aquest procés i en els factors que poden actuar com a elements de risc o de protecció.

PREGUNTA DE RECERCA

A partir d'aquest punt de partida, es formula la següent pregunta d'investigació:

Quin impacte emocional té la separació o el divorci parental en els infants de 0 a 6 anys, i quines estratègies educatives poden contribuir a afavorir el seu benestar emocional en el context escolar?

Aquesta pregunta és operativitzable, ja que permet recollir dades a través d'enquestes a docents, famílies i professionals de l'àmbit psicològic, observacions a l'aula i anàlisi de produccions gràfiques. A més, és pertinent des d'una perspectiva educativa, ja que permet establir connexions directes entre la teoria i la pràctica i generar propostes aplicables en contextos reals d'educació infantil.

Aquesta pregunta principal es desglossa en les subpreguntes següents:

- Quines manifestacions emocionals presenten els infants que viuen una separació parental?
- Existeixen diferències observables en les produccions gràfiques entre infants amb famílies separades i infants amb estructures familiars no separades?
- Quin paper tenen els docents en la detecció i l'acompanyament d'aquestes dificultats?
- Quines estratègies són percebudes com a més efectives per part de famílies i professionals?

HIPÒTESI

D'acord amb el marc teòric revisat, es formula la següent hipòtesi d'investigació:

Els infants de 0 a 6 anys que han experimentat un procés de separació o divorci parental presenten una major probabilitat de mostrar dificultats en la regulació emocional i en el comportament en el context escolar, especialment quan existeix un alt nivell de conflicte interparental o una manca d'estabilitat en les rutines quotidianes.

La hipòtesi planteja una relació probabilística i no determinista, reconeixent que no tots els infants reaccionen de la mateixa manera davant una separació. En aquest sentit, s'alinea amb la perspectiva actual de la recerca, que destaca la importància dels factors de risc i de protecció en la mediació de l'impacte emocional (Amato, 2010; Kelly i Emery, 2003).

PROCEDIMENT D'ANÀLISI QUALITATIVA

Donat el caràcter predominantment qualitatiu d'aquesta investigació, és necessari explicitar el procediment d'anàlisi de les dades recollides. Tal com assenyalen Braun i Clarke (2006), l'anàlisi qualitativa no consisteix en una lectura impressionista de les dades, sinó en un procés sistemàtic i transparent de categorització, codificació i interpretació.

El procés d'anàlisi s'ha estructurat en cinc fases:

Primera fase: familiarització amb les dades. Un cop recollides totes les respostes de les enquestes i les observacions a l'aula, s'ha procedit a una lectura exhaustiva i repetida de tots els materials per obtenir una visió global del conjunt de les dades abans d'iniciar el procés de codificació. Aquesta fase permet identificar els temes i patrons emergents de manera inductiva (Braun i Clarke, 2006).

Segona fase: codificació. A partir de la lectura de les dades, s'han identificat i etiquetat els segments de text més rellevants en relació amb els objectius de la investigació. En el cas de les enquestes, la codificació s'ha aplicat especialment a les respostes obertes. En el cas de les observacions, la codificació ha permès organitzar les dades en funció dels quatre blocs temàtics de la guia: comportament emocional, relacions socials, estratègies d'acompanyament i valoració global.

Tercera fase: construcció de categories temàtiques. Els codis identificats s'han agrupat en categories temàtiques més àmplies. Les categories principals que han emergit són: manifestacions emocionals de la separació parental, manifestacions conductuals observables, factors de risc i de protecció, paper del context escolar com a espai de suport, estratègies d'acompanyament docent i familiar, i limitacions i necessitats de formació.

Quarta fase: comparació i contrast de respostes. S'ha comparat la informació obtinguda a través dels diferents instruments, identificant convergències i divergències entre les percepcions de docents, famílies i la professional de la psicologia. Tal com estableix la metodologia de la triangulació

proposada per Denzin (1978), el contrast entre fonts diverses és una estratègia fonamental per incrementar la validesa dels resultats en la investigació qualitativa.

Cinquena fase: interpretació i connexió amb el marc teòric. Les categories i els patrons identificats s'han interpretat en relació amb el marc teòric del treball, establint connexions explícites entre les dades empíriques i les aportacions de la recerca científica (Latorre, 2003; Guba, 1989).

3.2. OBEJCTIUS DE LA INVESTIGACIÓ

Els objectius constitueixen un element fonamental dins qualsevol investigació, ja que permeten concretar de manera clara i precisa allò que es pretén analitzar, descriure o explicar. En el present treball, centrat en l'impacte emocional de la separació parental en infants de 0 a 6 anys, els objectius es formulen amb la finalitat d'orientar el procés investigador i garantir la coherència entre la pregunta de recerca, la hipòtesi i la metodologia emprada.

Per tal d'assegurar la seva qualitat i utilitat, els objectius s'han elaborat seguint el model dels criteris SMART, proposat per Drucker (1954). Aquest model estableix que els objectius han de complir cinc característiques essencials: han de ser específics (Specific), definint clarament què es vol aconseguir; mesurables (Measurable), de manera que es pugui avaluar el seu grau d'assoliment; assolibles (Achievable), tenint en compte els recursos i el context disponibles; realistes (Realistic), és a dir, coherents amb la realitat educativa sobre la qual s'intervé; i temporals (Time-related), situant-se dins un període concret, en aquest cas, el temps de realització del Treball Final de Grau.

Aquesta perspectiva no només garanteix una formulació rigorosa dels objectius, sinó que també facilita la seva aplicabilitat pràctica i la posterior avaluació dels resultats obtinguts.

Els objectius es presenten a continuació organitzats en dos nivells: un objectiu general, que recull la finalitat global de la investigació, i diversos objectius específics, que concreten i operativitzen aquest propòsit.

OBJECTIU GENERAL

Analitzar l'impacte emocional de la separació o el divorci parental en els infants de 0 a 6 anys en el context educatiu, així com identificar estratègies d'acompanyament que afavoreixin el seu benestar emocional.

Aquest objectiu general expressa el propòsit central del treball i es vincula directament amb la necessitat de poder comprendre com les transformacions en l'estructura familiar poden influir en el desenvolupament emocional dels infants en una etapa clau, com és la infantil. Tot i el seu caràcter

ampli, actua com a eix vertebrador de la investigació i es concreta mitjançant els objectius específics que es detallen a continuació.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

Aquí, s'han pensat 7 objectius específics tenint en compte les diverses recerques d'informació a realitzar i el que es vol extreure d'elles.

- 1. OE1: Recollir i analitzar la percepció de docents i famílies sobre l'impacte emocional de la separació parental en els infants de 0 a 6 anys, mitjançant qüestionaris que permetin integrar diferents mirades i enriquir la comprensió del fenomen.**

Aquest objectiu permet identificar indicadors observables com conductes regressives, dificultats de regulació emocional, inseguretat o dependència afectiva, aportant dades qualitatives rellevants.

- 2. OE2: Analitzar les produccions gràfiques d'infants amb situació de separació parental i d'infants sense aquesta situació, identificant possibles diferències en la representació de la figura familiar, l'expressió emocional i els elements simbòlics presents en els dibuixos.**

Aquest objectiu introdueix una dimensió analítica que permet detectar diferències i establir possibles patrons.

- 3. OE3: Obtenir la visió especialitzada d'una professional de la psicologia sobre les manifestacions emocionals i conductuals dels infants davant la separació parental, així com sobre les estratègies d'intervenció més eficaces.**

Mitjançant entrevistes i qüestionaris, es busca integrar diferents mirades, enriuint la comprensió del fenomen.

- 4. OE4: Identificar les estratègies educatives i familiars utilitzades per acompanyar emocionalment els infants en situacions de separació parental.**

Aquest objectiu permet valorar pràctiques reals i la seva eficàcia en contextos educatius i familiars.

- 5. OE5: Analitzar el paper de l'escola com a espai de suport emocional en el procés d'adaptació dels infants davant la separació familiar.**

Es posa èmfasi en la funció protectora del context escolar com a entorn estable i segur.

- 6. OE6: Examinar una pel·lícula infantil relacionada amb la separació parental com a recurs educatiu per treballar les emocions.**

Aquest objectiu aporta una dimensió aplicada i innovadora, vinculant l'àmbit audiovisual amb l'educació emocional.

7. OE7: Elaborar propostes de millora i recomanacions pràctiques dirigides a docents i famílies per afavorir el benestar emocional dels infants.

Aquest objectiu final reflecteix la voluntat transformadora del treball, orientada a la millora de la pràctica educativa.

3.3. DISSENY METODOLÒGIC I TEMPORALITZACIÓ

La investigació educativa constitueix una eina fonamental per a la millora de la pràctica docent i per a la comprensió dels fenòmens que es produeixen dins l'àmbit educatiu. Segons Sarramona (2000), ha de contribuir a la presa de decisions fonamentades i a la millora de la qualitat del sistema educatiu. En la mateixa línia, Carr i Kemmis (1988) la defensen com una eina de reflexió crítica sobre la pràctica docent. Latorre (2003) i Bisquerra (2004) subratllen la necessitat d'una investigació contextualitzada i vinculada a la realitat educativa concreta, mentre que Guba (1989) posa èmfasi en la importància de la interpretació dels significats en contextos naturals.

METODOLOGIA DE LA INVESTIGACIÓ

Aquesta investigació s'emmarca principalment dins d'un enfocament qualitatiu, tot i que incorpora alguns elements de caràcter descriptiu que l'aproximen a una perspectiva mixta. La metodologia qualitativa es caracteritza per l'estudi en profunditat de fenòmens en el seu context natural, prioritzant la comprensió dels significats, les experiències i les percepcions dels participants. En aquest cas resulta especialment adequada, ja que l'objecte d'estudi no es pot reduir únicament a dades numèriques, sinó que requereix una anàlisi interpretativa de conductes, emocions i relacions.

Pel que fa als participants, la investigació compta amb un total de 19 respostes als qüestionaris de docents i famílies, una resposta en profunditat d'una professional de la psicologia amb més de set anys d'experiència en l'àmbit de la separació parental, i quatre infants observats directament a l'aula en dos centres d'educació infantil de la comarca del Baix Penedès. A més, s'han analitzat produccions gràfiques publicades per Orgilés i Piñero (2007) com a font de dades secundàries. Tots els participants han estat seleccionats de manera intencional, en funció de la seva experiència directa amb la temàtica estudiada i de la viabilitat ètica de la recollida de dades (Bisquerra, 2004).

Quant als instruments emprats, les dades es recullen a través de qüestionaris adreçats a docents i famílies, un qüestionari en profunditat adreçat a una professional de la salut mental, observacions sistemàtiques a l'aula, l'anàlisi d'una pel·lícula infantil i l'anàlisi de produccions gràfiques infantils. L'elecció d'aquesta combinació d'instruments respon a la lògica de la triangulació metodològica

proposada per Denzin (1978), que estableix que la combinació de múltiples fonts de dades permet obtenir una comprensió més completa i fiable del fenomen estudiat. Cadascun dels instruments es vincula de manera directa als objectius específics de la investigació: els qüestionaris permeten assolir els objectius OE1, OE3 i OE4; les observacions responen als objectius OE4 i OE5; i l'anàlisi de la pel·lícula i les produccions gràfiques s'orienten als objectius OE2 i OE6. L'elecció d'aquesta metodologia és coherent amb els objectius plantejats, ja que aquests se centren en observar, descriure, analitzar i comprendre una realitat educativa concreta, més que no pas en mesurar variables de manera estadística.

TEMPORALITZACIÓ DE LA INVESTIGACIÓ

La planificació temporal del treball s'ha estructurat seguint les diferents fases del desenvolupament del Treball Final de Grau, des de l'inici fins a la seva finalització. Tal com assenyala Latorre (2003), la planificació temporal en la investigació educativa no és un element accessori, sinó una condició necessària per garantir el rigor i la coherència metodològica del procés.

Tal com assenyala Latorre (2003), la planificació temporal en la investigació educativa no és un element accessori, sinó una condició necessària per garantir el rigor i la coherència metodològica del procés.

La temporalització aproximada ha estat la següent:

Fase 1: Elecció del tema i plantejament inicial (inici del curs) → Definició del tema, justificació i formulació de la pregunta d'investigació.

Fase 2: Elaboració del marc teòric (primer trimestre) → Recerca bibliogràfica i redacció dels continguts teòrics relacionats amb el desenvolupament emocional i la separació parental.

Fase 3: Disseny metodològic (segon trimestre) → Definició de la metodologia, selecció de la mostra i elaboració dels instruments de recollida de dades, incloent els guions d'entrevista i els criteris d'anàlisi dels dibuixos.

Fase 4: Recollida de dades (durant el període de pràctiques) → Realització de les enquestes a docents, famílies i la professional de la psicologia, observacions a l'aula, recollida dels dibuixos dels infants i visualització i anàlisi de la pel·lícula infantil seleccionada.

Fase 5: Anàlisi de resultats (tercer trimestre) → Tractament i interpretació de totes les dades recollides a través dels diferents instruments. Aquesta fase ha inclòs la transcripció i l'anàlisi de contingut temàtica de les enquestes, seguint el model proposat per Braun i Clarke (2006); l'anàlisi interpretativa de les observacions a l'aula a partir de la guia d'observació estructurada; l'anàlisi de la pel·lícula infantil seleccionada en relació amb el marc teòric; i l'anàlisi comparativa de les

produccions gràfiques a partir dels criteris de Koppitz (1968) i Burns i Kaufman (1970). En aquesta fase s'ha realitzat també la triangulació de les dades obtingudes a través dels diferents instruments, amb la finalitat de contrastar les informacions, identificar convergències i divergències i obtenir una visió global i aprofundida del fenomen estudiat (Denzin, 1978).

Fase 6: Redacció final i conclusions (fase final del TFG) → Integració de tots els elements del treball en un document coherent i articulat, revisant la connexió entre el marc teòric, la metodologia i els resultats obtinguts. En aquesta fase s'han elaborat les conclusions generals del treball, donant resposta a la pregunta de recerca i als objectius plantejats, i s'han formulat les propostes de millora i les recomanacions pràctiques dirigides a docents i famílies. Així mateix, s'ha procedit a la revisió formal i lingüística del document, a la verificació de les referències bibliogràfiques i a la preparació del treball per a la seva presentació i defensa oral davant el tribunal avaluador.

3.4. PARTICIPANTS I MOSTRA

La definició de la mostra constitueix un element clau en el desenvolupament de qualsevol investigació, ja que condiciona tant el procés de recollida de dades com la interpretació dels resultats. En el present treball, la mostra està formada per quatre grups de participants, seleccionats de manera intencional en funció de la seva relació directa amb la temàtica estudiada i de la viabilitat ètica de la recollida de dades.

POBLACIÓ DE REFERÈNCIA

El primer grup el formen les 19 persones que han respost el qüestionari adreçat a docents i famílies: un 31,6% són docents d'educació infantil, un 26,3% són mares, un 26,3% són pares, i la resta correspon a altres figures de referència com avis, àvies i germans.

El segon grup el forma una única professional de la psicologia, Neus Navarro Muñoz, especialitzada en psicologia infantil i familiar, amb més de set anys d'experiència en l'acompanyament d'infants i famílies en situació de separació o divorci parental.

El tercer grup el formen quatre infants d'entre 0 i 6 anys, observats directament a l'aula en dos centres d'educació infantil de la comarca del Baix Penedès, concretament a Cunit i a Calafell, i que s'identifiquen al llarg de tota l'anàlisi com a Alumne 1, Alumne 2, Alumne 3 i Alumne 4.

El quart grup no correspon a participants directes, sinó a dades secundàries: les produccions gràfiques publicades i analitzades per Orgilés i Piñero (2007), l'ús de les quals és metodològicament vàlid quan la recollida de dades primàries no és viable (Denzin, 1978).

MOSTRA DE LA INVESTIGACIÓ

Es tracta d'una mostra no probabilística i intencional, seleccionada en funció de criteris d'accessibilitat, adequació als objectius i viabilitat ètica. Tal com assenyala Bisquerra (2004), en la investigació qualitativa la selecció intencional de la mostra no persegueix la representativitat estadística sinó la profunditat analítica.

La mostra està formada pels participants següents:

Qüestionaris a docents i famílies: s'ha recollit un total de 19 respostes, provinents de docents d'educació infantil i de famílies que han viscut o estan vivint un procés de separació parental amb fills en edat de 0 a 6 anys, a més d'altres figures de referència properes als infants.

Qüestionari a la professional de la psicologia: ha participat Neus Navarro Muñoz, psicòloga especialitzada en psicologia infantil i familiar, amb més de set anys d'experiència en l'acompanyament d'infants i famílies en situació de separació o divorci parental.

Observacions a l'aula: s'han dut a terme en dos centres d'educació infantil de la comarca del Baix Penedès, concretament a Cunit i a Calafell. Els infants observats s'identifiquen al llarg de tota l'anàlisi com a Alumne 1, Alumne 2, Alumne 3 i Alumne 4.

Anàlisi de produccions gràfiques: davant la impossibilitat de recollir dibuixos propis per limitacions d'accés al camp, l'anàlisi es basa en les produccions gràfiques publicades i analitzades per Orgilés i Piñero (2007). L'ús de dades secundàries provinents d'investigació publicada és una pràctica vàlida en la recerca qualitativa quan la recollida de dades primàries no és viable (Denzin, 1978).

CONSIDERACIONS ÈTIQUES

La investigació amb infants i famílies implica una responsabilitat ètica especial que ha estat present en totes les fases del disseny i la recollida de dades d'aquest treball. En aquest sentit, s'han adoptat les mesures següents per garantir el respecte als drets i a la intimitat de totes les persones participants.

Pel que fa al consentiment informat, totes les persones participants en les enquestes han estat informades prèviament dels objectius de la investigació, de la naturalesa voluntària de la seva participació i de l'ús exclusivament acadèmic de les dades recollides. La participació en les enquestes ha estat completament voluntària i anònima, i cap participant ha estat identificat de manera personal en cap moment del treball. En el cas de la psicòloga participant, la seva identitat s'ha inclòs amb el seu consentiment explícit, donat el caràcter professional i públic de la seva aportació.

Pel que fa a l'anonimat i la confidencialitat, les observacions a l'aula han estat realitzades amb la col·laboració i el coneixement de les tutores dels grups, i els infants participants s'identifiquen al llarg de tota l'anàlisi únicament a través d'un codi numèric, garantint en tot moment la protecció de les seves dades personals i de la informació relativa a la seva situació familiar. Cap dada que pogués

permetre la identificació directa o indirecta d'un infant o d'una família ha estat inclosa en el treball. Tal com estableixen els principis ètics de la investigació educativa descrits per Bisquerra (2004), la protecció de la intimitat dels participants i la gestió responsable de la informació sensible són condicions indispensables per a la legitimitat i el rigor de qualsevol investigació en aquest àmbit.

JUSTIFICACIÓ DE LA SELECCIÓ DE LA MOSTRA

Es tracta d'una mostra no probabilística i intencional, ja que en la investigació qualitativa la selecció intencional no persegueix la representativitat estadística sinó la profunditat analítica (Bisquerra, 2004).

Els criteris utilitzats per a la selecció han estat els següents: experiència directa amb infants en situació de separació parental, en el cas dels docents i la psicòloga; haver viscut o estar vivint un procés de separació amb fills en edat de 0 a 6 anys, en el cas de les famílies; presència de diversitat de situacions familiars, que possibilita una anàlisi comparativa; i viabilitat ètica, especialment pel que fa a la confidencialitat i al consentiment informat.

La tria d'aquesta mostra es justifica per tres motius fonamentals. En primer lloc, la diversitat de perspectives: la combinació de veus de docents, famílies, professionals de la psicologia i produccions gràfiques dels infants permet una triangulació de les dades que reforça la validesa de la investigació (Denzin, 1978). Cadascuna d'aquestes fonts aporta una perspectiva diferent i complementària: el docent ofereix una mirada professional i observacional, la família aporta la dimensió vivencial, la psicòloga proporciona el marc clínic especialitzat, i les produccions gràfiques permeten accedir a la perspectiva de l'infant de manera no verbal.

En segon lloc, la coherència amb els objectius del treball: les fonts seleccionades responen directament a cadascun dels objectius específics de la investigació. En tercer lloc, la viabilitat i el respecte als principis ètics: treballar en entorns coneguts i accessibles ha permès garantir un tractament responsable de les dades i establir relacions de confiança amb els participants

CRITERIS DE SELECCIÓ

Els criteris utilitzats per a la selecció de la mostra han estat els següents: experiència directa amb infants en situació de separació parental, en el cas dels docents i la psicòloga; haver viscut o estar vivint un procés de separació amb fills en edat de 0 a 6 anys, en el cas de les famílies; presència de diversitat de situacions familiars, que possibilita una anàlisi comparativa; i viabilitat i respecte als principis ètics, especialment pel que fa a la confidencialitat i al consentiment informat.

LIMITACIONS DE LA MOSTRA

Cal reconèixer de manera explícita les limitacions que presenta la mostra. La limitació principal és el nombre reduït de participants: amb 19 respostes al qüestionari, una única resposta de la psicòloga i quatre infants observats, la mostra no té capacitat de representació estadística i els resultats no poden generalitzar-se (Latorre, 2003). Una segona limitació és el biaix de proximitat, ja que la majoria dels participants pertanyen a entorns accessibles per a la investigadora, concentrats a la comarca del Baix Penedès, la qual cosa limita la diversitat contextual. Una tercera limitació és l'obtenció d'una única resposta professional de psicologia, que no pot representar la diversitat d'enfocaments del camp.

Malgrat aquestes limitacions, l'enfocament qualitatiu i la triangulació de fonts diverses permeten compensar parcialment la reduïda mida de la mostra, aportant una anàlisi profunda i contextualitzada que, tot i no ser generalitzable, és significativa des d'una perspectiva interpretativa (Guba, 1989). L'objectiu del treball no és establir conclusions universals, sinó comprendre en profunditat un fenomen concret en un context determinat i generar propostes aplicables que puguin orientar la pràctica educativa.

CONSIDERACIONS ÈTIQUES

La investigació amb infants i famílies implica una responsabilitat ètica especial que ha estat present en totes les fases del disseny i la recollida de dades. Totes les persones participants van ser informades prèviament dels objectius de la investigació i de l'ús exclusivament acadèmic de les dades recollides. La participació va ser completament voluntària i anònima, i cap participant ha estat identificat de manera personal.

La psicòloga participant va donar el seu consentiment explícit per ser identificada, donat el caràcter professional i públic de la seva aportació. Els infants observats s'identifiquen únicament mitjançant un codi numèric, garantint en tot moment la protecció de les seves dades personals i de la informació relativa a la seva situació familiar, tal com estableixen els principis ètics de la investigació educativa (Bisquerra, 2004).

3.5. INSTRUMENTS DE RECOLLIDA DE DADES

Per tal de garantir el rigor i la coherència de la investigació, és imprescindible disposar d'instruments de recollida de dades adequats que permetin obtenir informació rellevant, fiable i contextualitzada. En el marc d'aquest estudi, centrat en l'impacte emocional de la separació parental en infants de 5 anys, no seria metodològicament adequat basar-se en una observació lliure o intuïtiva, ja que això podria comportar una manca de sistematicitat i dificultats en la interpretació dels resultats.

Tal com assenyalen autors com Bisquerra (2004) i Latorre (2003), la investigació educativa requereix instruments que orientin la mirada de l'investigador i permetin recollir dades de manera estructurada,

facilitant posteriorment la seva anàlisi. En aquest sentit, s'ha optat per una metodologia qualitativa basada en la triangulació d'instruments, que permet obtenir una visió global i profunda del fenomen estudiat.

Així doncs, en aquesta investigació s'utilitzen quatre instruments principals de recollida de dades: les entrevistes a docents i famílies, les entrevistes a professionals de la psicologia i l'anàlisi d'una pel·lícula infantil com a recurs educatiu.

3.5.1. ENQUESTES A DOCENTS I FAMÍLIES

Les entrevistes semiestructurades constitueixen un dels instruments més utilitzats en la investigació qualitativa educativa, ja que permeten obtenir informació rica i contextualitzada a partir de la perspectiva dels participants. Segons Kvale (1996), l'entrevista qualitativa és una conversa que té per objectiu obtenir descripcions del món viscut per l'entrevistat, amb la finalitat d'interpretar el significat dels fenòmens descrits.

En el present estudi s'han dissenyat dos guions d'entrevista diferenciats: un adreçat als docents d'educació infantil i un adreçat a les famílies. Ambdós guions segueixen una estructura semiestructurada, és a dir, inclouen preguntes obertes que orienten la conversa, però que permeten la flexibilitat necessària per aprofundir en aspectes emergents al llarg de l'entrevista.

Els guions d'entrevista inclouen preguntes relacionades amb les manifestacions emocionals i conductuals observades en els infants, les estratègies d'acompanyament utilitzades, la percepció sobre el paper de l'escola i la valoració dels factors que faciliten o dificulten l'adaptació dels infants a la situació de separació. Els guions complets es troben als annexos del treball.

3.5.2. ENQUESTES A PSICÒLEGS

A diferència de les entrevistes semiestructurades adreçades a docents i famílies, l'entrevista a la professional de la psicologia s'ha dissenyat com una entrevista en profunditat, que permet explorar de manera més àmplia i especialitzada les qüestions relacionades amb l'impacte emocional de la separació parental des d'una perspectiva clínica i terapèutica.

Aquesta entrevista inclou preguntes relacionades amb les manifestacions emocionals més freqüents en infants de 0 a 6 anys en situació de separació parental, els factors de risc i de protecció identificats en la pràctica professional, les estratègies d'intervenció psicològica més eficaces i les recomanacions dirigides a docents i famílies. El guió complet de l'entrevista es troba als annexos del treball.

3.5.3. OBSERVACIONS A L'AULA

Les observacions a l'aula constitueixen un instrument fonamental en la investigació educativa, ja que permeten recollir dades directament en el context natural on es produeixen els fenòmens estudiats. Tal com assenyala Bisquerra (2004), l'observació sistemàtica en entorns educatius ofereix informació de gran valor sobre els comportaments, les emocions i les interaccions dels infants que difícilment emergeixen a través d'altres instruments.

En el marc d'aquest estudi, s'han dut a terme observacions a l'aula en dos centres d'educació infantil de la comarca del Baix Penedès. Les observacions han estat realitzades amb la col·laboració de les tutores de cada grup i han tingut com a participants infants d'entre 0 i 6 anys en situació de separació parental.

Per tal de garantir la sistematicitat i el rigor de la recollida de dades, s'ha elaborat una guia d'observació estructurada organitzada en quatre blocs temàtics: el comportament emocional de l'infant, les relacions socials a l'aula, les estratègies d'acompanyament docent i una valoració global de l'impacte percebut de la separació familiar. La guia combina ítems de selecció múltiple, escales de valoració i preguntes obertes, fet que permet recollir tant dades descriptives com informació qualitativa més rica i contextualitzada. La guia completa es troba als annexos del treball.

Tota la informació recollida a través de les observacions ha estat tractada de manera confidencial i anònima, i els infants participants s'identifiquen mitjançant un codi numèric al llarg de tota l'anàlisi, garantint en tot moment la protecció de les dades personals i el respecte als principis ètics de la investigació.

3.5.4. ANÀLISI DE PEL·LÍCULA INFANTIL

L'anàlisi d'una pel·lícula infantil relacionada amb la separació parental constitueix un instrument complementari que permet explorar com aquest fenomen és representat i comunicat als infants a

través del llenguatge audiovisual. Tal com assenyala Bisquerra (2000), els recursos audiovisuals poden ser eines molt eficaces per treballar l'educació emocional amb infants, ja que faciliten la identificació emocional i la reflexió sobre situacions vitals complexes.

La pel·lícula seleccionada serà analitzada a partir d'una guia d'anàlisi estructurada que inclou dimensions relacionades amb la representació de les emocions dels infants, la qualitat dels vincles familiars representats, la presència de conflicte interparental, la resolució de la situació i el missatge educatiu transmès. Aquesta anàlisi es realitzarà posant en relació constant el contingut de la pel·lícula amb els referents teòrics del marc teòric del treball.

3.5.5. ANÀLISI DE PRODUCCIONS GRÀFIQUES: EL DIBUIX DE LA FAMÍLIA

L'anàlisi de les produccions gràfiques dels infants constitueix un instrument especialment valuós en la investigació amb infants de primera infància, ja que el dibuix és un mitjà d'expressió natural i espontani a través del qual els infants comuniquen el seu món interior, les seves emocions i les seves percepcions sobre la realitat (Koppitz, 1968).

En concret, s'utilitza el Test del Dibuix de la Família, àmpliament emprat en l'àmbit de la psicologia infantil, que consisteix a demanar a l'infant que dibuixi la seva família. Segons Corman (1967), aquest instrument permet explorar la dinàmica familiar percebuda per l'infant, les relacions afectives amb les figures parentals i possibles indicadors d'estrès emocional.

Per a l'anàlisi dels dibuixos se seguiran criteris basats en les aportacions de Koppitz (1968) i Burns i Kaufman (1970), que inclouen indicadors com la mida de les figures, la distància entre elles, l'omissió de figures, l'expressió facial representada, l'ús del color i la presència d'elements simbòlics associats a l'estat emocional. Els dibuixos s'analitzaran de manera comparativa entre els dos grups de participants, identificant possibles patrons diferenciadors.

Cal destacar que l'obtenció dels dibuixos es realitzarà sempre amb el consentiment informat dels progenitors o tutors legals dels infants, garantint en tot moment la confidencialitat i l'anonimat de les produccions.

3.6. PROCEDIMENT D'ANÀLISI DE DADES

Un cop recollides les dades a través dels quatre instruments descrits, es procedirà a la seva anàlisi seguint un procés sistemàtic i rigorós, coherent amb la metodologia qualitativa adoptada.

Pel que fa a les entrevistes, s'elaborarà una transcripció de les converses i es procedirà a una anàlisi de contingut temàtica, seguint el model proposat per Braun i Clarke (2006). Aquest procés implica la

identificació de categories temàtiques emergents, la codificació de les respostes i la interpretació dels resultats en relació amb els objectius de la investigació i amb el marc teòric.

Pel que fa a les produccions gràfiques, s'aplicarà una rúbrica d'anàlisi basada en els criteris de Koppitz (1968) i Burns i Kaufman (1970), que permetrà identificar indicadors emocionals en els dibuixos de manera sistemàtica. Els resultats s'organitzaran de manera comparativa entre el grup d'infants amb separació parental i el grup sense aquesta situació, identificant possibles similituds i diferències.

Pel que fa a la pel·lícula, s'aplicarà la guia d'anàlisi descrita en l'apartat anterior, elaborant una interpretació qualitativa del contingut en relació amb el marc teòric del treball.

Finalment, es realitzarà una triangulació de les dades obtingudes a través dels quatre instruments, amb la finalitat de contrastar les informacions, identificar convergències i divergències, i obtenir una visió global i aprofundida del fenomen estudiat. Tal com assenyala Denzin (1978), la triangulació metodològica permet incrementar la validesa i la fiabilitat dels resultats en la investigació qualitativa.

4. RESULTAT I ANÀLISI

4.1. RESULTAT DE LES ENQUESTES A DOCENTS I FAMÍLIES

L'enquesta adreçada a docents i famílies ha recollit un total de 19 respostes, provinents de perfils diversos: un 31,6% de docents, un 26,3% de mares, un 26,3% de pares, i la resta correspon a altres figures de referència com avis, àvies, germans, germanes i nebodes. Aquesta diversitat de perfils enriqueix considerablement l'anàlisi, ja que permet obtenir una visió àmplia i plural del fenomen de la separació parental des de múltiples perspectives relacionals, tant des de l'àmbit professional com des de la vivència personal i familiar.

L'enquesta s'ha dissenyat seguint una estructura que combina qüestions de selecció múltiple, escales de valoració i preguntes obertes, amb la finalitat de recollir tant dades descriptives com informació qualitativa més rica i contextualitzada.

Tal com assenyalen Bisquerra (2004) i Kvale (1996), la combinació d'instruments de recollida de dades de diferent naturalesa permet obtenir una comprensió més profunda i matisada dels fenòmens estudiats, aspecte especialment rellevant quan l'objecte d'estudi implica dimensions emocionals i relacionals de gran complexitat.

Cal tenir en compte que, tractant-se d'una mostra de 19 participants, els resultats s'han d'interpretar com a dades orientatives i il·lustratives de tendències percebudes en el context proper de la investigació, en línia amb el que proposen Latorre (2003) i Guba (1989) per a la investigació educativa de caràcter interpretatiu.

Els resultats s'organitzen a continuació seguint l'ordre de les preguntes de l'enquesta, posant en relació cada resultat amb els referents teòrics del marc teòric i incorporant les veus dels participants com a evidència qualitativa de les tendències identificades.

PREGUNTA 1: QUINA ÉS L'EDAT APROXIMADA DE L'INFANT O INFANTS QUE T'ENVOLTEN EN AQUESTA SITUACIÓ?

La majoria de les respostes, un 52,6%, fan referència a infants d'entre 5 i 6 anys, seguides d'un 21,1% corresponent a la franja de 2 a 3 anys i d'un 15,8% a la de 4 a 5 anys. Aquesta distribució no és casual: reflecteix que la majoria dels casos analitzats es concentren en l'etapa final de l'educació infantil, i té implicacions teòriques rellevants.

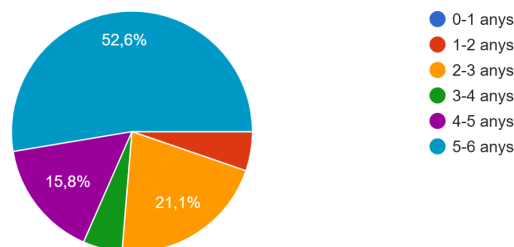
Tal com descriu Piaget (1952), en la franja de 5 a 6 anys el pensament egocèntric és predominant, la qual cosa significa que els infants tendeixen a interpretar els esdeveniments del seu entorn des del seu propi punt de vista i, en molts casos, a sentir-se responsables de situacions que escapen al seu control, com pot ser la separació dels seus progenitors. Això és especialment important perquè coincideix amb

el que s'observa a l'enquesta: els sentiments de culpa i responsabilitat apareixen com un dels canvis emocionals identificats.

La coincidència entre la franja d'edat majoritària de la mostra i els mecanismes cognitius propis d'aquesta etapa no és trivial: suggereix que les intervencions educatives han de tenir en compte específicament el pensament egocèntric per poder donar una resposta adequada a les interpretacions que els infants fan de la seva situació familiar.

D'altra banda, la presència de casos en les franges de 0 a 3 anys reforça el que assenyalen Lieberman i Van Horn (2008) sobre la vulnerabilitat especial dels nadons davant els canvis en les rutines de cura, una etapa en la qual la qualitat del vincle d'aferrament és el factor protector més determinant.

Quina és l'edat aproximada de l'infant o infants que t'envolten en aquesta situació?
19 respuestas

PREGUNTA 2: DES DE LA TEVA EXPERIÈNCIA, CONSIDERES QUE EXISTEIXEN DIFERÈNCIES EN EL COMPORTAMENT DELS INFANTS QUE VIUEN UNA SEPARACIÓ PARENTAL RESPECTE ALS QUE NO?

Un 42,1% de les persones enquestades considera que l'impacte depèn molt de cada infant i situació, un 31,6% afirma observar algunes diferències i un 26,3% percep diferències molt notables. Cap participant ha respost que no observa diferències.

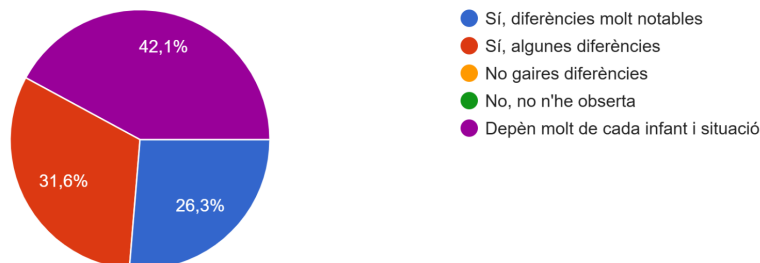
Aquesta distribució és molt reveladora perquè trenca amb una visió simplista i determinista de la separació parental. Si bé tothom reconeix alguna forma d'impacte, la resposta majoritària apunta que aquest no és uniforme ni previsible, sinó profundament contextual. Aquesta percepció coincideix plenament amb la posició de la recerca actual: Amato (2010) adverteix que el divorci no s'ha d'entendre com un esdeveniment puntual amb efectes fixos, sinó com un procés complex el resultat del qual depèn de múltiples variables.

Que cap participant hagi respost que no observa cap diferència és significatiu en si mateix: indica que la separació parental té sempre algun tipus d'impacte perceptible, encara que la seva forma i intensitat

variïn notablement entre infants. Aquesta idea connecta amb la hipòtesi d'aquest treball, que planteja una relació probabilística, no determinista, entre separació i dificultat emocional.

Des de la teva experiència, consideres que existeixen diferències en el comportament dels infants que viuen una separació parental respecte als que no?

19 respuestas

PREGUNTA 3: QUINS CANVIS EMOCIONALS OBSERVES AMB MÉS FREQÜÈNCIA EN AQUESTS INFANTS?

Els canvis emocionals observats amb més freqüència són la ràbia o irritabilitat, esmentada en un 36,8% de les respostes, seguida de la tristesa o estat d'ànim baix, la confusió o desorientació emocional i la inseguretat i necessitat constant de validació, totes amb un 31,6%. L'ansietat o por a l'abandó apareix en un 26,3% dels casos, i els sentiments de culpa o responsabilitat en un 15,8%.

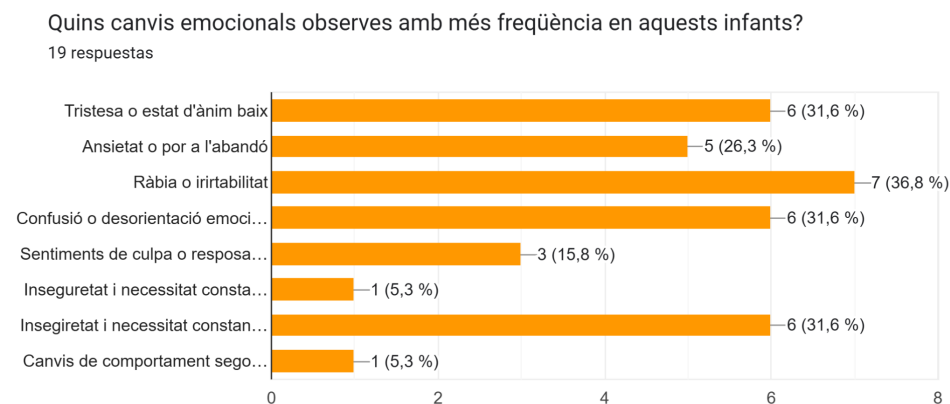
Aquests resultats mereixen una lectura interpretativa que vagi més enllà de la simple enumeració. El fet que la ràbia sigui l'emoció més freqüentment observada és especialment significatiu: en molts casos, la ràbia no és l'emoció primària, sinó una emoció secundària que cobreix emocions més vulnerables com la por, la tristesa o la confusió.

Tal com descriu Lieberman (2004), els infants que no disposen de les eines per verbalitzar el seu malestar sovint el canalitzen a través de la irritabilitat i les conductes agressives, que resulten més visibles i manejables des del seu punt de vista.

Que la confusió i la desorientació emocional apareguin en un terç de les respostes és també rellevant: indica que molts infants no comprenen el que està passant, la qual cosa connecta directament amb la teoria de l'aferrament de Bowlby (1969), que descriu com qualsevol amenaça a la figura de referència genera en l'infant un estat d'alerta i inseguretat que es manifesta precisament en forma de confusió i por.

Finalment, els sentiments de culpa, tot i aparèixer en un percentatge menor, són potencialment els més perjudicials per al desenvolupament de l'autoestima de l'infant, ja que impliquen una atribució de

responsabilitat que no li correspon i que, si no es treballa adequadament, pot consolidar-se en creences negatives sobre si mateix (Piaget, 1952).

PREGUNTA 4: QUINS CANVIS CONDUCTUALS OBSERVES AMB MÉS FREQÜÈNCIA EN AQUESTS INFANTS?

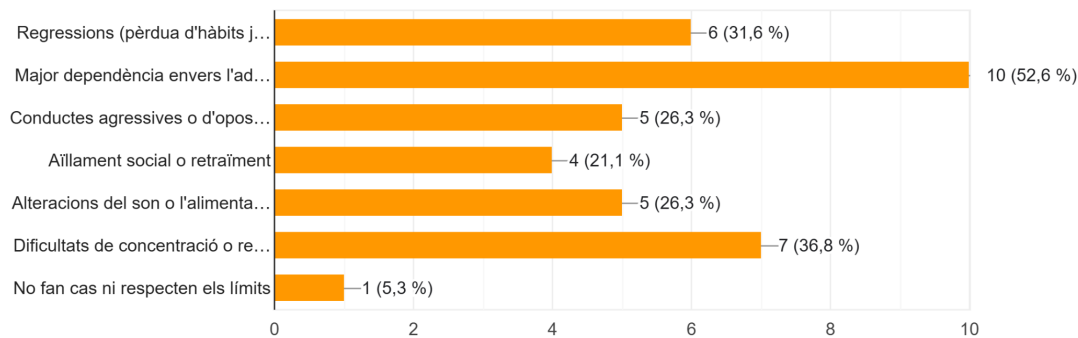
El canvi conductual observat amb major freqüència és la major dependència envers l'adult, present en un 52,6% de les respostes. A continuació apareixen les dificultats de concentració o rendiment, amb un 36,8%, les regressions i les conductes agressives, ambdues amb un 26,3%, i l'aïllament social i les alteracions del son o l'alimentació, amb un 21,1% cadascuna.

Que la major dependència envers l'adult sigui el canvi conductual més observat, per davant fins i tot de les conductes agressives o les regressions, és un resultat que convida a la reflexió. Des d'una perspectiva clínica, aquesta dependència no és un símptoma problemàtic en si mateix, sinó una resposta adaptativa completament coherent: quan el vincle amb les figures parentals es veu amenaçat o desestabilitzat, l'infant activa estratègies de cerca de proximitat amb altres adults de referència com a mecanisme de regulació emocional (Bowlby, 1969; Howes i Spieker, 2008). En altres paraules, l'infant busca en el docent o en altres adults el que momentàniament no pot trobar en els seus progenitors: estabilitat i seguretat emocional.

Entendre aquesta conducta des d'aquesta perspectiva és fonamental per a la pràctica docent, ja que implica respondre a aquesta demanda de proximitat amb sensibilitat i disponibilitat, en lloc d'interpretar-la com una conducta immadura o dependent. D'altra banda, les alteracions del son i l'alimentació, tot i aparèixer en un percentatge menor, són indicadors fisiològics d'estrès emocional que sovint passen desapercebuts i que, tal com assenyala Lieberman (2004), mereixen una atenció especial per part de les famílies i els professionals.

Quins canvis conductuals observes amb més freqüència en aquests infants?

19 respuestas

PREGUNTA 5: HAS OBSERVAT SI AQUESTS CANVIS EVOLUCIONEN AMB EL TEMPS?

Un 52,6% indica que els canvis milloren progressivament, mentre que un 31,6% assenyalava que l'infant mostra desconfiança o rebuig envers els adults, i un 10,5% no observa canvis significatius.

El fet que més de la meitat dels participants observi una millora progressiva és, en principi, una dada esperançadora que coincideix amb les conclusions de l'estudi longitudinal de Hetherington i Kelly (2002): la majoria dels infants s'adapten adequadament amb el temps si disposen dels suports necessaris.

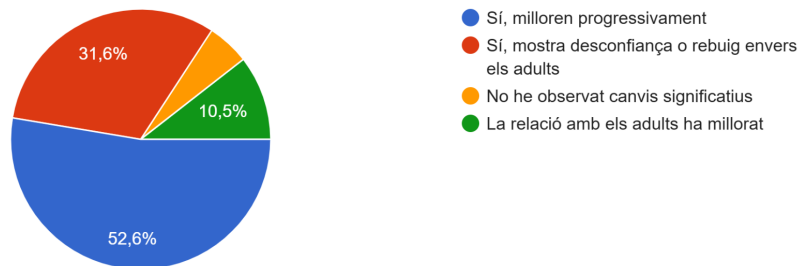
No obstant això, el 31,6% que descriu una evolució cap a la desconfiança o el rebuig envers els adults és un resultat preocupant que no pot minimitzar-se. Aquest patró suggereix que, en una part significant dels casos, les dificultats emocionals no es resolen amb el temps sinó que es transformen i s'aprofundeixen, derivant cap a una actitud de desconfiança generalitzada envers les figures adultes.

Aquesta evolució és coherent amb els patrons d'aferrament insegur-ambivalent descrits per Ainsworth et al. (1978), en els quals l'infant, davant respostes inconsistents de les seves figures de referència, desenvolupa una actitud de desconfiança com a mecanisme de protecció.

Aquests casos posen de manifest la importància d'una intervenció precoç i sostenida, ja que esperar que el temps resolgui la situació sense cap suport específic pot conduir a la consolidació de patrons emocionals i relacionals negatius difícils de modificar posteriorment.

Has observat si aquests canvis evolucionen amb el temps? En cas afirmatiu, com descriuries aquesta evolució?

19 respuestas

PREGUNTA 6: COM VALUES LA CAPACITAT DE REGULACIÓ EMOCIONAL D'AQUESTS INFANTS EN COMPARACIÓ AMB ALTRES?

La puntuació majoritària és de 3 sobre 5, obtinguda en un 52,6% de les respostes, seguida d'un 21,1% que la valora amb un 2, un 15,8% amb un 4 i un 5,3% en cadascun dels extrems.

Més del 70% de les persones enquestades situa la capacitat de regulació emocional dels infants en situació de separació en la meitat inferior de l'escala o exactament al punt mitjà, la qual cosa indica una percepció generalitzada de dificultats en aquest àmbit.

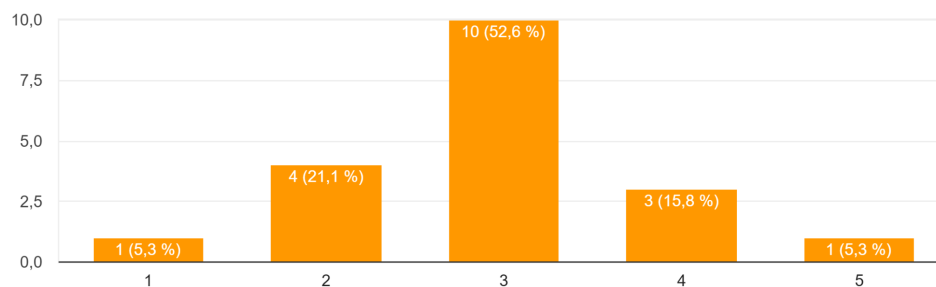
Aquesta tendència és especialment rellevant des del punt de vista del desenvolupament infantil, perquè la regulació emocional no és una capacitat innata sinó que es construeix a través de les interaccions repetides amb els cuidadors, en un procés que Thompson (1994) denomina co-regulació.

Quan aquest procés es veu pertorbat per l'estrès associat a la separació, la disponibilitat emocional dels progenitors pot reduir-se precisament en el moment en el qual l'infant més la necessita, amb les conseqüències que això implica per al seu desenvolupament emocional.

La dada és especialment preocupant si es té en compte que la regulació emocional és, tal com assenyalen Zins et al. (2004), una competència directament relacionada amb l'adaptació escolar i l'aprenentatge: un infant que no pot regular les seves emocions té moltes més dificultats per concentrar-se, relacionar-se positivament amb els iguals i participar de manera activa en les activitats d'aprenentatge.

Com valoren la capacitat de regulació emocional d'aquests infants en comparació amb altres?

19 respuestas

PREGUNTA 7: HAS OBSERVAT DIFICULTATS CONCRETES EN LA GESTIÓ EMOCIONAL D'AQUESTS INFANTS?

La dificultat observada amb major freqüència és la dificultat per expressar el que senten, present en un 52,6% de les respostes. A continuació apareixen l'aïllament o retraïment emocional, amb un 21,1%, les rabietes freqüents o desproporcionades, amb un 15,8%, les reaccions desproporcionades a situacions quotidianes, amb un 11,1%, i el plor freqüent sense causa aparent, amb un 5,3%.

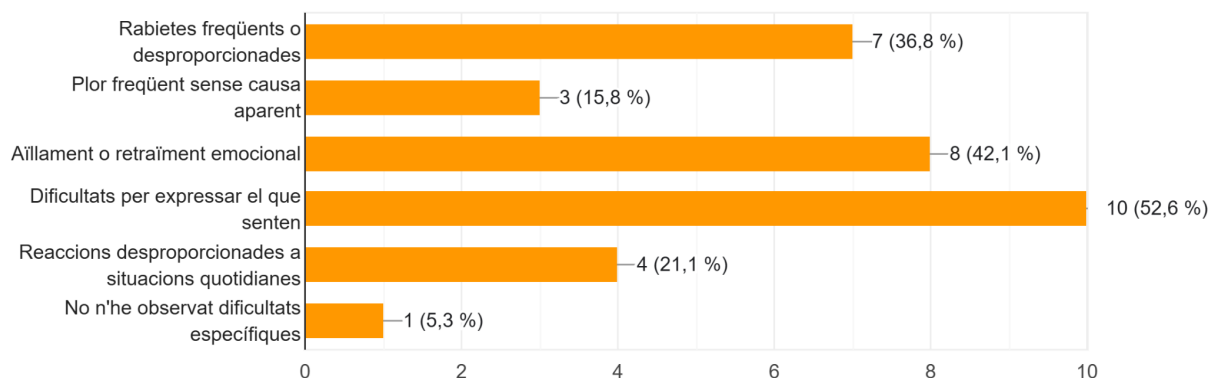
Que la dificultat per expressar verbalment les emocions sigui la dada més prevalent és un resultat d'una enorme rellevància pedagògica. Si els infants no poden posar paraules al que senten, no podem esperar que gestionin les seves emocions de manera autònoma: necessiten adults que els ajudin a construir aquest vocabulari emocional i que validin el que viuen.

Tal com descriu Denham (1998), la consciència emocional, és a dir, la capacitat d'identificar i verbalitzar les pròpies emocions, es construeix a través del modelatge que ofereixen els adults de l'entorn.

Quan aquest modelatge es veu compromès per l'estrès de la separació, l'infant queda sense les eines lingüístiques i conceptuals necessàries per comprendre i comunicar el seu món interior. Aquesta dificultat, combinada amb l'aïllament emocional observat en un 21,1% dels casos, configura un perfil d'infant que sofreix en silenci, la qual cosa representa un repte específic per als docents: detectar el malestar que no s'expressa verbalment requereix una mirada molt atenta i sensible, i una relació de confiança que permeti a l'infant sentir-se segur per obrir-se.

Has observat dificultats concretes en la gestió emocional d'aquests infants?

19 respuestas

PREGUNTA 8: COM DESCRIURES LA RELACIÓ D'UN INFANT QUE HA PATIT UNA SEPARACIÓ PARENTAL AMB LES SEVES FIGURES ADULTES DE REFERÈNCIA?

Les respostes obertes a aquesta pregunta mostren una diversitat de percepcions que reflecteix la complexitat del fenomen. Tot i aquesta variabilitat, és possible identificar patrons recurrents que aporten una comprensió qualitativa molt valuosa.

El patró més freqüent és la complexitat i l'ambivalència en la relació amb els adults. Una persona enquestada ho descriu de manera molt precisa: "l'infant sent que s'ha de posicionar al costat d'un progenitor o de l'altre i no entén què està passant".

Aquesta observació il·lustra de manera directa el fenomen del conflicte de lleialtat descrit per Kelly i Emery (2003) i el concepte de triangulació de Minuchin (1974): quan l'infant percep que ha de triar entre les seves dues figures de referència, es troba davant d'una situació emocionalment insostenible que afecta la qualitat de tots els seus vincles afectius. Un altre participant descriu "un infant més enfadat", la qual cosa és consistent amb la lectura que la ràbia és sovint una emoció secundària que cobreix la por i la tristesa en infants que no disposen d'eines per expressar-se d'una altra manera (Lieberman, 2004).

D'altra banda, diverses respostes subratllen el paper protector de l'escola: "la meua experiència indica un comportament refugi a l'escola, que permet aïllar els problemes de casa o familiars". Aquesta observació és especialment significativa perquè confirma empíricament el que assenyala Raver (2002) sobre el potencial estabilitzador del context escolar, i reforça la idea que el docent pot convertir-se en una figura d'aferrament secundari per a l'infant (Howes i Spieker, 2008).

No obstant això, cal matisar que altres participants descriuen situacions d'evitació: "evitar parlar del tema amb el docent", la qual cosa suggereix que no tots els infants perceben l'escola com un espai

segur per expressar el que viuen, i que la construcció d'aquest clima de confiança requereix un esforç actiu i conscient per part del docent.

Finalment, una de les respostes més completes i acurades des d'un punt de vista tècnic apunta que "la relació amb les figures adultes pot mostrar més necessitat de seguretat i afecte, així com possibles ambivalències o desconfiança, especialment si hi ha hagut conflicte; amb suport emocional i estabilitat, aquestes relacions poden continuar sent positives i protectores", la qual cosa coincideix plenament amb la perspectiva de resiliència de Masten i Coatsworth (1998).

PREGUNTA 9: HAS OBSERVAT CANVIS EN LA MANERA DE RELACIONAR-SE AMB ALTRES NENS O NENES?

Un 52,6% dels enquestats no observa canvis significatius en la relació amb els iguals, mentre que un 26,3% assenyala un augment de la conflictivitat i un 15,8% observa que l'infant es relaciona menys o s'aïlla.

El fet que la majoria no percebi canvis significatius en les relacions entre iguals pot tenir dues lectures molt diferents. D'una banda, pot indicar que el context escolar actua efectivament com a espai protector que permet a l'infant mantenir una vida social relativament normalitzada malgrat les dificultats viscudes a casa, tal com proposa Raver (2002).

D'altra banda, i aquí rau el matís interpretatiu fonamental, pot indicar que les dificultats emocionals es manifesten de manera més interna que externa: un infant que sofreix en silenci i que ha après a inhibir l'expressió emocional pot mantenir una aparença de funcionalitat social que amaga dificultats emocionals profundes no visibles per als adults de l'entorn.

Tal com descriuen Cassidy i Shaver (2018), els infants amb patrons d'aferrament evitatiu sovint presenten una aparença d'autonomia i estabilitat que no reflecteix el seu estat emocional real.

El 26,3% que sí observa un augment de la conflictivitat és, en canvi, més fàcilment identificable: Kelly i Emery (2003) apunten que els infants amb dificultats de regulació emocional tendeixen a mostrar més conflictes en contextos de joc poc estructurats, on la contenció externa és menor.

Has observat canvis en la manera de relacionar-se amb altres nens o nenes?

19 respuestas

PREGUNTA 10: HAS OBSERVAT CANVIS EN LA MANERA DE RELACIONAR-SE AMB ELS ADULTS?

Un 42,1% indica que l'infant mostra desconfiança o rebuig envers els adults, un 36,8% no observa canvis significatius, i un 21,1% assenyala que l'infant busca molt més l'aprovació i el suport dels adults.

Aquests resultats mostren dues respostes aparentment oposades que, des de la teoria de l'aferrament, responen a la mateixa causa: la inseguretat emocional derivada de la desestabilització del vincle familiar. La desconfiança i el rebuig envers els adults pot associar-se al patró d'aferrament insegur-evitatiu, mentre que la cerca exacerbada d'aprovació i suport reflecteix el patró insegur-ambivalent, en el qual l'infant hiperactiva el sistema d'aferrament com a resposta a la inconsistència de les figures de referència (Ainsworth et al., 1978).

Tots dos patrons, tot i manifestar-se de manera oposada en la conducta observable, indiquen una mateixa dificultat subjacent: la incapacitat de l'infant per confiar de manera segura en els adults del seu entorn. Aquesta lectura és rellevant per a la pràctica docent perquè implica que tant els infants que busquen molt com els que s'allunyen necessiten el mateix: una resposta sensible, consistent i no punitiva per part dels adults que els envolten.

Has observat canvis en la manera de relacionar-se amb els adults?

19 respuestas

PREGUNTA 11: CONSIDERES QUE LA MANERA COM ELS PROGENITORS GESTIONEN LA SEPARACIÓ INFLUEIX EN EL BENESTAR EMOCIONAL DE L'INFANT?

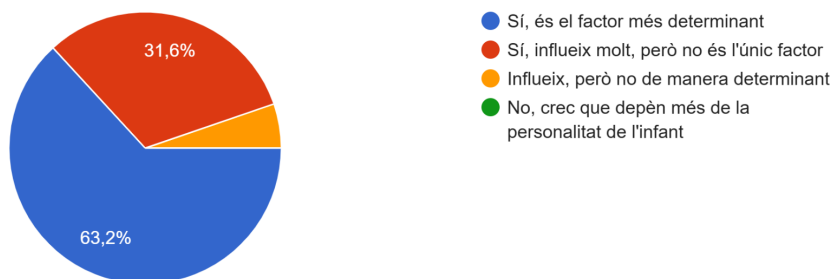
Un 63,2% considera que la gestió dels progenitors és el factor més determinant, i un 31,6% considera que influeix molt, tot i no ser l'únic factor. Cap participant ha respost que la influència és limitada.

El consens gairebé absolut en aquesta pregunta és, potser, el resultat més contundent de tota l'enquesta. Que el 94,8% de les persones enquestades reconegui la gestió parental com el factor determinant o molt important suposa una validació empírica directa del que la recerca ha establert de manera consistent: tal com assenyalen Amato i Afifi (2006), no és la separació en si mateixa el factor que determina l'impacte emocional en l'infant, sinó la qualitat de la gestió que en fan els progenitors.

Aquesta dada té implicacions pràctiques molt clares: si el factor més determinant és la gestió parental, les intervencions han de dirigir-se prioritàriament a donar suport als progenitors en aquest procés, a través de recursos com la mediació familiar (Bolaños, 2008), la teràpia familiar o els programes de suport a la coparentalitat.

Consideres que la manera com els progenitors gestionen la separació influeix en el benestar emocional de l'infant?

19 respuestas

PREGUNTA 12: EL NIVELL DE CONFLICTE ENTRE ELS PROGENITORS TÉ IMPACTE EN EL COMPORTAMENT DE L'INFANT?

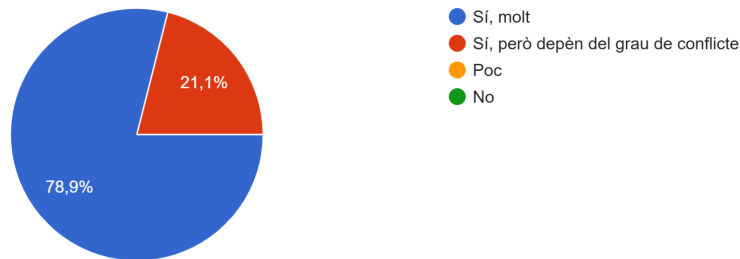
Un 78,9% respon que sí, que té molta influència, i un 21,1% que sí, però que depèn del grau de conflicte. Cap participant ha respost que el conflicte té poca o cap influència.

El consens absolut en aquesta pregunta és especialment significatiu: no hi ha ni una sola resposta que minimitzi l'impacte del conflicte interparental. Aquesta unanimitat és reveladora perquè va més enllà del que simplement diu la teoria: és l'experiència viscuda i observada de docents i famílies la que confirma, de manera directa i sense excepcions, que el conflicte entre progenitors és percebut com un factor d'impacte cert en el comportament dels infants.

Tal com descriu Minuchin (1974) a través del concepte de triangulació, quan l'infant es veu exposat de manera continuada al conflicte dels seus progenitors, assumeix càrregues emocionals que no li corresponen i que interfereixen en el seu desenvolupament. Amato i Afifi (2006) van més lluny i assenyalen que el conflicte interparental és, per damunt de qualsevol altra variable, el predictor més fort de dificultats emocionals i conductuals en els infants de famílies separades.

El nivell de conflicte entre els progenitors té impacte en el comportament de l'infant?

19 respuestas

PREGUNTA 13: QUINES ESTRATÈGIES UTILITZES O CONSIDERES ADEQUADES PER PODER ACOMPANYAR EMOCIONALMENT AQUESTS INFANTS?

L'estratègia considerada més adequada és l'escolta activa i els espais per expressar emocions, esmentada en un 78,9% de les respostes. A continuació apareixen la coordinació amb l'altre progenitor o amb l'escola, amb un 57,9%, la validació emocional, amb un 52,6%, i l'atenció individualitzada, amb un 47,4%.

La jerarquia d'estratègies que emergeix d'aquestes respostes és en si mateixa una dada interpretativament rica. El fet que l'escolta activa i la validació emocional siguin les estratègies més valorades, per davant de la derivació a un professional o de les activitats específiques d'educació emocional, suggereix que tant docents com famílies intueixen que el que més necessita l'infant és ser escoltat i sentir que el que viu és legítim.

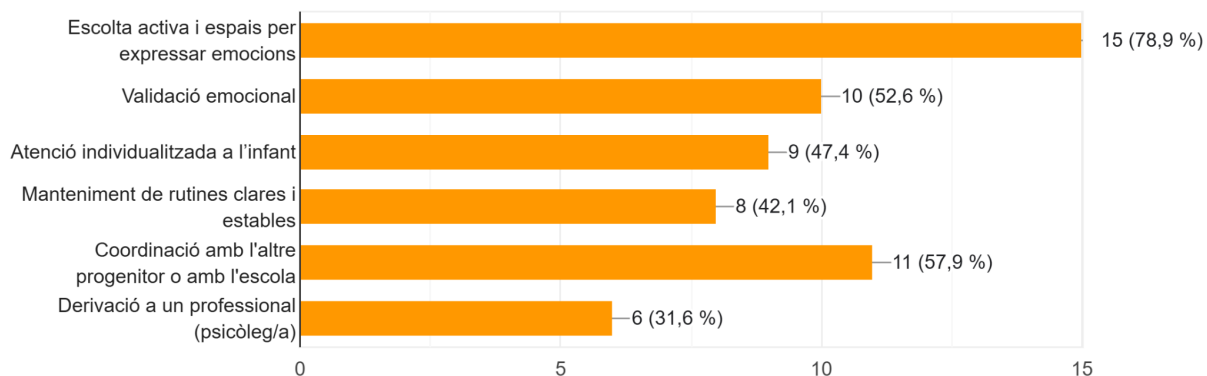
Aquesta intuïció coincideix amb el que Bisquerra (2000) descriu com la base de qualsevol intervenció emocional efectiva: abans de treballar habilitats de regulació, cal crear un clima de confiança on l'infant pugui expressar-se sense por al judici. D'altra banda, que la coordinació entre escola i família sigui la segona estratègia més valorada, amb un 57,9%, reflecteix una consciència clara de la necessitat d'una intervenció coherent entre els dos entorns principals de vida de l'infant, tal com proposa el model d'Epstein (2001).

No obstant això, cal preguntar-se si aquesta coordinació és sempre possible quan existeix conflicte interparental: les respostes a altres preguntes de l'enquesta suggereixen que la comunicació amb

ambdós progenitors és, precisament, una de les principals dificultats que troben els docents en la pràctica.

Quines estratègies utilitzes o consideres adequades per poder acompanyar emocionalment aquests infants en aquesta situació?

19 respuestas

PREGUNTA 14: CREUS QUE L'ESCOLA ACTUA COM A ESPAI DE SUPORT SUFICIENT PER A AQUESTS INFANTS?

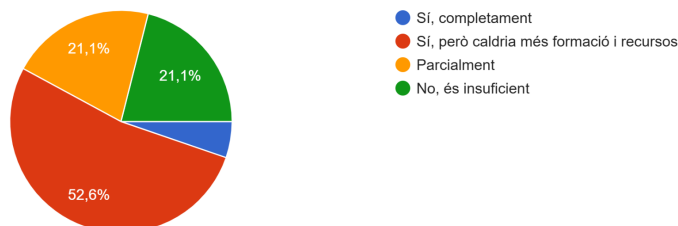
Un 52,6% considera que l'escola actua com a espai de suport però que caldria més formació i recursos, un 21,1% la valora com a parcialment suficient i un 21,1% com a insuficient.

Que cap participant hagi respost que l'escola és completament suficient és un resultat que hauria de generar una reflexió profunda en el sistema educatiu. La demanda de major formació i recursos no és una queixa puntual, sinó el reflex d'una necessitat estructural: els docents d'educació infantil s'enfronten de manera quotidiana a situacions de complexitat emocional per a les quals la seva formació inicial no els ha preparat adequadament. Tal com assenyala Marchesi (2004), la dimensió emocional de la pràctica docent és fonamental però sovint infravalorada en els plans de formació del professorat.

Que el 21,1% consideri el suport escolar directament insuficient és també significatiu: indica que, en alguns contextos, el centre educatiu no aconsegueix actuar com a factor protector malgrat el seu potencial teòric. Això pot deure's a múltiples factors, com la manca de protocols d'actuació clars, la insuficiència de recursos humans o la dificultat per establir una coordinació efectiva amb les famílies i ls serveis especialitzats.

Creus que l'escola actua com a espai de suport suficient per a aquests infants?

19 respuestas

PREGUNTA 15: CREUS QUE LA FAMÍLIA ACTUA COM A ESPAI DE SUPORT SUFICIENT PER A AQUESTS INFANTS?

Un 68,4% considera que el suport familiar depèn molt de la família concreta i un 26,3% el valora com a parcial. Cap participant el considera completament suficient ni directament insuficient.

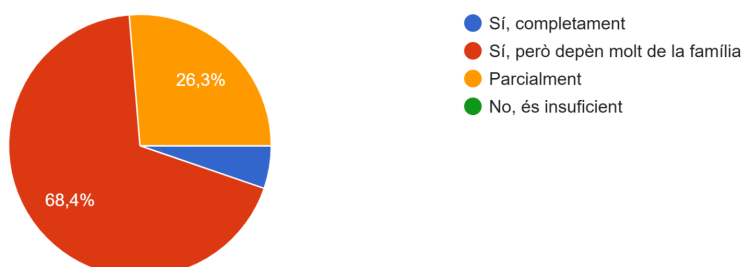
La resposta majoritària, que situa la suficiència del suport familiar en funció de cada cas concret, és probablement la més honesta i matisada de tota l'enquesta. Reflecteix una comprensió intuïtiva del que la recerca ha anat demostrant: no és l'estructura familiar post-separació el que determina el benestar de l'infant, sinó la qualitat de les relacions que s'hi estableixen (Kelly i Emery, 2003).

Una família monoparental amb un progenitor emocionalment disponible i una rutina estable pot oferir un suport molt superior al d'una família amb custòdia compartida però amb alt conflicte interparental.

Que cap participant hagi respost que la família és completament suficient pot indicar, a més, una consciència generalitzada que les famílies soles, sense el suport de l'escola i dels professionals especialitzats, no sempre disposen de tots els recursos necessaris per acompanyar adequadament els seus fills i filles en un procés tan complex.

Creus que la família actua com a espai de suport suficient per a aquests infants?

19 respuestas

PREGUNTA 16: HAS REBUT ALGUN TIPUS DE FORMACIÓ O ORIENTACIÓ PER GESTIONAR SITUACIONS DE SEPARACIÓ PARENTAL EN INFANTS?

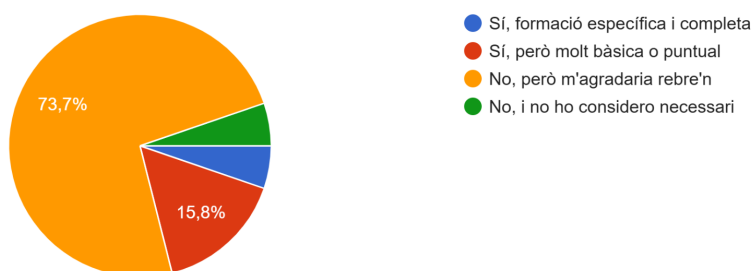
Un 73,7% indica que no ha rebut formació però que li agradaria rebre'n, i un 15,8% assenyala haver rebut formació bàsica o puntual. Cap participant considera que la formació no és necessària.

Aquesta és, probablement, la dada més preocupant de tota l'enquesta des del punt de vista de la política educativa. Que tres quarts parts de les persones enquestades no hagin rebut cap formació específica en un àmbit tan prevalent com la separació parental, i que a més totes reconguin la necessitat de rebre'n, posa de manifest un buit formatiu estructural que el sistema educatiu no pot continuar ignorant.

La separació i el divorci afecten un nombre creixent de famílies i, per tant, un nombre creixent d'infants que passen pels centres d'educació infantil: els docents no poden gestionar aquesta realitat únicament a partir de la intuïció o de l'experiència personal.

Tal com proposen els programes basats en el model GROU de Bisquerra i Pérez (2007), la formació en educació emocional ha de ser un element central de la formació docent, i ha d'incloure específicament la capacitació per detectar i acompanyar infants en situacions de vulnerabilitat emocional com la que implica la separació familiar.

Has rebut algun tipus de formació o orientació per gestionar situacions de separació parental en infants?
19 respuestas

PREGUNTA 17: QUINES DIFICULTATS TROBES A L'HORA D'ACOMPANYAR INFANTS EN AQUESTA SITUACIÓ A L'AULA O EN EL CONTEXT ESCOLAR?

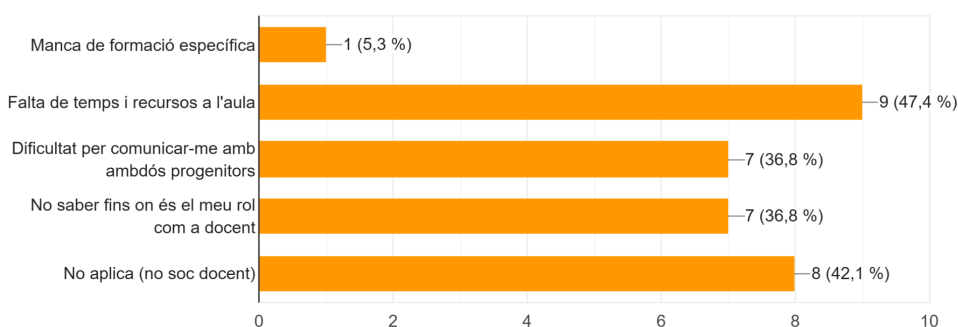
Les principals dificultats identificades pels docents són la falta de temps i recursos a l'aula, amb un 47,4%, seguida de la dificultat per comunicar-se amb ambdós progenitors i la incertesa sobre el propi rol docent, ambdues amb un 36,8%.

La dificultat per comunicar-se amb ambdós progenitors i la incertesa sobre el propi rol docent no són dificultats independents: estan profundament connectades. Quan no hi ha una definició clara de fins on arriba la funció del docent en l'acompanyament emocional, i quan la comunicació amb les famílies és difícil o conflictiva, el docent queda en una posició de gran fragilitat professional.

Tal com assenyala Bolaños (2008), en situacions de separació conflictiva el centre educatiu pot veure's arrossegat al conflicte interparental si no disposa d'eines i protocols clars per mantenir una posició de neutralitat activa. La falta de temps i recursos, per la seva banda, reflecteix una tensió estructural del sistema educatiu: l'atenció emocional individualitzada requereix temps i formació, dos recursos que sovint escassegen en les aules d'educació infantil on els ràtios d'infants per docent continuen sent elevats.

Quines dificultats trobes a l'hora d'acompanyar infants en aquesta situació a l'aula o en el context escolar?

19 respuestas

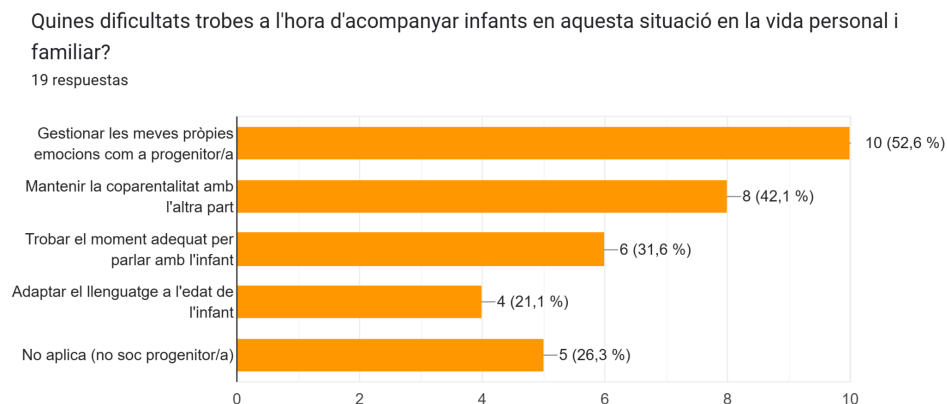
PREGUNTA 18: QUINES DIFICULTATS TROBES A L'HORA D'ACOMPANYAR INFANTS EN AQUESTA SITUACIÓ EN LA VIDA PERSONAL I FAMILIAR?

Les principals dificultats identificades en l'àmbit personal i familiar són gestionar les pròpies emocions com a progenitor o progenitora, amb un 52,6%, i mantenir la coparentalitat, amb un 42,1%.

Que gestionar les pròpies emocions sigui la dificultat personal més citada per les famílies és un resultat d'una gran profunditat interpretativa. Posa de manifest que la separació no és únicament un repte per a l'infant, sinó també per als propis progenitors, que han de gestionar el seu propi dol i malestar mentre intenten acompanyar emocionalment els seus fills i filles.

Tal com descriu Thompson (1994) en el context de la co-regulació emocional, un adult que no pot regular les seves pròpies emocions té molt limitada la seva capacitat per ajudar l'infant a regular les seves. Aquesta dada té implicacions directes per a la intervenció: si volem afavorir el benestar emocional dels infants, cal també donar suport als progenitors en la gestió del seu propi procés

emocional, a través de recursos com la teràpia individual, els grups de suport o la mediació familiar (Bolaños, 2008).

PREGUNTA 19: QUINES DIFICULTATS TROBES A L'HORA D'ACOMPANYAR INFANTS EN AQUESTA SITUACIÓ EN LA VIDA DIÀRIA?

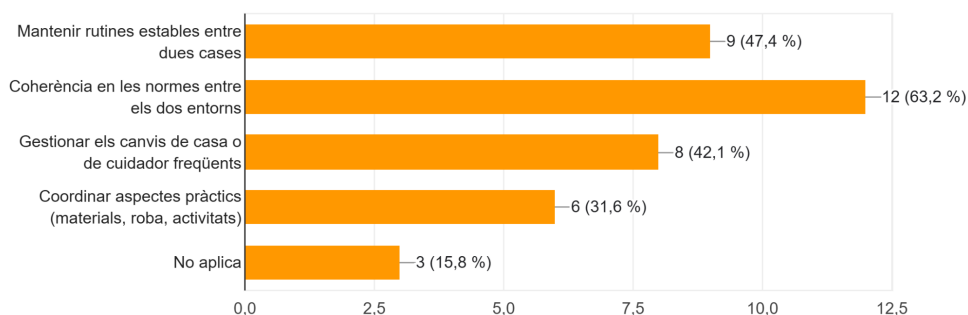
La dificultat més citada és la coherència en les normes entre els dos entorns, amb un 63,2%, seguida del manteniment de rutines estables entre les dues cases, amb un 47,4%, i la gestió dels canvis de casa o de cuidador freqüents, amb un 42,1%.

Que la coherència en les normes entre els dos entorns sigui la dificultat logística i quotidiana més prevalent no és un detall menor: és, de fet, un dels factors de risc per al benestar emocional de l'infant més directament accionables des de l'àmbit familiar. Tal com assenyala Raver (2002), la predictibilitat i la consistència en les rutines i les normes de l'entorn de vida de l'infant és una de les condicions més importants per garantir la seva seguretat emocional.

Quan les normes, els horaris i les expectatives divergeixen de manera significativa entre les dues cases, l'infant no només experimenta confusió i dificultat d'adaptació: pot arribar a aprendre a jugar amb aquesta incoherència, la qual cosa dificulta encara més l'establiment de límits clars i consistents (Kelly i Emery, 2003). La solució no és senzilla, però passa per la construcció d'acords de coparentalitat realistes i respectuosos, que és precisament l'objectiu central de la mediació familiar descrita per Bolaños (2008).

Quines dificultats trobes a l'hora d'acompanyar infants en aquesta situació en la vida diària (rutines, logística, organització)?

19 respuestas

PREGUNTA 20: DES DEL TEU PUNT DE VISTA, QUIN ÉS L'ASPECTE MÉS IMPORTANT PER AFAVORIR EL BENESTAR EMOCIONAL DELS NENS I NENES QUE VIUEN EN SITUACIONS DE SEPARACIÓ PARENTAL?

Les respostes a aquesta pregunta final configuren un tancament molt significatiu de l'enquesta, ja que reflecteixen de manera directa i sense mediació les conviccions de docents i famílies sobre el que realment importa.

L'element que apareix de manera absolutament reiterada és la qualitat de la relació entre els progenitors. Les respostes parlen per si soles: "el respecte mutu i la cooperació entre progenitors", "no posicionar el nen en contra de l'altre progenitor", "lo primordial és la bona relació dels progenitors", "que la relació entre els pares sigui favorable per a ell", "respectar-se i no parlar a l'infant de forma negativa de l'altre progenitor".

Aquesta reiteració no és casual: és el reflex d'una experiència viscuda i observada que coincideix de manera precisa amb el que la recerca científica ha establert de manera consistent (Amato i Afifi, 2006; Kelly i Emery, 2003). Que siguin els propis familiars i docents, sense cap orientació teòrica prèvia, els qui identifiquin la qualitat de la relació interparental com el factor més determinant, dona una enorme solidesa a les conclusions d'aquest treball.

Un segon grup de respostes apunta a la necessitat de fer sentir l'infant segur, estimat i protegit de les disputes adultes: "que es sentin estimats i importants per als pares", "no fer-los partícips del malestar adult", "que l'infant se senti segur, normes clares, cordialitat entre els dos pares". Aquestes respostes, formulades amb un llenguatge quotidià i proper, encapsulen de manera precisa el que Bowlby (1969) descriu com la funció de base segura: l'infant necessita saber que pot comptar amb els seus progenitors independentment de la situació entre ells.

Finalment, algunes respostes apunten a la coherència com a valor central: "coherència", "anar a una", "unitat". Paraules breus però carregades de significat, que reflecteixen la comprensió intuïtiva que la consistència entre els dos entorns de vida de l'infant no és un detall logístic sinó una condició fonamental per al seu benestar emocional (Raver, 2002).

En conjunt, l'anàlisi d'aquesta enquesta permet afirmar que les percepcions de docents i famílies coincideixen de manera notable amb el que la literatura científica ha establert sobre l'impacte emocional de la separació parental en la primera infància. Els resultats confirmen la hipòtesi de partida d'aquest treball, però la matisen en un sentit important: no és la separació en si mateixa el factor determinant del benestar de l'infant, sinó la qualitat de la gestió que en fan els adults del seu entorn, tant en l'àmbit familiar com en l'escolar.

SÍNTESI INTERPRETATIVA

L'anàlisi conjunta dels resultats de l'enquesta permet identificar una sèrie de tendències globals que, més enllà de les dades individuals de cada pregunta, aporten una comprensió integradora del fenomen estudiat i permeten establir connexions sòlides amb el marc teòric del treball.

En primer lloc, els resultats confirmen de manera consistent que la separació parental té un impacte emocional observable en els infants de 0 a 6 anys, però que aquest impacte no és uniforme ni determinista. Cap participant ha negat l'existència d'algun tipus d'efecte, però la majoria el situa en un marc de variabilitat que depèn de múltiples factors contextuais i relacionals.

Aquesta conclusió s'alinea plenament amb la perspectiva d'Amato (2010), que descriu la separació com un procés complex i no com un esdeveniment puntual amb efectes fixos, i reforça la hipòtesi plantejada en aquest treball, que establia una relació probabilística i no determinista entre separació i dificultat emocional.

En segon lloc, i de manera especialment contundent, els resultats assenyalen el conflicte interparental i la qualitat de la gestió de la separació per part dels progenitors com els factors més determinants per al benestar emocional dels infants. Tant les preguntes de selecció múltiple com les respostes obertes convergeixen en aquest punt de manera gairebé unànime, confirmant el que Kelly i Emery (2003) i Amato i Afifi (2006) han establert com una de les conclusions més sòlides de la recerca sobre divorci: no és la ruptura familiar en si mateixa el que perjudica l'infant, sinó l'exposició al conflicte entre les seves figures de referència i la inconsistència en les rutines i les normes dels dos entorns de vida.

Aquesta conclusió té implicacions pràctiques directes: si el factor de risc principal és el conflicte interparental, les intervencions han de dirigir-se prioritàriament a reduir-lo, a través de recursos com la mediació familiar descrita per Bolaños (2008) com una eina especialment eficaç per construir models de coparentalitat respectuosos i centrats en el benestar dels infants.

En tercer lloc, els resultats posen de manifest les limitacions actuals del sistema educatiu en la resposta a les necessitats emocionals dels infants en situació de separació familiar. La manca de formació específica, la insuficiència de temps i recursos a l'aula, la dificultat per comunicar-se amb ambdós progenitors i la incertesa sobre el propi rol docent configuren un escenari en el qual l'escola, tot i reconèixer el seu potencial com a espai protector, no sempre disposa de les eines necessàries per fer efectiu aquest potencial.

Tal com assenyala Raver (2002), el context escolar pot actuar com un factor de protecció fonamental per als infants que viuen situacions d'inestabilitat familiar, però per fer-ho de manera efectiva requereix docents formats, protocols d'actuació clars i una coordinació real amb les famílies i els serveis especialitzats. Els resultats de l'enquesta indiquen que, en la pràctica, aquests elements sovint manquen o són insuficients, la qual cosa representa un buit que el sistema educatiu hauria d'atendre de manera urgent.

En quart lloc, l'enquesta evidencia que les manifestacions emocionals i conductuals més prevalents en els infants, com la dificultat per expressar el que senten, la major dependència envers l'adult, la irritabilitat o l'aïllament emocional, no s'han de llegir com a símptomes patològics sinó com a respostes adaptatives davant una situació de desestabilització del vincle familiar.

Tal com estableix la teoria de l'aferrament de Bowlby (1969), quan la base de seguretat es veu amenaçada, l'infant activa estratègies de cerca de proximitat o de protecció que, tot i ser funcionalment comprensibles, poden interferir en el seu desenvolupament emocional i social si no reben una resposta adequada per part dels adults del seu entorn.

Entendre el comportament de l'infant des d'aquesta perspectiva és fonamental per a la pràctica docent: permet respondre amb sensibilitat i empatia en lloc de fer-ho amb restriccions o etiquetes.

Finalment, i de manera transversal a totes les respostes, emergeix una conclusió que connecta directament amb el propòsit d'aquest treball: tant docents com famílies disposen d'una consciència intuïtiva molt precisa sobre el que els infants necessiten, però sovint manquen dels recursos, la formació i el suport institucional necessaris per traduir aquesta consciència en una pràctica efectiva. Cobrir aquest buit entre el saber i el poder fer és, precisament, el repte que les propostes de millora del punt 5 d'aquest treball intenten abordar.

4.2. RESULTAT D'ENQUESTES A PSICÒLEGS/PSICÒLOGUES

Per tal d'enriquir la investigació amb una perspectiva clínica i especialitzada, es va adreçar una enquesta en profunditat a una professional de la psicologia amb experiència directa en l'acompanyament d'infants i famílies en situació de separació parental. L'única resposta obtinguda

correspon a Neus Navarro Muñoz, psicòloga especialitzada en psicologia infantil i familiar, amb consulta pròpia i una trajectòria professional de més de set anys en aquest àmbit. Tot i que la mostra és d'una sola participant, la naturalesa en profunditat de les seves respostes aporta una perspectiva clínica valuosa i complementària a la informació obtinguda a través dels altres instruments (Denzin, 1978).

Tot i que la mostra és d'una sola participant, la naturalesa en profunditat de les seves respostes i la seva experiència acumulada aporten una perspectiva clínica valuosa i complementària a la informació obtinguda a través de les enquestes a docents i famílies i de les observacions a l'aula.

Cal assenyalar que, tal com estableix la metodologia de la triangulació proposada per Denzin (1978), la integració de perspectives procedents de fonts diverses, en aquest cas docents, famílies i professionals de la salut mental, permet contrastar les informacions, identificar convergències i divergències i obtenir una visió més global i aprofundida del fenomen estudiat. En aquest sentit, la veu de la professional de la psicologia no s'ha d'entendre com un resultat estadísticament representatiu, sinó com una aportació qualitativa especialitzada que permet situar les observacions empíriques del treball en un marc clínic i terapèutic més ampli.

Les preguntes de l'enquesta s'organitzen al voltant de quatre eixos temàtics principals: l'impacte emocional de la separació en la primera infància, els factors de risc i de protecció, les estratègies d'intervenció psicològica, i el paper de l'escola i la coordinació entre professionals.

A continuació s'analitzen les respostes de manera interpretativa, posant-les en relació amb el marc teòric del treball.

PREGUNTA 0. QUANTS ANYS D'EXPERIÈNCIA TENIU TREBALLANT AMB INFANTS O FAMÍLIES EN SITUACIÓ DE SEPARACIÓ O DIVORCI PARENTAL?

La professional indica més de set anys d'experiència treballant específicament amb infants i famílies en situació de separació o divorci parental. Aquesta trajectòria és rellevant per a la interpretació de les seves respostes, ja que implica un coneixement acumulat a partir de la pràctica clínica directa que va més enllà del coneixement teòric (Kvale, 1996). El que implica per a aquest treball és que les seves aportacions no representen una posició teòrica abstracta, sinó el resultat d'anys d'observació directa de les dinàmiques familiars i dels seus efectes sobre els infants.

PREGUNTA 1. DES DE LA VOSTRA EXPERIÈNCIA PROFESSIONAL, COM DESCRIRÍEU L'IMPACTE EMOCIONAL QUE SOL TENIR LA SEPARACIÓ PARENTAL EN UN INFANT DE 0 A 6 ANYS?

La professional descriu l'impacte emocional de la separació parental en tres dimensions principals: elaboració del dol, gestió emocional i somatitzacions. Aquesta resposta és densa des del punt de vista clínic i mereix una anàlisi detallada.

La referència a l'elaboració del dol situa la separació parental en el mateix marc conceptual que altres experiències de pèrdua significativa. Tal com descriu Bowlby (1969), la ruptura o l'alteració del vincle amb les figures parentals activa en l'infant un procés de dol que, si no és acompanyat adequadament, pot cristal·litzar en dificultats emocionals duradores. El que implica per a la pràctica és que la separació no pot ser tractada com un simple canvi organitzatiu o logístic: és una experiència de pèrdua real que requereix el mateix tipus d'acompanyament que qualsevol altre procés de dol en la infància.

La referència a la gestió emocional connecta directament amb el que Thompson (1994) descriu com les dificultats de co-regulació que apareixen quan les figures de referència es troben menys disponibles a causa del seu propi procés de dol. En situació de separació, els progenitors han de gestionar simultàniament el seu propi malestar i acompanyar l'infant en el seu, la qual cosa pot reduir significativament la seva disponibilitat emocional.

Finalment, la menció de les somatitzacions és especialment rellevant des d'una perspectiva clínica. Les somatitzacions —la manifestació de malestar emocional a través de símptomes físics com mals de panxa, cefalees o alteracions del son— són una de les formes més habituals en les quals els infants de primera infància expressen un patiment que no poden verbalitzar (Lieberman, 2004). Que la professional les identifiqui com una de les reaccions més freqüents confirma la necessitat que docents i famílies estiguin formats per detectar-les i interpretar-les adequadament, ja que sovint passen desapercebudes o s'atribueixen a causes físiques.

PREGUNTA 2. OBSERVEU DIFERÈNCIES EN LA MANERA COM NENS I NENES VIUEN I EXPRESSEN LA SEPARACIÓ PARENTAL?

La professional respon de manera directa: "No". Des de la seva experiència clínica, no observa diferències significatives en funció del gènere en la manera com els infants viuen i expressen la separació parental. Aquesta posició és coherent amb el que la recerca indica per a la primera infància: en aquesta etapa, els factors determinants de la resposta emocional no són el gènere sinó la qualitat del vincle d'aferrament, el nivell de conflicte interparental i la disponibilitat de figures de referència estables (Ainsworth et al., 1978; Kelly i Emery, 2003). El que implica per a la pràctica és que les intervencions educatives no han de dissenyar-se en funció del gènere de l'infant, sinó en funció de la qualitat del context relacional i del suport disponible.

PREGUNTA 3. CREIEU QUE L'EDAT DE L'INFANT EN EL MOMENT DE LA SEPARACIÓ INFLUEIX EN COM LA VIU I LA PROCESSA?

La professional afirma: "Segons el nivell de consciència, en infants més petits no influeix tant perquè ja han viscut així amb aquesta nova realitat". Aquesta aportació matisa de manera rellevant la idea que com més petits, més vulnerables. Els infants molt petits, especialment els de 0 a 2 anys, poden adaptar-se amb més facilitat a la nova realitat familiar precisament perquè no disposen del record d'una estructura anterior: per a ells, la situació post-separació és la seva realitat de referència des de l'inici. El que els afecta no és tant la separació com a fet, sinó les seves conseqüències en termes de qualitat i consistència del vincle d'aferrament (Lieberman i Van Horn, 2008).

En canvi, en infants de 3 a 6 anys, el nivell de consciència és ja suficient per percebre el canvi però no per comprendre'n les causes i les conseqüències. El pensament egocèntric propi d'aquesta etapa (Piaget, 1952) pot conduir l'infant a interpretacions errònies, incloent-hi sentiments de culpa i responsabilitat que, si no es treballen adequadament, poden tenir un impacte negatiu en el seu autoconcepte. El que implica per a la pràctica és que la intervenció ha d'adaptar-se al nivell de consciència de cada infant, i no aplicar-se de manera uniforme per a tota la franja de 0 a 6 anys.

PREGUNTA 4. FINS A QUIN PUNT EL NIVELL DE CONFLICTE INTERPARENTAL INFLUEIX EN EL BENESTAR EMOCIONAL DE L'INFANT?

La professional atorga la puntuació màxima, un 5 sobre 5, al nivell d'influència del conflicte interparental en el benestar de l'infant. Que una psicòloga especialitzada amb més de set anys d'experiència directa situï el conflicte interparental com el factor d'impacte màxim és la confirmació clínica del que la recerca científica ha establert de manera consistent: el conflicte entre els progenitors és el predictor més potent de dificultats emocionals i conductuals en els infants de famílies separades, per damunt fins i tot de la pèrdua de contacte amb un dels progenitors o dels canvis en les rutines (Amato i Afifi, 2006; Kelly i Emery, 2003). El que implica és que cap intervenció dirigida únicament a l'infant pot ser plenament efectiva si no s'aborda simultàniament la dinàmica de conflicte entre els progenitors.

PREGUNTA 5. QUINS FACTORS CONSIDEREU QUE PODEN AGREUJAR L'IMPACTE EMOCIONAL DE LA SEPARACIÓ EN L'INFANT? I QUINS ACTUEN COM A ELEMENTS PROTECTORS?

La professional identifica com a factors que agreugen l'impacte: les dinàmiques familiars conflictives i la incorporació de noves parelles quan no es gestiona adequadament. Com a elements protectors assenyalava: un ambient tranquil, progenitors que no discuteixen i nous models relacionals positius aportats per les noves parelles dels progenitors.

Aquesta resposta és especialment rica perquè introdueix un element poc habitual en la literatura: la possible funció protectora de les noves parelles. Mentre que la recerca tendeix a identificar-les com un

factor de risc per la necessitat de l'infant d'adaptar-se a noves figures (Hetherington i Kelly, 2002), la professional les assenyala també com a possibles models positius quan aporten estabilitat i un vincle relacional saludable.

El que implica és que la qualitat de les relacions que s'estableixen en el nou context familiar és més determinant que l'estructura familiar en si mateixa (Amato, 2010). D'altra banda, la referència als progenitors feliços com a element protector és especialment significativa: un progenitor en un estat emocional estable té molta més capacitat per acompanyar l'infant en la seva pròpia gestió emocional (Thompson, 1994), la qual cosa reforça la necessitat d'intervencions que donin suport als progenitors i no únicament als infants.

PREGUNTA 6. EN LA VOSTRA OPINIÓ, QUIN TIPUS DE CUSTÒDIA AFAVOREIX MÉS EL BENESTAR EMOCIONAL DE L'INFANT?

La professional respon de manera clara: "Compartida sempre que no hi hagi negligència". Aquesta resposta estableix una condició de qualitat mínima fonamental: la custòdia compartida és beneficiosa per a l'infant quan es practica en un context de coparentalitat cooperativa i de baix conflicte, ja que permet mantenir un contacte regular i significatiu amb ambdues figures parentals (Bowlby, 1969).

No obstant això, en contextos d'alt conflicte o de manca de capacitat parental adequada, la custòdia compartida pot convertir-se en un factor de risc que exposa l'infant de manera continuada a la tensió entre els seus dos nuclis de vida (Fabricius i Luecken, 2007).

El que implica per a la pràctica és que el tipus de custòdia no hauria de decidir-se en abstracte, sinó en funció de la qualitat de la relació interparental i de la capacitat real de cada progenitor per exercir el seu rol de manera responsable.

PREGUNTA 7. QUINES ESTRATÈGIES D'INTERVENCIÓ PSICOLÒGICA CONSIDEREU MÉS EFICACES PER ACOMPANYAR INFANTS DE 0-6 ANYS EN SITUACIÓ DE SEPARACIÓ PARENTAL?

La professional descriu les eines que utilitza habitualment: contes, joc simbòlic, dibuix, rols animals i constel·lacions familiars. Totes aquestes eines tenen en comú que no requereixen la mediació verbal directa, la qual cosa les fa especialment adequades per a infants de primera infància que no disposen encara de les eines lingüístiques necessàries per verbalitzar el seu món interior (Bisquerra, 2000). L'ús del dibuix connecta directament amb l'instrument d'anàlisi de produccions gràfiques emprat en aquest treball (Corman, 1967), mentre que els rols animals permeten a l'infant expressar continguts dolorosos a través de la distància simbòlica que ofereix la identificació amb una figura animal.

Les constel·lacions familiars, per la seva banda, permeten visualitzar les dinàmiques relacionals de la família i els vincles emocionals entre els seus membres (Minuchin, 1974). El que impliquen aquestes eines per a la pràctica docent és que l'expressió artística, el joc simbòlic i la narrativa no són activitats d'entreteniment, sinó recursos terapèutics i educatius de primer ordre per treballar les emocions amb infants de 0 a 6 anys.

PREGUNTA 8. QUIN PAPER CREIEU QUE HA DE TENIR L'ESCOLA EN L'ACOMPANYAMENT EMOCIONAL D'INFANTS AMB FAMÍLIES SEPARADES? CONSIDEREU QUE ELS DOCENTS D'EDUCACIÓ INFANTIL ESTAN PROU PREPARATS PER FER-HO?

La professional respon de manera directa i sense ambigüitats: "No". Considera que els docents d'educació infantil no estan prou preparats per acompanyar emocionalment els infants en situació de separació familiar.

Aquesta resposta coincideix plenament amb el que els propis docents i famílies han expressat a l'enquesta: el 73,7% indica no haver rebut cap formació específica en aquest àmbit. La convergència entre la perspectiva clínica de la professional i la percepció dels propis docents és especialment significativa perquè indica que la manca de formació no és una percepció subjectiva, sinó una realitat reconeguda també des de l'àmbit especialitzat.

El que implica és que la formació en educació emocional aplicada a situacions de vulnerabilitat familiar ha de constituir una prioritat del sistema educatiu, tant en la formació inicial com en la formació permanent del professorat (Bisquerra i Pérez, 2007; Marchesi, 2004).

PREGUNTA 9. DES DE LA VOSTRA PERSPECTIVA PROFESSIONAL, COM HAURIA DE SER LA COORDINACIÓ IDEAL ENTRE LA PSICÒLOGA, L'ESCOLA I LA FAMÍLIA?

La professional assenyala dos elements fonamentals: informar i estar atents als símptomes. El primer element apunta a la necessitat que els professionals de la psicologia comparteixin amb els docents i les famílies els coneixements i les eines necessàries per comprendre i respondre adequadament al que viu l'infant (Epstein, 2001).

El segon element, l'atenció als símptomes, connecta amb la importància de la detecció precoç: no esperar que les dificultats s'agreugin fins a fer-se evidents, sinó mantenir una actitud de vigilància activa davant els primers indicadors de malestar (Raver, 2002). El que implica per a la pràctica és que la coordinació entre professionals no pot ser reactiva, activar-se només quan el problema ja és greu, sinó preventiva i continuada, integrada en el funcionament ordinari del centre educatiu

PREGUNTA 10. AL LLARG DE LA VOSTRA TRAJECTÒRIA, HEU OBSERVAT CANVIS EN LA MANERA COM LES FAMÍLIES I LA SOCIETAT GESTIONEN LES SEPARACIONS I EL SEU IMPACTE EN ELS FILLS?

La professional respon: "Ara és més comú". Que les separacions siguin més prevalents en l'actualitat té efectes ambivalents: d'una banda, la major normalització social pot haver reduït l'estigma associat a les famílies separades; de l'altra, pot haver reduït també la percepció de gravetat del fenomen i, per tant, la demanda de suport especialitzat. El que implica és que la normalització social de la separació hauria d'anar acompanyada d'un enfortiment dels recursos de suport, tant en l'àmbit educatiu com en el sanitari, per garantir que els infants i les famílies disposin de l'acompanyament necessari independentment de la prevalença del fenomen (Amato, 2010).

PREGUNTA 11. QUINES RECOMANACIONS CLAU DONARIES A DOCENTS I FAMÍLIES PER MILLORAR L'ACOMPANYAMENT EMOCIONAL D'INFANTS DE 0-6 ANYS DAVANT LA SEPARACIÓ PARENTAL?

La professional resumeix la seva recomanació principal en tres paraules: "Més suport psicoemocional". Aquesta resposta breu és d'una gran densitat significativa i constitueix, en certa manera, el missatge central de tota la seva aportació. Implica un reconeixement explícit que el suport actual, tant en l'àmbit educatiu com en el familiar i el sanitari, és insuficient per respondre adequadament a les necessitats dels infants en situació de separació. Tal com assenyalen Henderson i Milstein (2003), la promoció de la resiliència en els infants requereix múltiples factors de suport actuant de manera coordinada. Quan algun d'aquests elements falla, la capacitat de l'infant per adaptar-se positivament es veu compromesa. La recomanació apunta, per tant, a la necessitat d'un sistema d'atenció psicoemocional més robust, integrat i accessible, que pugui arribar als infants i les famílies en el moment en el qual ho necessiten.

SÍNTESI INTERPRETATIVA

L'anàlisi de les respostes de la professional de la psicologia permet extreure quatre conclusions que, posades en relació amb el marc teòric i amb els resultats de les enquestes a docents i famílies, contribueixen a una comprensió integradora del fenomen.

En primer lloc, la perspectiva clínica de la professional confirma i reforça algunes de les conclusions més rellevants del marc teòric. La identificació del dol, la gestió emocional i les somatitzacions com a manifestacions principals de l'impacte de la separació en la primera infància és plenament coherent amb la teoria de l'aferament de Bowlby (1969) i amb les aportacions de Lieberman (2004) sobre els indicadors d'estrès emocional en infants de curta edat.

La puntuació màxima atorgada a la influència del conflicte interparental valida empíricament, des de l'experiència clínica directa, el que Kelly i Emery (2003) i Amato i Afifi (2006) han establert com una de les conclusions més sòlides de la recerca sobre el divorci: el conflicte entre els progenitors és el factor de risc més determinant per al benestar emocional dels infants, per damunt de qualsevol altra variable.

En segon lloc, la perspectiva de la professional aporta matisos que enriqueixen la comprensió del fenomen més enllà del que la teoria estableix de manera general. La seva observació que els infants molt petits poden adaptar-se amb menys dificultat a la nova realitat familiar, precisament per no disposar del record d'una estructura anterior, introdueix una dimensió evolutiva que relativitza la idea que com més petits, més vulnerables.

El que compta no és l'edat en abstracte, sinó el nivell de consciència del canvi i la qualitat del vincle d'aferament disponible en el nou context familiar. De manera similar, la seva identificació de les noves parelles dels progenitors com a possibles factors protectors, quan aporten estabilitat i models relacionals positius, amplia la perspectiva habitual de la recerca, que tendeix a veure-les únicament com a factors de risc.

En tercer lloc, la resposta de la professional sobre la preparació dels docents, concretament la seva negativa directa, constitueix un posicionament clínic d'una gran rellevància per a les propostes de millora d'aquest treball. Si una professional amb més de set anys d'experiència en l'acompanyament d'infants i famílies en situació de separació considera que els docents d'educació infantil no estan prou preparats per fer front a les necessitats emocionals d'aquests infants, la conclusió és clara: la formació docent en educació emocional i en la detecció i l'acompanyament de situacions de vulnerabilitat familiar ha de constituir una prioritat del sistema educatiu.

Tal com proposen Bisquerra i Pérez (2007), aquesta formació no pot ser puntual ni optativa, sinó que ha de formar part de manera sistemàtica i obligatòria tant de la formació inicial com de la formació permanent del professorat. Finalment, la recomanació final de la professional, que es resumeix en "més suport psicoemocional", actua com a síntesi de tota la seva aportació i com a fil conductor de les propostes de millora d'aquest treball.

Més suport psicoemocional significa, en termes pràctics, docents més formats i més ben acompanyats, famílies amb accés real a recursos de mediació i teràpia, protocols de coordinació efectius entre escola, família i serveis especialitzats, i un sistema educatiu i sanitari que reconegui la dimensió emocional del benestar infantil com una prioritat i no com un complement. En definitiva, la perspectiva clínica d'aquesta professional no només valida les conclusions teòriques d'aquest treball, sinó que les ancla en una realitat pràctica que fa la seva rellevància encara més urgent i inqüestionable.

4.3. OBSERVACIONS A L'AULA

Les observacions recollides s'han dut a terme en dos centres d'educació infantil de la comarca del Baix Penedès: concretament a Cunit i a Calafell, gràcies a la col·laboració de les respectives tutores dels grups. La recollida de dades s'ha realitzat a través de la guia d'observació estructurada descrita en l'apartat metodològic, organitzada en quatre blocs: comportament emocional, relacions socials a l'aula, estratègies d'acompanyament docent i valoració global. Per tal de garantir la confidencialitat i l'anonimat, els infants s'identifiquen com a Alumne 1, Alumne 2, Alumne 3 i Alumne 4 al llarg de tota l'anàlisi.

4.3.1. COMPORTAMENT EMOCIONAL

Pel que fa al comportament emocional, s'observen patrons clarament diferenciats entre els quatre alumnes, tot i que amb alguns elements comuns que mereixen atenció.

L'**Alumne 1** presenta com a emoció predominant la ira i la irritabilitat. La tutora observa una diferència notable en l'estat emocional de l'infant en funció del progenitor que el porta a l'escola: el comportament varia de manera significativa entre quan arriba amb el pare i quan arriba amb la mare. Tot i que la separació es va produir quan l'infant cursava I3, la ira sembla haver-se instal·lat com una resposta emocional habitual i normalitzada en el seu dia a dia. Aquesta manifestació és coherent amb el que apunta Lieberman (2004), qui descriu com els infants en situació de canvi familiar sovint presenten dificultats per gestionar la frustració, especialment quan la transició entre els dos nuclis familiars no es gestiona de manera consistent.

El que implica per a la pràctica és que la variació de comportament en funció del progenitor que acompanya l'infant és un indicador clínicament rellevant que apunta a dinàmiques de conflicte interparental que l'infant està absorbint i que es manifesten en el seu estat emocional a l'aula. La tutora observa també conductes regressives de manera ocasional, com ara episodis relacionats amb el control d'esfínters i moments d'irritabilitat elevada en els quals l'infant arriba a ratllar compulsivament les fulles.

Tal com planteja Hetherington (1999), aquestes conductes s'han d'interpretar com a respostes adaptatives davant una situació percebuda com a insegura, i no com a indicadors de retard maduratiu. La capacitat de gestió emocional d'aquest alumne és valorada per la tutora amb un 3 sobre 5.

L'**Alumne 2** presenta una emoció predominant marcadament diferent: l'alegria i un estat emocional generalment estable. No s'han observat conductes regressives ni dificultats específiques de gestió emocional en el context escolar. Tot i així, la tutora destaca la presència de reaccions desproporcionades davant petites frustracions i una certa dificultat per expressar verbalment allò que sent. Aquesta última característica pot relacionar-se amb el que Denham (1998) descriu com a

difficultats en la consciència emocional, és a dir, la capacitat d'identificar i verbalitzar les pròpies emocions. El que implica és que l'aparent estabilitat emocional d'aquest alumne no ha de conduir a una reducció de l'atenció docent: les dificultats d'expressió verbal poden estar amagant un malestar intern que no emergeix de manera visible però que requereix acompanyament.

L'**Alumne 3** presenta el perfil emocional més particular: predomina la indiferència o desconexió emocional. No s'han observat conductes regressives, però sí reaccions desproporcionades davant frustracions petites i dificultats per expressar verbalment el que sent. La desconexió emocional com a resposta predominant pot associar-se a un patró d'aferrament evitatiu (Ainsworth et al., 1978), en el qual l'infant aprèn a inhibir l'expressió emocional com a mecanisme adaptatiu davant figures de cura percebudes com a poc disponibles. Tal com assenyalen Cassidy i Shaver (2018), aquest patró pot afavorir una aparença d'autonomia i estabilitat que amaga dificultats emocionals reals no visibles en el context escolar.

L'**Alumne 4** mostra el perfil emocional més preocupant dels quatre casos analitzats. La tutora descriu una desconexió emocional total: l'infant és completament inexpressiu, sense mostrar cap emoció de manera espontània al llarg de la jornada escolar. La capacitat de gestió emocional és valorada amb un 1 sobre 5, la puntuació més baixa de tota la mostra, i s'identifica una manca total d'iniciativa emocional, desmotivació i desinterès generalitzat. Aquesta absència d'expressió emocional pot interpretar-se, des de la perspectiva d'Ainsworth et al. (1978), com un indicador d'un patró d'aferrament desorganitzat o marcadament evitatiu, en el qual l'infant ha après a desactivar el sistema emocional com a única estratègia disponible davant figures de referència que no han ofert una resposta sensible i consistent. El que implica per a la pràctica és especialment rellevant: la manca de manifestacions visibles de malestar no significa absència de sofriment, sinó precisament el contrari. Un infant que no plora, no protesta i no expressa res pot estar vivint un nivell d'estrès emocional significatiu que passa desapercebut precisament per la seva invisibilitat (Lieberman, 2004).

4.3.2. RELACIONS SOCIALS A L'AULA

Quant a les relacions socials, les observacions mostren perfils ben diferenciats entre els quatre alumnes, tot i que en cap cas s'identifica un patró d'aïllament social complet.

L'**Alumne 1** presenta una relació variable i inconsistent amb els iguals: tendeix a molestar els companys sense una causa aparent, generant conflictes sovint desproporcionats al context. Amb els adults, la relació també és variable segons el dia o el moment. La tutora identifica el joc lliure com el moment de major dificultat emocional, un element significatiu si es té en compte que el joc lliure és l'espai de menor estructura i norma, on la gestió emocional depèn en major mesura dels propis recursos interns de l'infant. Kelly i Emery (2003) apunten que els infants amb dificultats de gestió

emocional tendeixen a mostrar més conflictes en contextos de joc no dirigit, precisament per la menor contenció externa que ofereixen.

L'**Alumne 2** es relaciona positivament amb els iguals, sense que s'hagin detectat conflictes significatius. La relació amb els adults és variable segons el dia, i no s'identifica cap moment concret de la jornada amb especial dificultat. Tot i això, com s'ha assenyalat en l'apartat anterior, l'aparent normalitat social d'aquest alumne no ha de conduir a una reducció de la vigilància docent, ja que les dificultats poden estar presents de manera interna sense emergir en el pla de les relacions socials visibles.

L'**Alumne 3** també es relaciona positivament amb els iguals, tot i que la seva relació amb els adults és variable. No s'ha identificat cap moment concret de la jornada amb especial dificultat, fet coherent amb el perfil de desconexió emocional descrit anteriorment. Tal com assenyala Raver (2002), la capacitat de mantenir relacions positives amb els iguals en el context escolar és un indicador de benestar, però no és suficient per descartar dificultats emocionals més profundes.

L'**Alumne 4** presenta una relació generalment positiva amb els iguals, tot i que es produeixen conflictes puntuals amb alguns companys. La relació amb la docent i altres adults es descriu com a coordinada però freda: l'infant mostra poca empatia i té dificultats per expressar vincles afectius. La tutora destaca que l'infant és molt inexpressiu en general, i que no hi ha cap moment concret de la jornada en el qual mostri una dificultat visible, precisament perquè l'absència d'expressió és constant al llarg de tota la jornada. Aquesta pauta és especialment rellevant des de la perspectiva de Cassidy i Shaver (2018): els infants amb patrons d'aferrament evitatiu o desorganitzat sovint mantenen una aparença de funcionalitat social que amaga dificultats profundes no detectades pels adults de l'entorn

4.3.3. ESTRATÈGIES D'ACOMPANYAMENT DOCENT

Quant a les estratègies d'acompanyament, les tutores declaren emprar un conjunt ampli de recursos: l'escolta activa i els espais per expressar emocions, la validació emocional, l'atenció individualitzada en moments de malestar, el manteniment de rutines clares i estables, les activitats d'educació emocional amb tot el grup, la coordinació amb la família i, quan és necessari, la derivació a l'EAP o a la psicòloga del centre.

En el cas de l'**Alumne 1**, la tutora destaca que el manteniment de rutines clares i estables li funciona especialment bé. Aquesta observació és coherent amb el que assenyala Raver (2002): la predictibilitat de l'entorn escolar pot compensar parcialment la inconsistència viscuda a casa. La tutora valora amb un 5 sobre 5 la suficiència de les estratègies emprades i indica que no ha considerat necessari fer adaptacions específiques d'activitats per la situació familiar d'aquest alumne.

En el cas dels **Alumnes 2 i 3**, les tutores tampoc han considerat necessari adaptar cap activitat concreta per la seva situació familiar, considerant que les estratègies generals d'educació emocional aplicades a tot el grup resulten suficients. Tot i que des d'un punt de vista teòric podria ser beneficiosa una revisió de determinades activitats potencialment sensibles —com el dibuix de la família o les celebracions del Dia del Pare i de la Mare (Epstein, 2001; Marchesi, 2004)— la percepció de les tutores és que en aquests casos concrets no ha estat necessari. El que implica és que la decisió d'adaptar o no les activitats hauria de prendre's de manera individualitzada i en diàleg amb les famílies, i no com a norma general aplicada a tots els infants en situació de separació.

En el cas de l'**Alumne 4**, l'estratègia principal emprada per la tutora és l'escolta activa i la creació d'espais per a l'expressió emocional, tot i que reconeix la seva limitada eficàcia en aquest cas. La tutora valora les estratègies amb un 3 sobre 5, atribuint la insuficiència principalment a la manca de col·laboració familiar: la mare no s'ha presentat al centre en tot el curs, i el pare no assisteix a les entrevistes ni manté comunicació regular amb l'escola. El que implica és que fins i tot les millors estratègies docents tenen un sostre d'eficàcia quan no compten amb la col·laboració de les famílies. En casos com aquest, el centre hauria d'activar de manera proactiva els mecanismes de contacte disponibles i, si s'escau, la derivació als serveis socials del municipi (Epstein, 2001).

4.3.4. VALORACIÓ GLOBAL I REFELXIÓ INTERPRETATIVA

En termes globals, la tutora valora l'impacte de la separació familiar en el benestar de l'Alumne 1 amb un 3 sobre 5, indicant un impacte moderat però present. En el cas de l'Alumne 3, l'impacte és valorat amb un 4 sobre 5, però amb una matisació significativa: la tutora considera que aquest impacte ha estat, en certa mesura, positiu, en el sentit que la separació ha alliberat l'infant d'una dinàmica familiar prèviament més conflictiva que la ruptura en si mateixa. En el cas de l'Alumne 4, la tutora valora l'impacte amb un 3 sobre 5, assenyalant que la separació afecta l'infant però que aquest no ho manifesta externament, la qual cosa dificulta la detecció i la intervenció.

Un element especialment rellevant que emergeix de les observacions és la reflexió de les tutores sobre el pes del context familiar en el benestar dels infants. En el cas dels Alumnes 1 i 2, les tutores apunten que les dificultats observades no deriven tant de la separació en si mateixa com de la manera en què les famílies gestionen la situació i de la qualitat de les dinàmiques familiars prèvies i posteriors a la ruptura. Aquesta percepció docent és coherent amb el que assenyalen Amato i Afifi (2006) i Kelly i Emery (2003): el conflicte interparental i la inestabilitat de les rutines constitueixen factors de risc més determinants per al benestar dels infants que el fet de la separació en si.

El que impliquen aquestes observacions en conjunt és especialment significatiu per a la pràctica educativa. En primer lloc, confirmen que no existeix un perfil únic d'infant afectat per la separació parental: els quatre alumnes observats presenten manifestacions molt diverses, des de la irritabilitat

persistent fins a la desconnexió emocional total, passant per una aparent estabilitat que pot amagar dificultats internes. En segon lloc, evidencien que la manca de manifestacions visibles no és sinònim de benestar, i que els infants emocionalment inhibits, com l'Alumne 4, poden estar vivint un nivell de malestar significatiu que requereix una atenció especialment atenta i proactiva. En tercer lloc, posen de manifest que la col·laboració familiar és una condició indispensable per a l'eficàcia de qualsevol intervenció educativa, i que quan aquesta manca, el centre ha d'activar mecanismes alternatius de suport i derivació.

4.4. ANÀLISI DE PEL·LÍCULA INFANTIL

L'anàlisi de la pel·lícula *Spellbound* (Hechizados), dirigida per Vicky Jenson, permet aprofundir en la representació simbòlica de l'impacte emocional que pot tenir la desorganització familiar en els infants, així com en els processos d'adaptació i gestió emocional associats. Tot i tractar-se d'una producció de caràcter fantàstic, la pel·lícula proporciona una lectura clarament extrapolable a situacions de separació parental, i constitueix un recurs audiovisual valuós per treballar aquests continguts en contextos educatius.

La narrativa se centra en una jove protagonista que es veu obligada a afrontar la transformació dels seus progenitors en éssers monstruosos. Aquesta representació simbòlica actua com a metàfora de la pèrdua de la seguretat i l'estabilitat en el vincle amb les figures parentals, aspecte que, tal com assenyala Bowlby (1969), constitueix un element central en el desenvolupament socioemocional durant la infància. La indisponibilitat emocional dels progenitors, tot i representada en forma de metàfora fantàstica, genera en la protagonista sentiments de confusió, inseguretat i por que connecten directament amb les manifestacions descrites en el marc teòric.

Referent a la caracterització de la protagonista, les seves reaccions emocionals resulten coherents amb les descrites en la literatura per a la primera infància. Tal com indiquen Kelly i Emery (2003), els infants tendeixen a experimentar la separació parental com una ruptura en la seva base de seguretat, fet que es tradueix en respostes com la tristesa, l'ansietat o la necessitat de restaurar la unitat familiar. Aquest patró és clarament observable en el comportament de la protagonista, que assumeix un rol actiu en la resolució del conflicte familiar. Aquesta conducta pot interpretar-se com a reflex del pensament egocèntric propi de la infància (Piaget, 1952), segons el qual l'infant pot arribar a sentir-se responsable dels esdeveniments familiars i, per tant, responsable també de solucionar-los.

Des de la perspectiva de la gestió emocional, la pel·lícula mostra una evolució significativa al llarg de la narrativa. Inicialment, la protagonista es troba en una situació de desregulació emocional, marcada per la manca de suport i de co-regulació per part de les figures parentals. Tal com planteja Gross (1998), la gestió emocional en la infància depèn en gran mesura de la interacció amb els cuidadors, i la seva absència pot generar dificultats importants. En aquest cas, la protagonista es veu obligada a

desenvolupar estratègies pròpies, fet que, tot i simplificar la complexitat dels processos reals, permet als infants espectadors identificar i reflexionar sobre les seves pròpies estratègies d'adaptació.

En relació amb el vincle d'aferrament, la pel·lícula permet identificar una alteració clara en la relació entre la protagonista i els seus progenitors. La transformació d'aquests en figures amenaçadores simbolitza una ruptura en la disponibilitat emocional i en la funció de base segura, que podria associar-se a un patró d'aferrament insegur. No obstant això, a mesura que avança la història, es produeix un procés de reconstrucció del vincle afectiu que finalitza en una resolució positiva. Aquest aspecte és coherent amb la idea que els vincles d'aferrament no són estàtics i poden modificar-se en funció de les experiències relacionals posteriors (Bretherton i Munholland, 2008). El que implica per a la pràctica educativa és que la pel·lícula pot ser un recurs útil per transmetre als infants el missatge que els vincles familiars poden reparar-se i que la situació de separació no és necessàriament permanent ni irreversible.

Referent al conflicte interparental, tot i que no es mostra de manera explícita en termes realistes, la tensió entre els progenitors és constant i constitueix el motor de la narrativa. Segons Amato i Afifi (2006), l'exposició dels infants a alts nivells de conflicte és un dels factors que més impacte té en el seu benestar. En aquest sentit, la pel·lícula reflecteix adequadament com aquest conflicte pot desestabilitzar l'infant fins i tot quan no és capaç de comprendre'n les causes.

Quant als factors de protecció, la pel·lícula mostra com diverses figures secundàries actuen com a suport per a la protagonista al llarg del seu viatge. Aquests personatges contribueixen a facilitar la seva adaptació i a promoure la seva resiliència, en línia amb el que plantegen Masten i Coatsworth (1998), que destaquen la importància de les relacions de suport en el desenvolupament positiu davant situacions adverses. El que implica per a l'ús educatiu de la pel·lícula és que pot ser un recurs especialment útil per treballar amb els infants la idea que, davant les dificultats familiars, sempre és possible trobar figures de suport fora del nucli familiar immediat.

Des de la perspectiva educativa, la pel·lícula transmet un missatge que es mou entre la dificultat emocional associada al conflicte familiar i la possibilitat de reconstrucció dels vincles. La separació o el trencament no es presenta únicament com una experiència negativa, sinó com un procés que pot evolucionar cap a una resolució positiva si es produeix una comprensió emocional i una restauració de les relacions. Aquest enfocament és coherent amb la perspectiva actual de la recerca, que entén la separació parental no com un factor determinant, sinó com un procés l'impacte del qual depèn de múltiples variables (Amato, 2010).

No obstant això, des d'un punt de vista crític, cal destacar que la resolució del conflicte es produeix de manera relativament ràpida i simplificada, fet que pot transmetre una visió poc realista dels processos d'adaptació emocional. En la realitat, aquests processos acostumen a ser més lents i complexos,

especialment en infants de curta edat que disposen de menys recursos cognitius i emocionals per comprendre i gestionar la situació. Aquesta limitació no invalida el valor educatiu de la pel·lícula, però sí que és important que el docent l'abordi de manera crítica i contextualitzada, acompanyant la visualització amb una reflexió posterior que matisi el missatge de resolució ràpida i afavoreixi una comprensió més realista i ajustada a l'experiència dels infants.

En síntesi, Spellbound (Hechizados) constitueix un recurs audiovisual valuós per a l'anàlisi de l'impacte emocional de la desorganització familiar des d'una perspectiva simbòlica. La pel·lícula permet identificar elements descrits en el marc teòric —l'alteració del vincle d'aferrament, les dificultats de gestió emocional, la influència del conflicte interparental— i ofereix una eina accessible per treballar aquests continguts en contextos educatius, facilitant la reflexió i l'expressió emocional dels infants.

4.5. ANÀLISI DE PRODUCCIONS GRÀFIQUES

El dibuix de la família constitueix un dels instruments projectius més àmpliament utilitzats en l'avaluació psicològica i educativa dels infants. Des de les primeres formulacions de Porot (1952) fins a les versions posteriors de Corman (1967) i Burns i Kaufman (1970), aquest instrument ha demostrat ser especialment útil per explorar la dinàmica familiar percebuda per l'infant, les seves relacions afectives amb les figures parentals i la presència d'indicadors d'estrès emocional.

El dibuix constitueix un mitjà d'expressió privilegiat a través del qual l'infant comunica el seu món interior sense necessitat de mediació verbal, fet especialment rellevant en infants de primera infància que no sempre disposen de les eines lingüístiques necessàries per verbalitzar les seves emocions (Burns i Kaufman, 1970).

UNA APROXIMACIÓ METODOLÒGICA TRIANGULADA

Cal destacar que l'anàlisi de les produccions gràfiques s'emmarca dins d'una estratègia metodològica de triangulació que constitueix un dels punts forts d'aquesta investigació. Tal com estableix Denzin (1978), la triangulació metodològica consisteix a combinar múltiples fonts de dades i instruments per obtenir una comprensió més completa i fiable del fenomen estudiat.

En aquest treball, les produccions gràfiques s'han analitzat en combinació amb els qüestionaris adreçats a docents i famílies i amb les observacions directes a l'aula, de manera que cadascuna de les fonts aporta una perspectiva diferent i complementària sobre el mateix fenomen. Els qüestionaris ofereixen la perspectiva dels adults de referència, les observacions aporten dades directes del context escolar, i les produccions gràfiques proporcionen un accés privilegiat al món interior de l'infant sense dependre de la mediació verbal.

Davant la impossibilitat de recollir produccions gràfiques pròpies per limitacions d'accés al camp, l'anàlisi es basa en els dibuixos publicats i analitzats per Orgilés i Piñero (2007) en el seu estudi *¿Cómo perciben los niños la ruptura familiar? Aplicación del Test del Dibujo de la Familia en una muestra de hijos de padres separados*, publicat a *Psicopatología y Salud Mental*.

Aquest estudi aplica el Test del Dibuix de la Família a una mostra de 28 infants d'entre 6 i 8 anys afectats per desavinences greus entre els seus progenitors, i constitueix una de les referències empíriques més rellevants en llengua espanyola sobre aquesta temàtica. L'ús de dades secundàries provinents d'investigació publicada és una pràctica vàlida i reconeguda en la recerca qualitativa educativa quan la recollida de dades primàries no és viable (Denzin, 1978).

CRITERIS INTERPRETATIUS: JUSTIFICACIÓ I LÍMITS

Per a l'anàlisi dels dibuixos s'han aplicat els criteris proposats per Corman (1967) i Burns i Kaufman (1970), que constitueixen el marc de referència més consolidat en la literatura especialitzada. És important subratllar que aquests criteris han de ser entesos com a indicadors orientadors i no com a conclusions definitives.

La interpretació d'un dibuix infantil és sempre una aproximació probabilística: un mateix element gràfic pot tenir múltiples significats en funció del context familiar, de l'estat emocional de l'infant en el moment de realitzar el dibuix o de les instruccions rebudes. Per aquest motiu, les interpretacions que es presenten a continuació es fonamenten sempre en la convergència entre l'indicador gràfic i el marc teòric revisat, evitant atribuir significats unívocs a elements aïllats.

Els criteris aplicats s'organitzen en les dimensions següents. La valorització i desvalorització de figures considera que el personatge representat en primer lloc és el de major admiració o identificació per part de l'infant, mentre que el personatge dibuixat en últim lloc, amb menor mida o directament omès, és objecte de desvalorització (Corman, 1967). L'omissió de figures parentals és un dels indicadors més significatius en contextos de separació, ja que l'absència d'un progenitor en el dibuix reflecteix la manera com els infants resolen emocionalment la situació conflictiva (Orgilés i Piñero, 2007).

La distància afectiva entre figures indica que, a major distància física entre els personatges, major és el distanciament afectiu percebut. L'ordre de representació aporta informació sobre la jerarquia afectiva percebuda per l'infant, tenint en compte que en una família no separada els infants tendeixen a dibuixar en primer lloc el pare, seguit de la mare i els germans (Corman, 1967). Finalment, la composició i estructura del dibuix inclou la presència de personatges en estrats diferenciats, la inclusió de figures externes al nucli familiar o la representació de l'infant entre les dues figures parentals.

4.5.1. VALORITZACIÓ I DESVALORITZACIÓ DE FIGURES.

El personatge representat en primer lloc és considerat el de major admiració o identificació per part de l'infant. Per contra, el personatge dibuixat en últim lloc, amb menor mida o directament omès, és objecte de desvalorització, podent indicar rebuig, conflicte emocional o desig inconscient d'allunyament (Corman, 1967).

Cal tenir en compte, però, que aquest criteri és orientador: en alguns casos, l'ordre de representació pot respondre simplement a l'hàbit o a la instrucció rebuda, per la qual cosa cal interpretar-lo sempre en relació amb la resta d'elements del dibuix.

OMISSIÓ DE FIGURES PARENTALS

L'absència d'un progenitor en el dibuix és un dels indicadors més significatius en contextos de separació. Tal com indiquen Orgilés i Piñero (2007), l'omissió del pare, la mare o d'ambdós reflecteix la manera com els infants resolen emocionalment la situació conflictiva entre els progenitors. No obstant això, cal considerar que l'omissió pot respondre també a una absència física real en la vida quotidiana de l'infant, per la qual cosa la interpretació ha de tenir en compte el context familiar concret.

DISTÀNCIA AFECTIVA ENTRE FIGURES

A major distància física entre els personatges del dibuix, major és el distanciament afectiu percebut. Quan els personatges es mostren dispersos per la pàgina, pot ser indicatiu de distància afectiva i poca comunicació familiar. Aquest criteri ha de ser interpretat amb cautela, ja que la distribució espacial pot estar influenciada també per factors com l'espai disponible al full o les preferències estètiques de l'infant.

ORDRE DE REPRESENTACIÓ

Seguint la pauta normativa descrita per Corman (1967), en una família no separada els infants tendeixen a dibuixar en primer lloc el pare, seguit de la mare i els germans de major a menor edat. Les desviacions d'aquest ordre aporten informació sobre la jerarquia afectiva percebuda per l'infant, sempre que s'interpretin en coherència amb els altres indicadors presents en el dibuix.

COMPOSICIÓ I ESTRUCTURA DEL DIBUIX

La presència de personatges situats en estrats diferenciats, la inclusió de figures externes al nucli familiar com els avis o la nova parella d'un progenitor, o la representació de l'infant entre les dues figures parentals, són elements que permeten interpretar com l'infant interioritza la nova estructura familiar.

ANÀLISI DELS DIBUIXOS: ESTUDI DE ORGILÉS I PIÑERO (2007)

L'estudi d'Orgilés i Piñero (2007) proporciona dades quantitatives i qualitatives rellevants sobre els patrons gràfics presents en els dibuixos d'infants de famílies separades. A continuació s'analitzen els resultats principals, posant especial atenció en les dues figures publicades.

PATRONS GLOBALS DE LA MOSTRA

En la mostra de 28 infants d'Orgilés i Piñero (2007), el personatge dibuixat en darrer lloc o omès és majoritàriament el pare (22%), seguit de la mare (18%) o del propi infant (15%). A més, en un 7% dels casos s'ometen ambdues figures parentals. Aquestes dades indiquen que gairebé la meitat dels infants de la mostra desvaloritzen o eliminen un dels progenitors, la qual cosa, interpretada en conjunt amb els altres indicadors, és coherent amb la complexitat emocional associada a la separació.

Quant a l'ordre de representació, únicament s'observa l'ordre considerat normatiu en el 18% dels dibuixos, davant del 60% esperable en infants de famílies no separades (Lluís, 2004, citat a Orgilés i Piñero, 2007). Aquesta diferència és especialment significativa i evidencia que els infants de famílies separades tendeixen a representar els seus progenitors d'una manera que reflecteix la nova realitat familiar, més que no pas un model de família nuclear unida. El que implica per a la pràctica és que el docent o el professional que analitzi un dibuix de família no pot aplicar criteris normatius pensats per a estructures familiars no separades, sinó que ha d'interpretar cada producció en el context de la realitat familiar específica de l'infant.

Respecte a la distància entre figures, un 30% dels infants dibuixen determinats membres amb una gran distància física entre si, i un 25% representen els personatges situats en estrats diferenciats, elements que reforcen la interpretació d'un distanciament afectiu percebut i d'una manca de comunicació entre els membres de la família.

ANÀLISI DE LA FIGURA 1: INFANT 1, 7 ANYS

[Veure figura 1 - Orgilés i Piñero, 2007, **annex 6**]

En el dibuix de l'infant 1, de set anys, la nena es representa en primer lloc a ella mateixa, seguida del seu germà, l'àvia materna, la mare i el seu oncle, ometent completament la figura del pare. L'omissió del pare és l'indicador més rellevant d'aquest dibuix. Seguint els criteris de Corman (1967), l'absència d'una figura familiar pot indicar rebuig, por o el desig inconscient d'allunyar emocionalment aquella persona. En aquest cas concret, i tenint en compte el context de separació amb reducció de contacte patern, l'omissió pot interpretar-se com el reflex d'un distanciament afectiu real, coherent amb la teoria de l'aferrament de Bowlby (1969), que assenyala que la reducció del contacte amb una figura parental

pot alterar els vincles afectius i generar inseguretat. Cal subratllar, però, que aquesta interpretació no pot ser concloent sense conèixer el context familiar complet.

El fet que l'infant es dibuixi a si mateixa en primer lloc pot associar-se a una necessitat de reassegurar la pròpia presència i visibilitat en un nucli familiar que ha canviat (Corman, 1967). En relació amb el pensament egocèntric descrit per Piaget (1952), l'infant pot estar expressant la necessitat de situar-se al centre d'una realitat que li resulta difícil de comprendre i sobre la qual sent que no té control.

Finalment, la inclusió de figures de la família extensa, com l'àvia materna i l'oncle, reflecteix com la separació ha ampliat el cercle de cuidadors de referència. Tal com indica Orgilés i Piñero (2007), molts infants, després de la ruptura, representen aquelles persones amb qui es relacionen amb major freqüència. Aquesta incorporació pot interpretar-se com una estratègia adaptativa per omplir l'espai afectiu deixat pel progenitor absent, element que connecta amb la capacitat de resiliència descrita per Masten i Coatsworth (1998): l'infant és capaç de reorganitzar el seu mapa afectiu incorporant noves figures de suport quan les primàries no estan disponibles.

ANÀLISI DE LA FIGURA 2: INFANT 2, 8 ANYS

[Veure figura 2 - Orgilés i Piñero, 2007, **annex 6**]

En el dibuix de l'infant 2, de vuit anys, els personatges representats són el seu pare, ell mateix i la nova parella del pare, ometent completament la figura de la mare. Significativament, quan se li pregunta a qui voldria ser dels personatges dibuixats, l'infant tria la nova parella del seu pare.

L'omissió de la mare presenta una complexitat interpretativa major que en el cas anterior. A diferència de l'infant 1, on l'omissió del pare podia explicar-se per una reducció real del contacte, en aquest cas l'infant conviu habitualment amb la mare. Per tant, la seva absència en el dibuix no respon a una absència física, sinó que pot reflectir una relació conflictiva amb aquesta figura, possiblement relacionada amb dinàmiques d'interferència en el contacte amb el progenitor no custodi (Orgilés i Piñero, 2007). Aquesta interpretació ha de ser considerada com una hipòtesi orientadora i no com una conclusió definitiva, atès que no es disposa d'informació directa sobre la situació familiar concreta.

La identificació de l'infant amb la nova parella del seu pare és un element especialment revelador. Aquesta elecció pot expressar el desig de l'infant d'ocupar el lloc afectiu que percep que ha perdut en la relació amb el seu pare, o bé una idealització d'aquella figura que ara comparteix el temps amb ell. En qualsevol cas, aquest indicador apunta a la possible presència d'un conflicte de lleialtat (Kelly i Emery, 2003), que pot estar generant en l'infant una dificultat per integrar coherentment les dues figures parentals en la seva representació afectiva. El que implica per a la pràctica és que quan un infant manifesta una identificació intensa amb una figura nova del nucli familiar, cal explorar amb

sensibilitat si darrere d'aquesta identificació hi ha un conflicte de lleialtat no resolt que requereix acompanyament específic.

Finalment, la disposició dels tres personatges sense la presència de la mare reflecteix com l'infant ha interioritzat una estructura familiar reorganitzada en la qual la mare ocupa, de moment, un lloc perifèric en la seva representació afectiva. La manca de la figura materna pot ser un indicador de la dificultat de l'infant per integrar ambdós nuclis familiars en una percepció coherent de la seva realitat, tot i que, com s'ha apuntat, cal interpretar aquest element sempre en relació amb el context familiar complet i amb prudència interpretativa.

5. PROPOSTA DE MILLORA DE LA PRÀCTICA ESCOLAR

Les propostes que es presenten a continuació parteixen dels resultats obtinguts al llarg de la investigació i es fonamenten en el marc teòric desenvolupat en els capítols anteriors. L'objectiu d'aquest apartat és traslladar el coneixement teòric i les evidències recollides a propostes concretes, aplicables i realistes per a la pràctica educativa en l'etapa d'educació infantil. Les propostes s'organitzen en tres subapartats: les estratègies pedagògiques i emocionals, la guia pràctica per a docents i famílies, i les recomanacions d'avaluació i seguiment.

5.1. ESTRATÈGIES PEDAGÒGIQUES I EMOCIONALS

L'acompanyament dels infants que viuen situacions de separació familiar requereix una intervenció educativa conscient, planificada i sensible. A partir de la recerca revisada i de les observacions realitzades, es proposen a continuació un conjunt d'estratègies que els docents d'educació infantil poden implementar en el seu dia a dia.

CREACIÓ I MANTENIMENT D'UN CLIMA EMOCIONAL SEGUR A L'AULA

El primer element fonamental és la construcció d'un entorn on l'infant se senti segur, acceptat i lliure d'expressar les seves emocions sense por al judici. Tal com assenyala Denham (1998), un clima positiu a l'aula afavoreix l'expressió emocional i el desenvolupament de relacions positives, elements especialment rellevants per als infants que viuen situacions d'inestabilitat familiar.

En la pràctica, això implica incorporar de manera diària l'ús d'un llenguatge emocional ric, la validació de les emocions dels infants i la creació d'espais específics per parlar de com es troben. Per exemple, dedicar els primers deu minuts de l'assemblea matinal a preguntar com ha anat el matí és una estratègia senzilla i efectiva que no requereix recursos addicionals i que pot oferir al docent informació valuosa sobre l'estat emocional de cada infant.

El manteniment de rutines clares, estables i predictibles és un dels factors protectors més potents per a infants en situació de separació parental. Tal com s'ha pogut constatar en les observacions realitzades, la predictibilitat de l'entorn escolar pot compensar parcialment la inconsistència viscuda en l'àmbit familiar (Raver, 2002). Les rutines proporcionen a l'infant la sensació de control i seguretat que necessita per explorar, aprendre i relacionar-se de manera positiva.

IMPLEMENTACIÓ DE PROGRAMES D'EDUCACIÓ EMOCIONAL

Treballar les emocions de manera explícita i sistematitzada és una de les estratègies més eficaces per afavorir el benestar dels infants. A Catalunya, els programes basats en el model de Bisquerra (2000) del GROP han mostrat resultats positius en centres d'educació infantil i primària, treballant competències com la consciència emocional, la regulació, l'autonomia, les competències socials i les habilitats de vida i benestar (Bisquerra i Pérez, 2007).

Es recomana integrar les activitats d'educació emocional de manera transversal en la jornada escolar, amb una freqüència mínima diària en els moments d'assemblea i setmanal en activitats més estructurades. L'ús de contes, jocs simbòlics, el racó de les emocions i les activitats d'expressió artística i plàstica són recursos especialment adequats per treballar l'expressió i la gestió emocional d'una manera adaptada a l'edat dels infants (Zins et al., 2004).

ATENCIÓ INDIVIDUALITZADA I DETECCIÓ PRECOÇ DE DIFICULTATS

Tot i que les estratègies grupals són fonamentals, cal reservar espais d'atenció individualitzada per als infants que mostren indicadors de dificultat emocional. Es recomana que el docent destini, com a mínim, un moment setmanal a observar de manera més atenta aquells infants que es troben en situació de separació familiar, anotant els canvis observats en un registre anecdòtic que permeti fer un seguiment evolutiu.

Alguns indicadors als quals el docent ha d'estar especialment atent inclouen les conductes regressives, la irritabilitat persistent, les reaccions desproporcionades, la dificultat per expressar verbalment les emocions, els canvis sobtats en el comportament social o la desconexió emocional. La detecció precoç d'aquestes dificultats permet una intervenció més oportuna i eficaç, evitant que es consolidin en patrons de conducta més complexos (Lieberman, 2004).

ADAPTACIÓ D'ACTIVITATS SENSIBLES A LA DIVERSITAT FAMILIAR

Un aspecte sovint poc considerat en la pràctica docent és la necessitat d'adaptar determinades activitats que poden generar malestar en infants amb estructures familiars diverses. Activitats com el dibuix de la família, la celebració del Dia del Pare i de la Mare, o la confecció de regals per als

progenitors, poden resultar conflictives per a infants que viuen situacions de separació, famílies reconstituïdes o monoparentals (Marchesi, 2004).

Aquesta revisió hauria de realitzar-se de manera preventiva a principi de curs, en el moment de planificar les programacions. Per exemple, en lloc de demanar un dibuix de la família nuclear, es pot proposar un dibuix de "les persones que t'estimen i et cuiden", o en lloc de fer un únic regal per al Dia de la Mare, proposar fer-ne un per a "algú especial de la meua vida".

Aquestes adaptacions senzilles permeten que tots els infants participin amb igualtat sense haver d'exposar la seva situació familiar davant del grup.

5.2. GUIA PRÀCTICA PER A DOCENTS I FAMÍLIES

Més enllà de les estratègies generals, es presenta a continuació una guia pràctica amb orientacions concretes per a docents i famílies, amb l'objectiu de facilitar l'acompanyament emocional dels infants en situacions de separació parental de manera coordinada i coherent.

PER ALS DOCENTS

En primer lloc, és fonamental establir una comunicació proactiva, respectuosa i confidencial amb les famílies quan es detectin canvis significatius en el comportament o l'estat d'un infant. Tal com proposa Epstein (2001), una comunicació fluida entre escola i família permet actuar de manera coherent i afavoreix la consistència entre els dos entorns de vida de l'infant. Aquesta comunicació s'ha de realitzar sempre sense emetre judicis sobre la situació familiar i mantenint una posició de neutralitat activa, és a dir, sense posicionar-se a favor de cap dels progenitors.

En segon lloc, el docent ha d'evitar que l'infant es converteixi en el canal de comunicació entre els progenitors, una dinàmica que pot generar una sobrecàrrega emocional significativa (Bolaños, 2008). En situacions de separació conflictiva, el centre educatiu pot veure's arrossegat al conflicte interparental si no disposa d'eines i protocols clars per mantenir una posició de neutralitat. Per exemple, quan un progenitor demana informació sobre l'altre o utilitza les comunicacions escolars per transmetre missatges indirectes, el docent ha de mantenir una posició clara i neutral, adreçant-se a ambdós progenitors de manera equitativa.

En tercer lloc, és important adoptar una mirada sense etiquetes. Cada infant viu la separació familiar de manera diferent, i és fonamental evitar atribucions causals simplistes com ara "és que els pares estan separats" per explicar qualsevol dificultat de l'infant. Tal com recorda Marchesi (2004), la

mirada respectuosa i inclusiva del docent és en si mateixa un factor protector per al benestar de l'infant.

Finalment, quan les dificultats d'un infant persisteixin o s'intensifiquin malgrat les intervencions realitzades, cal activar la col·laboració amb l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP) o la psicòloga del centre. Si un infant presenta durant setmanes conductes regressives, episodis de plor intens en les entrades o una desconexió persistent, aquestes són senyals que requereixen una valoració especialitzada (Marchesi, 2004).

PER A LES FAMÍLIES

Per a les famílies, la primera recomanació és mantenir la màxima estabilitat possible en les rutines quotidianes de l'infant. La consistència en les rutines és un dels factors de protecció més importants per al benestar dels infants en situació de separació (Kelly i Emery, 2003). En la pràctica, això implica respectar els horaris habituals de son i alimentació en ambdós domicilis, mantenir les activitats extraescolars prèvies a la separació i procurar que els rituals quotidians es conservin en la mesura del possible en cada llar.

En segon lloc, és fonamental evitar posar l'infant en el mig del conflicte entre progenitors. Situacions com discutir davant de l'infant, fer comentaris negatius sobre l'altre progenitor o preguntar-li amb qui prefereix estar constitueixen alguns dels factors de risc més perjudicials per al seu desenvolupament (Amato i Afifi, 2006). La mediació familiar pot ser un recurs molt valuós en aquest sentit, ja que contribueix a construir un model de coparentalitat més saludable (Bolaños, 2008).

En tercer lloc, es recomana parlar amb l'infant sobre la separació d'una manera honesta, clara i adaptada a la seva edat. Els infants de 0 a 6 anys no disposen de les capacitats cognitives per comprendre les causes i conseqüències del divorci (Piaget, 1952), però sí que perceben els canvis i necessiten explicacions senzilles i tranquil·litzadores. Per exemple, frases com ara "el papa i la mama ja no vivim junts, però tots dos t'estimem molt i sempre estarem per a tu" transmeten el missatge fonamental de seguretat i estimació que l'infant necessita.

Finalment, és important que les famílies mantinguin una comunicació fluida amb l'escola, informant el docent dels canvis significatius en l'entorn familiar i col·laborant activament en les estratègies d'acompanyament proposades des del centre educatiu.

5.3. RECOMANACIONS D'AVALUACIÓ I SEGUIMENT

Per tal de garantir l'eficàcia de les intervencions educatives, és imprescindible establir un sistema d'avaluació i seguiment sistemàtic que permeti detectar canvis en el benestar de l'infant al llarg del temps i ajustar les estratègies en funció de les necessitats observades.

OBSERVACIÓ SISTEMÀTICA I REGISTRE

Es recomana que els docents incorporin l'observació sistemàtica com a eina habitual de seguiment. L'ús de guies d'observació estructurades permet recollir informació de manera regular i comparada al llarg del temps, facilitant la identificació de canvis en el comportament emocional, les relacions socials i la capacitat de gestió emocional de l'infant (Bisquerra, 2004; Latorre, 2003).

Complementàriament, es recomana el manteniment d'un registre anecdòtic on el docent pugui anotar incidents significatius o canvis sobtats de comportament. Aquest registre és especialment útil en les tutories amb les famílies i en les derivacions a l'EAP, ja que permet compartir observacions concretes i fonamentades en lloc d'impressions generals.

Tal com s'ha constatat en les observacions d'aquest treball, alguns infants, com l'Alumne 4, no manifesten el seu malestar de manera visible, la qual cosa fa que el registre sistemàtic sigui l'única eina que permet detectar pautes d'inhibició emocional que d'altra manera passarien desapercebudes.

COORDINACIÓ PERIÒDICA AMB LES FAMÍLIES

Més enllà de les reunions tutorial ordinàries, es recomana establir espais de coordinació específics amb les famílies d'infants que viuen situacions de separació, especialment durant els períodes de major canvi o inestabilitat.

Tal com proposa Epstein (2001), la implicació de les famílies en el seguiment del benestar dels infants és un factor clau per a una intervenció coherent entre els dos entorns principals de vida de l'infant.

En el cas de famílies amb custòdia compartida o situacions de conflicte elevat, és recomanable planificar les reunions de manera que ambdós progenitors puguin participar en condicions d'igualtat, sempre mantenint el focus en el benestar de l'infant. Quan la presència simultània no sigui viable per raons de conflictivitat, es poden establir dues reunions separades, garantint que ambdós reben la mateixa informació.

Tal com assenyala Bolaños (2008), el centre educatiu ha de mantenir en tot moment una posició de neutralitat activa que prioritzi el benestar de l'infant per damunt de les dinàmiques del conflicte familiar.

Un aspecte especialment rellevant que emergeix dels resultats d'aquest treball és la situació dels infants les famílies dels quals no mantenen cap comunicació amb l'escola, com és el cas de l'Alumne 4. En aquests casos, es recomana que el centre activi de manera proactiva els mecanismes de contacte disponibles i, si s'escau, la derivació als serveis socials del municipi, sense esperar que sigui la família qui iniciï el contacte.

COL·LABORACIÓ AMB PROFESSIONALS ESPECIALITZATS

Quan es detectin dificultats que superin les possibilitats d'intervenció del docent, és fonamental activar els mecanismes de derivació als serveis especialitzats. La col·laboració amb l'EAP, la psicòloga del centre o altres professionals de la salut mental permet dissenyar intervencions més específiques i adaptades.

Tal com ha assenyalat la professional de la psicologia consultada en aquest treball, la coordinació ideal entre escola, família i professionals especialitzats es basa en dos elements fonamentals: la transmissió d'informació rellevant entre els agents implicats i l'atenció activa als símptomes, és a dir, una actitud de vigilància que no esperi que les dificultats s'agreugin fins a fer-se evidents.

Es recomana que els centres educatius disposin de protocols clars d'actuació davant situacions de separació familiar, que defineixin els criteris de derivació, els canals de comunicació amb les famílies i els mecanismes de coordinació amb els serveis externs (Marchesi, 2004).

AVALUACIÓ DE L'IMPACTE DE LES INTERVENCIONS

Finalment, es recomana incorporar mecanismes d'avaluació periòdica de l'impacte de les intervencions realitzades, amb una freqüència mínima trimestral. Tal com plantegen Henderson i Milstein (2003), la promoció de la resiliència en els infants requereix una intervenció dinàmica i flexible, sensible als canvis en les necessitats de cada infant al llarg del temps. Aquesta avaluació no ha de tenir un caràcter formal ni burocràtic, sinó que ha d'integrar-se de manera natural en la pràctica reflexiva del docent: revisar periòdicament les anotacions del registre anecdòtic, contrastar les observacions amb les de l'equip de cicle i valorar si el comportament de l'infant ha evolucionat en la direcció esperada. Quan l'evolució no sigui positiva o quan les dificultats s'intensifiquin malgrat la intervenció realitzada, cal activar sense demora els mecanismes de derivació als serveis especialitzats.

En conjunt, les recomanacions d'avaluació i seguiment presentades en aquest apartat pretenen contribuir a una pràctica educativa més conscient, sistemàtica i orientada al benestar integral dels infants. L'escola, com a espai de referència i estabilitat, té la capacitat i la responsabilitat de convertir-se en un factor de protecció fonamental per als infants que viuen situacions de separació familiar, sempre en estreta col·laboració amb les famílies i els professionals especialitzats.

6. CONCLUSIONS

6.1. RESUM DE RESULTATS PRINCIPALS

Aquesta investigació ha tingut com a objectiu analitzar l'impacte emocional de la separació o el divorci parental en els infants de 0 a 6 anys en el context educatiu, i identificar estratègies d'acompanyament que afavoreixin el seu benestar.

A partir de la triangulació de quatre instruments de recollida de dades, els qüestionaris a docents i famílies, l'entrevista en profunditat a una professional de la psicologia, les observacions sistemàtiques a l'aula i l'anàlisi de produccions gràfiques i d'una pel·lícula infantil, és possible extreure una sèrie de conclusions que donen resposta a la pregunta de recerca i als objectius plantejats.

El primer resultat principal, i el més consistent al llarg de totes les fonts de dades, és que la separació parental té un impacte emocional observable en els infants de 0 a 6 anys, però que aquest impacte no és uniforme ni determinista. Cap dels participants de l'enquesta ha negat l'existència d'algun tipus d'efecte, però la majoria el situa en un marc de variabilitat que depèn de múltiples factors contextuais i relacionals.

Les observacions a l'aula confirmen aquesta diversitat de manera directa: mentre l'Alumne 1 presenta irritabilitat persistent i conductes regressives, l'Alumne 2 mostra un estat emocional generalment estable, i l'Alumne 3 ha viscut la separació com un alliberament d'una dinàmica familiar prèviament més conflictiva. Aquesta variabilitat és, en si mateixa, una aportació rellevant per a la pràctica educativa: els docents han d'abandonar la idea d'un perfil únic de l'infant de pares separats i adoptar una mirada individualitzada que atengui el context específic de cada cas.

El segon resultat principal és que el factor més determinant per al benestar dels infants no és la separació en si mateixa, sinó la qualitat de la gestió que en fan els progenitors i, especialment, el nivell de conflicte interparental.

El 94,8% de les persones enquestades l'identifica com el factor determinant o molt important, la professional de la psicologia li atorga la puntuació màxima i les tutores observades assenyalen que les dificultats dels infants s'expliquen més per les dinàmiques familiars que per la ruptura en si.

Aquesta convergència entre fonts diverses constitueix un dels resultats més sòlids de la investigació i coincideix plenament amb el que la recerca científica ha establert de manera consistent (Amato i Afifi, 2006; Kelly i Emery, 2003).

El tercer resultat rellevant és la constatació d'un buit formatiu significatiu en el sistema educatiu. El 73,7% de les persones enquestades indica no haver rebut cap formació específica per acompanyar infants en situació de separació familiar, i cap participant valora el suport escolar com a completament

suficient. La professional de la psicologia confirma, des de la perspectiva clínica, que els docents d'educació infantil no estan prou preparats per fer front a les necessitats d'aquests infants.

El quart resultat destacable és que les manifestacions emocionals i conductuals més freqüents en els infants, la dificultat per expressar verbalment les emocions, la major dependència envers l'adult, la irritabilitat o la desconexió emocional, no s'han de llegir com a símptomes patològics, sinó com a respostes adaptatives davant la desestabilització del vincle familiar (Bowlby, 1969; Lieberman, 2004).

Aquesta lectura té una implicació pedagògica fonamental: el docent que comprèn el comportament de l'infant des d'aquesta perspectiva pot respondre-hi amb sensibilitat i empatia, en lloc de fer-ho amb restriccions o etiquetes.

Finalment, l'anàlisi de les produccions gràfiques i de la pel·lícula infantil ha permès accedir a la perspectiva dels infants de manera no verbal, confirmant des d'una dimensió simbòlica les dinàmiques descrites per la recerca teòrica. Els dibuixos analitzats reflecteixen l'omissió de figures parentals, el distanciament afectiu percebut i la reorganització de les figures de referència, elements que apunten a la presència d'indicadors d'estrès associats a la separació (Corman, 1967; Burns i Kaufman, 1970).

6.2. COMPLIMENT D'OBJECTIUS

L'objectiu general d'aquesta investigació era analitzar l'impacte emocional de la separació o el divorci parental en els infants de 0 a 6 anys en el context educatiu i identificar estratègies d'acompanyament que afavoreixin el seu benestar. Els resultats obtinguts permeten afirmar que aquest objectiu s'ha assolit, tot i les limitacions inherents a la mida reduïda de la mostra i al caràcter qualitatiu de l'estudi.

Pel que fa als objectius específics, el OE1, recollir i analitzar la percepció de docents i famílies, s'ha assolit de manera satisfactòria. Les 19 respostes obtingudes han permès identificar tendències clares sobre les manifestacions emocionals observades, els factors de risc i de protecció percebuts i les estratègies d'acompanyament valorades com a més efectives.

El OE2, analitzar les produccions gràfiques d'infants en situació de separació parental, s'ha assolit parcialment. La impossibilitat de recollir dibuixos propis per limitacions d'accés al camp ha comportat recórrer a les produccions publicades per Orgilés i Piñero (2007), una solució metodològicament vàlida però que limita la capacitat de connectar els dibuixos amb el context familiar i escolar dels infants observats directament.

El OE3, obtenir la visió especialitzada d'una professional de la psicologia, s'ha assolit amb una única resposta que, tot i no poder representar la diversitat d'enfocaments del camp, ha aportat una dimensió clínica de gran qualitat i profunditat que enriqueix considerablement la investigació.

Els OE4, OE5 i OE6, identificar estratègies educatives i familiars, analitzar el paper de l'escola com a espai de suport i examinar una pel·lícula infantil com a recurs educatiu, s'han assolit de manera satisfactòria. Aquests tres objectius han estat especialment fructífers perquè han permès connectar directament la teoria amb propostes concretes i aplicables per a la pràctica docent.

El OE7, elaborar propostes de millora i recomanacions pràctiques, ha donat lloc a l'apartat 5 d'aquest treball, que recull estratègies pedagògiques i emocionals, una guia pràctica per a docents i famílies i recomanacions d'avaluació i seguiment, totes fonamentades en els resultats de la recerca i en el marc teòric revisat.

Quant a la hipòtesi plantejada, els resultats la confirmen parcialment i, de manera significativa, la matisen. La hipòtesi establia que els infants de 0 a 6 anys que han experimentat una separació parental presenten una major probabilitat de mostrar dificultats en la gestió emocional i en el comportament escolar, especialment quan existeix un alt nivell de conflicte interparental o manca d'estabilitat en les rutines. Els resultats confirmen que aquesta relació existeix i és observable, però els casos de l'Alumne 2 i l'Alumne 3 indiquen que la separació per si sola no és un predictor suficient. El factor determinant no és el fet de la ruptura familiar, sinó la qualitat del context relacional i emocional en el qual es produeix i es gestiona, tal com han confirmat de manera consistent totes les fonts consultades.

6.3. REFLEXIÓ SOBRE LA PRÀCTICA EDUCATIVA

Tota investigació presenta limitacions que cal reconèixer de manera explícita i honesta, ja que la seva consideració és indispensable per a una interpretació rigorosa i proporcionada dels resultats.

La primera i principal limitació és el nombre reduït de participants. Amb 19 respostes al qüestionari de docents i famílies, una única resposta de la professional de la psicologia i quatre infants observats en dos centres educatius, la mostra no té capacitat de representació estadística i els resultats no poden generalitzar-se a la totalitat de la població infantil ni al conjunt de docents i famílies que viuen situacions de separació parental (Latorre, 2003). Aquesta limitació és inherent al caràcter qualitatiu i exploratori de l'estudi, però cal tenir-la present en la interpretació de totes les conclusions.

La segona limitació és el biaix de proximitat. La majoria dels participants han estat seleccionats en entorns accessibles per a la investigadora, concentrats a la comarca del Baix Penedès, la qual cosa limita la diversitat contextual, socioeconòmica i cultural de la mostra. Els resultats obtinguts reflecteixen, per tant, una realitat educativa i familiar específica que no necessàriament és representativa d'altres contextos territorials o socioculturals.

La tercera limitació és l'obtenció d'una única resposta professional de psicologia. Tot i que la resposta obtinguda és de gran qualitat i profunditat, la perspectiva d'una sola professional no pot representar la diversitat d'enfocaments i experiències que existeix en l'àmbit de la psicologia infantil i familiar. En

futures recerques, seria desitjable ampliar el nombre de professionals participants per obtenir una visió clínica més plural i contrastada.

La quarta limitació és la impossibilitat de recollir produccions gràfiques pròpies dels infants observats, la qual cosa ha impedit establir una connexió directa entre les dades de l'observació a l'aula i l'anàlisi de les representacions gràfiques. L'ús de dades secundàries d'Orgilés i Piñero (2007) ha estat metodològicament adequat, però limita la capacitat d'integrar aquesta dimensió de manera plena en el conjunt de la investigació.

Malgrat totes aquestes limitacions, l'enfocament qualitatiu i la triangulació de fonts diverses permeten compensar parcialment aquests buits, aportant una anàlisi profunda i contextualitzada que, tot i no ser generalitzable, és significativa i rellevant des d'una perspectiva interpretativa (Guba, 1989).

6.4. LÍNIES FUTURES DE RECERCA

Els resultats d'aquesta investigació tenen implicacions directes i rellevants per al camp de l'educació infantil que van més enllà de les conclusions acadèmiques i que apunten a necessitats concretes de transformació de la pràctica educativa.

La primera aportació educativa és la necessitat urgent de incorporar la formació en educació emocional aplicada a situacions de vulnerabilitat familiar com un element central i obligatori de la formació inicial i permanent del professorat d'educació infantil. Els resultats han evidenciat que el 73,7% dels docents i famílies participants no han rebut cap formació específica en aquest àmbit, i que aquesta manca té conseqüències reals i observables en la qualitat de l'acompanyament que es pot oferir als infants. Sense formació específica, els docents es veuen obligats a gestionar situacions de gran complexitat emocional únicament a partir de la intuïció o de l'experiència personal, la qual cosa no és ni suficient ni justa per als professionals ni per als infants que atenen. La implementació de programes de formació basats en models com el GROP (Bisquerra i Pérez, 2007) o el RULER (Brackett, 2019) hauria de ser una prioritat de les administracions educatives.

La segona aportació educativa és la necessitat que els centres educatius disposin de protocols d'actuació clars i específics per acompanyar els infants en situacions de separació familiar. Els resultats han mostrat que la incertesa sobre el propi rol docent és una de les principals dificultats identificades pels professionals, la qual cosa evidencia que no n'hi ha prou amb la bona voluntat individual: cal una resposta institucional que defineixi els criteris de detecció, els mecanismes de comunicació amb les famílies i els canals de derivació als serveis especialitzats. L'existència d'aquests protocols no únicament millora la qualitat de la intervenció, sinó que protegeix els docents de la fragilitat professional que genera actuar sense un marc de referència clar.

La tercera aportació educativa és la confirmació del valor de l'escola com a factor de protecció i promoció de la resiliència per als infants que viuen situacions d'inestabilitat familiar. Els resultats han evidenciat que el context escolar pot actuar com un espai d'estabilitat, previsibilitat i vincle afectiu segur que compensa parcialment la inconsistència viscuda en l'àmbit familiar (Raver, 2002; Howes i Spieker, 2008).

Aquesta funció protectora, però, no es materialitza de manera automàtica: depèn de la qualitat de la relació que el docent és capaç de construir amb cada infant, de la consistència de les rutines i del clima emocional de l'aula. Invertir en la creació d'entorns escolars emocionalment segurs és, per tant, una de les mesures més efectives i de major impacte que el sistema educatiu pot adoptar per millorar el benestar dels infants en situació de separació familiar.

La quarta aportació educativa és la importància de treballar no únicament amb els infants, sinó també amb les famílies. Els resultats han confirmat de manera consistent que el factor més determinant per al benestar de l'infant és la qualitat de la gestió que en fan els progenitors.

Això implica que les intervencions educatives han d'incloure una dimensió de suport i orientació a les famílies, facilitant l'accés a recursos com la mediació familiar (Bolaños, 2008), la teràpia familiar o els grups de suport per a progenitors en procés de separació. L'escola no pot ni ha d'assumir sola la responsabilitat del benestar emocional dels infants: necessita treballar en xarxa amb les famílies i amb els serveis especialitzats per garantir una resposta coordinada, coherent i efectiva.

Finalment, aquesta investigació convida a una reflexió més àmplia sobre la manera com el sistema educatiu concep i aborda la diversitat familiar. La separació parental és avui una realitat prevalent en les aules d'educació infantil, i els infants que la viuen no necessiten ser tractats com a casos problemàtics, sinó acompanyats com a infants que estan aprenent a navegar una realitat complexa amb els recursos emocionals que tenen disponibles. La tasca dels adults que els envolten: docents, familiars i professionals especialitzats, és precisament ampliar i enfortir aquells recursos, per tal que puguin fer-ho amb la màxima seguretat i benestar possible. Assumir aquesta responsabilitat de manera conscient, formada i coordinada és el repte més important que els resultats d'aquest treball plantegen al camp de l'educació infantil.

7. BIBLIOGRAFÍA

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation. Erlbaum.
<https://doi.org/10.4324/9780203758045>
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650–666. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00727.x>
- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68(1), 222–235.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x>
- Bergin, C., & Bergin, D. (2009). Attachment in the classroom. *Educational Psychology Review*, 21(2), 141–170. <https://doi.org/10.1007/s10648-009-9104-0>
- Bisquerra, R. (2000). Educación emocional y bienestar. Praxis.
- Bisquerra, R. (2004). Metodología de la investigación educativa. La Muralla.
- Bisquerra, R., & Pérez, N. (2007). Las competencias emocionales. *Educación XX1*, 10, 61–82.
<https://doi.org/10.5944/educxx1.1.10.297>
- Bolaños, I. (2008). El espacio colaborativo. La mediación en el ámbito familiar. Serbal.
- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. Basic Books.
- Brackett, M. (2019). Permission to feel: Unlocking the power of emotions to help our kids, our selves, and our society thrive. Celadon Books.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bretherton, I., & Munholland, K. A. (2008). Internal working models in attachment relationships: Elaborating a central construct in attachment theory. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 102–127). Guilford Press.
- Bridgett, D. J., Burt, N. M., Edwards, E. S., & Deater-Deckard, K. (2015). Intergenerational transmission of self-regulation: A multidisciplinary review and integrative conceptual framework. *Psychological Bulletin*, 141(3), 602–654. <https://doi.org/10.1037/a0038662>
- Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. Harvard University Press.

- Burns, R. C., & Kaufman, S. H. (1970). Kinetic family drawings (K-F-D): An introduction to understanding children through kinetic drawings. Brunner/Mazel.
- Carr, W., & Kemmis, S. (1988). Teoría crítica de la enseñanza: La investigación-acción en la formación del profesorado. Martínez Roca.
- Cassidy, J., & Shaver, P. R. (2018). Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications (3rd ed.). Guilford Press.
- Corman, L. (1967). El test del dibujo de la familia en la práctica médico-pedagógica. Kapelusz.
- Cyr, M., McDuff, P., & Wright, J. (2006). Prevalence and predictors of dating violence among adolescent female victims of child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(8), 1000–1017. <https://doi.org/10.1177/0886260506290201>
- Denham, S. A. (1998). Emotional development in young children. Guilford Press.
- Denham, S. A., Bassett, H. H., & Wyatt, T. (2007). The socialization of emotional competence. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 614–637). Guilford Press.
- Denzin, N. K. (1978). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. McGraw-Hill.
- Drucker, P. F. (1954). *The practice of management*. Harper & Row.
- Epstein, J. L. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Westview Press.
- Fabricius, W. V., & Luecken, L. J. (2007). Postdivorce living arrangements, parent conflict, and long-term physical health correlates for children of divorce. *Journal of Family Psychology*, 21(2), 195–205. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.21.2.195>
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bantam Books.
- Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2(3), 271–299. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.3.271>
- Guba, E. G. (1989). Credibilidad y transferibilidad en la investigación cualitativa. In W. Carr (Ed.), *Calidad de la enseñanza e investigación-acción* (pp. 149–165). Diada Editora.
- Henderson, N., & Milstein, M. M. (2003). *Resiliencia en la escuela*. Paidós.

- Hetherington, E. M. (1999). Should we stay together for the sake of the children? In E. M. Hetherington (Ed.), *Coping with divorce, single parenting, and remarriage* (pp. 93–116). Lawrence Erlbaum.
- Hetherington, E. M., & Kelly, J. (2002). *For better or for worse: Divorce reconsidered*. W. W. Norton.
- Howes, C., & Spieker, S. (2008). Attachment relationships in the context of multiple caregivers. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (3rd ed., pp. 317–332). Guilford Press.
- Humphrey, N., Lendrum, A., & Wigelsworth, M. (2010). Social and emotional aspects of learning (SEAL) programme in secondary schools: National evaluation. Department for Education. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181718/DFE-RR049.pdf
- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*, 52(4), 352–362. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x>
- Koppitz, E. M. (1968). *Psychological evaluation of children's human figure drawings*. Grune & Stratton.
- Kvale, S. (1996). *InterViews: An introduction to qualitative research interviewing*. Sage.
- Latorre, A. (2003). *La investigación-acción: Conocer y cambiar la práctica educativa*. Graó.
- Lieberman, A. F. (2004). Traumatic stress and quality of attachment: Reality and internalization in disorders of infant mental health. *Infant Mental Health Journal*, 25(4), 336–351. <https://doi.org/10.1002/imhj.20008>
- Lieberman, A. F., & Van Horn, P. (2008). *Psychotherapy with infants and young children: Repairing the effects of stress and trauma on early attachment*. Guilford Press.
- Llei 25/2010, del 29 de juliol, del llibre segon del Codi Civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 5686, de 5 d'agost de 2010. <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/document-del-pjur/?documentId=542312>
- Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1–2), 66–104. <https://doi.org/10.2307/3333827>
- Marchesi, A. (2004). *Qué será de nosotros, los malos alumnos*. Alianza Editorial.

- Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments. *American Psychologist*, 53(2), 205–220. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.53.2.205>
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2004). Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*, 15(3), 197–215. https://doi.org/10.1207/s15327965pli1503_02
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2016). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change* (2nd ed.). Guilford Press.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Harvard University Press.
- Orgilés, M., & Piñero, A. (2007). ¿Cómo perciben los niños la ruptura familiar? Aplicación del Test del Dibujo de la Familia en una muestra de hijos de padres separados. *Psicopatología y Salud Mental*, 10, 71–80. <https://www.fundacionforo.com/pdfs/archivo23.pdf>
- Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press.
- Porot, M. (1952). *L'enfant et les relations familiales*. Presses Universitaires de France.
- Pruett, M. K., & Barker, R. (2009). Influences of developmental science on family law. In R. Dingwall & M. Maclean (Eds.), *Mapping family change and child welfare concerns* (pp. 111–130). Hart Publishing.
- Raver, C. C. (2002). Emotions matter: Making the case for the role of young children's emotional development for early school readiness. *SRCD Social Policy Report*, 16(3), 3–18. <https://doi.org/10.1002/j.2379-3988.2002.tb00041.x>
- Sarramona, J. (2000). *Teoría de la educación: Reflexión y normativa pedagógica*. Ariel.
- Sroufe, L. A. (1995). *Emotional development: The organization of emotional life in the early years*. Cambridge University Press.
- Sroufe, L. A., & Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. *Child Development*, 48(4), 1184–1199. <https://doi.org/10.2307/1128561>
- Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(2–3), 25–52. <https://doi.org/10.2307/1166137>
- Ungar, M. (2012). Social ecologies and their contribution to resilience. In M. Ungar (Ed.), *The social ecology of resilience: A handbook of theory and practice* (pp. 13–31). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-0586-3_2

- Vélez, C. E., Wolchik, S. A., Tein, J. Y., & Sandler, I. (2011). Protecting children from the consequences of divorce: A longitudinal study of the effects of parenting on children's coping processes. *Child Development*, 82(1), 244–257.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01553.x>
- Zins, J. E., Weissberg, R. P., Wang, M. C., & Walberg, H. J. (2004). Building academic success on social and emotional learning: What does the research say? Teachers College Press.

8. ANNEXOS

ANNEX 1→ MODEL ENQUESTA DOCENTS I FAMÍLIES

<https://forms.gle/8cGEA9jGD8xBqsKy5>

1. Podries indicar quin és el teu rol en relació amb l'infant (docent, mare, pare, tutor/a, etc.)
2. Quina és l'edat aproximada de l'infant o infants que t'envolten en aquesta situació?
3. Des de la teva experiència, consideres que existeixen diferències en el comportament dels infants que viuen una separació parental respecte als que no?
4. Quins canvis emocionals observes amb més freqüència en aquests infants?
5. Quins canvis conductuals observes amb més freqüència en aquests infants?
6. Has observat si aquests canvis evolucionen amb el temps? En cas afirmatiu, com descriuries aquesta evolució?
7. Com valories la capacitat de regulació emocional d'aquests infants en comparació amb altres?
8. Has observat dificultats concretes en la gestió emocional d'aquests infants?
9. Com descriuries la relació d'un infant que ha patit una separació parental amb les seves figures adultes de referència (progenitors, docents, etc.)?
10. Has observat canvis en la manera de relacionar-se amb altres nens o nenes?
11. Has observat canvis en la manera de relacionar-se amb els adults?
12. Consideres que la manera com els progenitors gestionen la separació influeix en el benestar emocional de l'infant?
13. El nivell de conflicte entre els progenitors té impacte en el comportament de l'infant?
14. Quines estratègies utilitzes o consideres adequades per poder acompanyar emocionalment aquests infants en aquesta situació?
15. Creus que l'escola actua com a espai de suport suficient per a aquests infants?
16. Creus que la família actua com a espai de suport suficient per a aquests infants?
17. Has rebut algun tipus de formació o orientació per gestionar situacions de separació parental en infants?
18. Quines dificultats trobes a l'hora d'acompanyar infants en aquesta situació a l'aula o en el context escolar?
19. Quines dificultats trobes a l'hora d'acompanyar infants en aquesta situació en la vida personal i familiar?
20. Quines dificultats trobes a l'hora d'acompanyar infants en aquesta situació en la vida diària (rutines, logística, organització)?
21. Des del teu punt de vista, quin és l'aspecte més important per afavorir el benestar emocional dels nens i nenes que viuen en situacions de separació parental

ANNEX 2 → MODEL ENQUESTA PSICÒLEGS

<https://forms.gle/LmYZh77jphwbG3Q89>

1. Quants anys d'experiència teniu treballant amb infants o famílies en situació de separació o divorci parental?
2. Des de la vostra experiència professional, com descriuríeu l'impacte emocional que sol tenir la separació parental en un infant de 0 a 6 anys? Quines reaccions observeu amb més freqüència?
3. Observeu diferències en la manera com nens i nenes viuen i expressen la separació parental? Si és així, com les descriuríeu?
4. Creieu que l'edat de l'infant en el moment de la separació influeix en com la viu i la processa? Com canvien les manifestacions emocionals entre un nadó, un infant de 2–3 anys i un de 5–6 anys?
5. Fins a quin punt el nivell de conflicte interparental influeix en el benestar emocional de l'infant?
6. Quins factors considereu que poden agreujar l'impacte emocional de la separació en l'infant? I quins actuen com a elements protectors? Podeu explicar-ho amb algun exemple de la vostra pràctica si ho considereu oportú.
7. En la vostra opinió, quin tipus de custòdia (monoparental, compartida, altres) afavoreix més el benestar emocional de l'infant? Per què?
8. Quines estratègies d'intervenció psicològica considereu més eficaces per acompanyar infants de 0–6 anys en situació de separació parental? Quines eines o recursos feu servir habitualment?
9. Quin paper creieu que ha de tenir l'escola en l'acompanyament emocional d'infants amb famílies separades? Considereu que els docents d'educació infantil estan prou preparats per fer-ho?
10. Des de la vostra perspectiva professional, com hauria de ser la coordinació ideal entre la psicòloga, l'escola i la família per garantir el benestar emocional de l'infant?
11. Al llarg de la vostra trajectòria, heu observat canvis en la manera com les famílies i la societat gestionen les separacions i el seu impacte en els fills? Quina evolució heu percebut?

12. Quines recomanacions clau donaries a docents i famílies per millorar l'acompanyament emocional d'infants de 0–6 anys davant la separació parental? Si poguessis canviar alguna cosa del sistema educatiu o sanitari en aquest àmbit, què seria?

ANNEX 3 → GRAELLES D'OBSERVACIÓ.

Respecte a l'observació, per poder extreure la màxima informació dels infants en aquesta situació, vaig realitzar la següent entrevista a les docents de l'aula

BLOC 1: COMPORTAMEN EMOCIONAL	
Obs. 1. Quines emocions observes amb més freqüència durant la jornada escolar? (Selecció múltiple)	• Tristesa o estat d'ànim baix • Ansietat o nerviosisme • Ràbia o irritabilitat • Por (a ser abandonat/da, als canvis...) • Alegria i estat emocional estable • Indiferència o desconexió emocional
Obs. 2. Has observat conductes regressives (pèrdua d'hàbits ja adquirits)? (Selecció única)	• Sí, de manera freqüent • Sí, de manera ocasional • No n'he observat → Si n'has observat, descriu quines [Resposta oberta] Ex: ha tornat a fer pipí al llit, demana xumet, plora en moments de separació...
Obs. 3. Com values la capacitat de regulació emocional d'aquest infant en comparació amb la resta del grup?	(Escala 1–5: 1 = Molt inferior · 5 = Similar o superior)
Obs. 4. Quines dificultats concretes de regulació emocional has observat? (Selecció múltiple)	• Rabiets freqüents o desproporcionades • Plor freqüent sense causa aparent • Dificultat per tornar a la calma després d'un malestar • Reaccions desproporcionades a frustracions petites • Dificultat per expressar verbalment el que sent • No n'he observat dificultats específiques
BLOC 2: RELACIONS SOCIALS A L'AULA	
Obs. 5. Com descriuries la relació amb els companys i companyes? (Selecció única)	• Positiva, es relaciona bé amb els iguals • Tendeix a l'aïllament o el retraïment • Ha augmentat la conflictivitat amb els iguals • Relació variable i inconsistent
Obs. 6. Com descriuries la relació amb tu com a docent i	• Busca molt el contacte i l'aprovació de l'adult

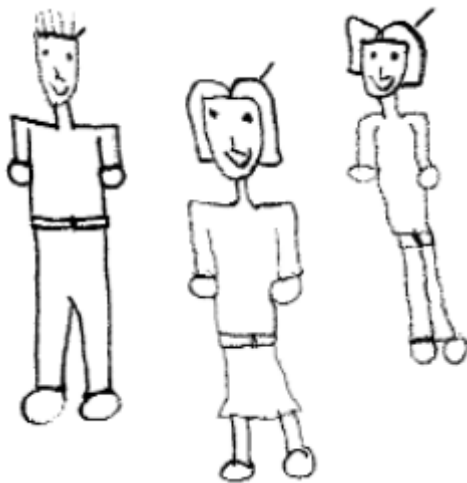
altres adults? (Selecció única)	● Relació estable i de confiança ● Mostra rebuig o desconfiança envers els adults ● Relació variable segons el dia o el moment
Obs. 7. Has detectat algun moment del dia en què l'infant mostra més dificultat emocional? (Selecció múltiple)	● A l'entrada (moment de separació dels progenitors) ● Durant el joc lliure ● En activitats de grup o assemblea ● A l'hora de menjar ● A la sortida ● No he identificat un moment concret
BLOC 3: ESTATÈGIES D'ACOMPANYAMENT DEL DOCENT	
Obs. 8. Quines estratègies fas servir habitualment per acompanyar emocionalment aquest infant? (Selecció múltiple)	● Escolta activa i espais per expressar emocions ● Validació emocional ● Atenció individualitzada en moments de malestar ● Manteniment de rutines clares i estables ● Activitats d'educació emocional amb tot el grup ● Coordinació amb la família ● Derivació o consulta a l'EAP o psicòleg/a
Obs. 9. Consideres que les estratègies que fas servir són suficients?	(Escala 1–5: 1 = Gens suficients · 5 = Completament suficients)
Obs. 10. Has adaptat alguna activitat o dinàmica de l'aula tenint en compte la situació familiar d'aquest infant? (Selecció única)	● Sí, regularment ● Sí, en alguna ocasió concreta ● No, no ho he considerat necessari ● No, però m'agradaria saber com fer-ho → Descriu quines adaptacions has fet [Resposta oberta] Ex: he adaptat el dibuix de la família, he evitat activitats del Dia del Pare/Mare...
BLOC 4: VALORACIÓ GLOBAL	
Obs. 11. En termes generals, com values l'impacte de la separació familiar en el benestar d'aquest infant dins l'aula?	(Escala 1–5: 1 = Cap impacte visible · 5 = Impacte molt significatiu)
Obs. 12. Vols afegir qualsevol altra observació rellevant que no hagi quedat recollida?	(Resposta oberta)

ANNEX 4 → EXEMPLES DE PRODUCCIONS GRÀFIQUES O MATERIALS ANALITZATS.

FIGURA 1, DIBUIX MARIA. Infant 1, set anys. Es dibuixa en primer lloc a ella mateixa, al seu germà, a la seva àvia materna, a la seva mare i al seu oncle, ometent al seu pare.

FIGURA 2, DIBUIX CRISTINA. Infant 2, vuit anys. Els personatges del dibuix són el seu pare, ella mateixa i la nova parella del seu pare. La nena tria a aquesta última en preguntar-li qui seria ella.

ANNEX 5 → VALIDACIÓ DELS INSTRUMENTS

Els instruments de recollida de dades d'aquest treball, els qüestionaris adreçats a docents i famílies i el qüestionari adreçat a la professional de la psicologia, han estat validats per professionals de l'àmbit educatiu i psicològic. A continuació es presenta el document de validació corresponent, degudament anonimitzat per protegir la identitat de les persones validadores.

Benvolgut/da Sr./Sra.

Ens dirigim a vostè amb l'objectiu de sol·licitar la seva col·laboració com a expert en la validació d'un qüestionari/entrevista, que forma part del TFG (Treball de Fi de Grau) que porta per títol : **“IMPACTE EMOCIONAL DE LA SEPARACIÓ PARENTAL ALS 0 -6 ANYS”**, dirigit per el/la Sr./Sra. **Mónica Padilla Diasson**, de la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

L'instrument que li presentem és el qüestionari que es passarà a **MESTRES D'ESCOLA/PARES i MARES/ EDUCADORS**

És per aquest motiu, que li agrairíem que llegís el qüestionari i tingués l'amabilitat de valorar-lo en els espais habilitats en aquest document. Les valoracions que ens proporcioni ens permetran recollir informació valuosa que contribuirà a la investigació.

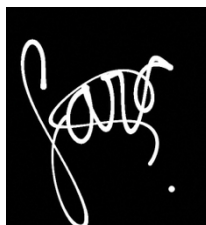
El document que li adjuntem té la següent estructura:

- A. La contextualització de l'instrument d'avaluació
- B. Els criteris de validació
- C. La plantilla de validació que ha d'omplir
- D. Les seves dades

Moltes gràcies per la seva col·laboració.

Cordialment,

SARA POCERO SEREROLS

(Signatura)

Cunit, 14 d'Abril del 2026

A. La contextualització de l'instrument d'avaluació

Els objectius de la investigació són:

OBJECTIU GENERAL Analitzar l'impacte emocional de la separació o el divorci parental en els infants de 0 a 6 anys en el context educatiu, així com identificar estratègies d'acompanyament que afavoreixin el seu benestar emocional.

Es detallen a continuació.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

Aquí, s'han pensat 7 objectius específics tenint en compte les diverses recerques d'informació a realitzar i el que es vol extreure d'elles.

- 1. Recollir i analitzar la percepció de docents i famílies sobre l'impacte emocional de la separació parental en els infants de 0 a 6 anys, mitjançant entrevistes semiestructurades que permetin integrar diferents mirades i enriquir la comprensió del fenomen..**

Aquest objectiu permet identificar indicadors observables com conductes regressives, dificultats de regulació emocional, inseguretat o dependència afectiva, aportant dades qualitatives rellevants.

- 2. Analitzar les produccions gràfiques d'infants amb situació de separació parental i d'infants sense aquesta situació, identificant possibles diferències en la representació de la figura familiar, l'expressió emocional i els elements simbòlics presents en els dibuixos.**

Aquest objectiu introdueix una dimensió analítica que permet detectar diferències i establir possibles patrons.

- 3. Obtenir la visió especialitzada d'una professional de la psicologia sobre les manifestacions emocionals i conductuals dels infants davant la separació parental, així com sobre les estratègies d'intervenció més eficaces.**

Mitjançant entrevistes i qüestionaris, es busca integrar diferents mirades, enriuint la comprensió del fenomen.

4. Identificar les estratègies educatives i familiars utilitzades per acompanyar emocionalment els infants en situacions de separació parental.

Aquest objectiu permet valorar pràctiques reals i la seva eficàcia en contextos educatius i familiars.

5. Analitzar el paper de l'escola com a espai de suport emocional en el procés d'adaptació dels infants davant la separació familiar.

Es posa èmfasi en la funció protectora del context escolar com a entorn estable i segur.

6. Examinar una pel·lícula infantil relacionada amb la separació parental com a recurs educatiu per treballar les emocions.

Aquest objectiu aporta una dimensió aplicada i innovadora, vinculant l'àmbit audiovisual amb l'educació emocional.

7. Elaborar propostes de millora i recomanacions pràctiques dirigides a docents i famílies per afavorir el benestar emocional dels infants.

Aquest objectiu final reflecteix la voluntat transformadora del treball, orientada a la millora de la pràctica educativa.

B. Els criteris de validació

Els criteris d'avaluació seleccionats per avaluar els aspectes que ens interessin del qüestionari són els següents:

Aspecte per validar	Criteri	Escala
Les preguntes del guió de l'entrevista	Comprensió	Escala de l'1 al 4
	Pertinença	
	Importància	

- **Comprensió:** S'entén la pregunta? Està ben expressada o redactada i no comporta ambigüïtat?
- **Pertinença:** S'adequa la pregunta als objectius de la investigació?
- **Importància:** Valori entre 1 i 4 el grau d'importància que, segons el seu criteri, té la pregunta respecte als objectius de la investigació.
- **Comentaris:** Indiqui lliurement els comentaris que consideri oportuns al final de l'entrevista.

VALIDACIÓ DE CADA PREGUNTA

	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4

COMENTARIS FINALS

COMENTARIS SOBRE ALGUN APARTAT O PREGUNTA

C. La plantilla de validació que ha omplir

En el cas que l'instrument sigui un qüestionari, els ítems serien valorats de menor a major grau d'importància amb les paraules "estic totalment d'acord, d'acord, en desacord i totalment en desacord".

1. Des de la teva experiència, consideres que existeixen diferències en el comportament dels infants que viuen una separació parental respecte als que no?	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
2. Quins canvis emocionals i/o conductuals observes amb més freqüència en aquests infants? Pots fer referència a emocions com tristesa, ansietat, ràbia, o conductes com regressions, dependència, etc. Depenen la teva opinió i vivència. A banda, pots descriure tant emocions com comportaments concrets que hagi detectat	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
3. Has observat si aquests canvis evolucionen amb el temps? En cas afirmatiu, com descriuries aquesta evolució?	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
		X						X				X
4. Com valores o aprecies la capacitat de regulació emocional d'aquests infants en comparació amb altres?	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4

-99-

COMENTARIS SOBRE ALGUN APARTAT O PREGUNTA

REVISAR REDACCIÓ

I ALGUNES PREGUNTES MOLT SEMBLANTS

Benvolgut/da Sr./Sra.

Ens dirigim a vostè amb l'objectiu de sol·licitar la seva col·laboració com a expert en la validació d'un qüestionari/entrevista, que forma part del TFG (Treball de Fi de Grau) que porta per títol : **“IMPACTE EMOCIONAL DE LA SEPARACIÓ PARENTAL ALS 0 -6 ANYS”**, dirigit per el/la Sr./Sra. **Mónica Padilla Diasson**, de la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

L'instrument que li presentem és el qüestionari que es passarà a psicòlegs i psicòlogues.

És per aquest motiu, que li agrairíem que llegís el qüestionari i tingués l'amabilitat de valorar-lo en els espais habilitats en aquest document. Les valoracions que ens proporcioni ens permetran recollir informació valuosa que contribuirà a la investigació.

El document que li adjuntem té la següent estructura:

- A. La contextualització de l'instrument d'avaluació
- B. Els criteris de validació
- C. La plantilla de validació que ha d'omplir
- D. Les seves dades

Moltes gràcies per la seva col·laboració.

Cordialment,

SARA POCERO SEREROLS

Cunit, 21 d'Abril del 2026

A. La contextualització de l'instrument d'avaluació

Els objectius de la investigació són:

OBJECTIU GENERAL

Analitzar l'impacte emocional de la separació o el divorci parental en els infants de 0 a 6 anys en el context educatiu, així com identificar estratègies d'acompanyament que afavoreixin el seu benestar emocional.

Es detallen a continuació.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

Aquí, s'han pensat 7 objectius específics tenint en compte les diverses recerques d'informació a realitzar i el que es vol extreure d'elles.

- 1. Recollir i analitzar la percepció de docents i famílies sobre l'impacte emocional de la separació parental en els infants de 0 a 6 anys, mitjançant entrevistes semiestructurades que permetin integrar diferents mirades i enriquir la comprensió del fenomen..**

Aquest objectiu permet identificar indicadors observables com conductes regressives, dificultats de regulació emocional, inseguretats o dependència afectiva, aportant dades qualitatives rellevants.

- 2. Analitzar les produccions gràfiques d'infants amb situació de separació parental i d'infants sense aquesta situació, identificant possibles diferències en la representació de la figura familiar, l'expressió emocional i els elements simbòlics presents en els dibuixos.**

Aquest objectiu introdueix una dimensió analítica que permet detectar diferències i establir possibles patrons.

- 3. Obtenir la visió especialitzada d'una professional de la psicologia sobre les manifestacions emocionals i conductuals dels infants davant la separació parental, així com sobre les estratègies d'intervenció més eficaces.**

Mitjançant entrevistes i qüestionaris, es busca integrar diferents mirades, enriquint la comprensió del fenomen.

- 4. Identificar les estratègies educatives i familiars utilitzades per acompanyar emocionalment els infants en situacions de separació parental.**

Aquest objectiu permet valorar pràctiques reals i la seva eficàcia en contextos educatius i familiars.

5. Analitzar el paper de l'escola com a espai de suport emocional en el procés d'adaptació dels infants davant la separació familiar.

Es posa èmfasi en la funció protectora del context escolar com a entorn estable i segur.

6. Examinar una pel·lícula infantil relacionada amb la separació parental com a recurs educatiu per treballar les emocions.

Aquest objectiu aporta una dimensió aplicada i innovadora, vinculant l'àmbit audiovisual amb l'educació emocional.

7. Elaborar propostes de millora i recomanacions pràctiques dirigides a docents i famílies per afavorir el benestar emocional dels infants.

Aquest objectiu final reflecteix la voluntat transformadora del treball, orientada a la millora de la pràctica educativa.

B. Els criteris de validació

Els criteris d'avaluació seleccionats per avaluar els aspectes que ens interessin del qüestionari són els següents:

Aspecte per validar	Criteri	Escala
Les preguntes del guió de l'entrevista	Comprensió	Escala de l'1 al 4
	Pertinença	
	Importància	

- **Comprensió:** S'entén la pregunta? Està ben expressada o redactada i no comporta ambigüïtat?
- **Pertinença:** S'adequa la pregunta als objectius de la investigació?
- **Importància:** Valori entre 1 i 4 el grau d'importància que, segons el seu criteri, té la pregunta respecte als objectius de la investigació.
- **Comentaris:** Indiqui lliurement els comentaris que consideri oportuns al final de l'entrevista.

VALIDACIÓ DE CADA PREGUNTA

	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4

COMENTARIS FINALS

COMENTARIS SOBRE ALGUN APARTAT O PREGUNTA

C. La plantilla de validació que ha omplir

En el cas d'aquesta enquesta, hi ha qüestions per poder resoldre de manera quantitativa de l'1 al 5, i preguntes per poder valorar amb resposta curta o llarga.

1. Quants anys d'experiència teniu treballant amb infants o famílies en situació de separació o divorci parental?	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
2. Des de la vostra experiència professional, com descriuríeu l'impacte emocional que sol tenir la separació parental en un infant de 0 a 6 anys? Quines reaccions observeu amb més freqüència?	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
3. Observeu diferències en la manera com nens i nenes viuen i expressen la separació parental? Si és així, com les descriuríeu?	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
4. Creieu que l'edat de l'infant en el moment de la separació influeix en com la viu i la processa? Com canvien les manifestacions emocionals entre un nadó, un infant de 2-3 anys i un de 5-6 anys?	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X

5. Fins a quin punt el nivell de conflicte interparental influeix en el benestar emocional de l'infant?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
6. Quins factors considereu que poden agreujar l'impacte emocional de la separació en l'infant? I quins actuen com a elements protectors? Podeu explicar-ho amb algun exemple de la vostra pràctica si ho considereu oportú.	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
7. En la vostra opinió, quin tipus de custòdia (monoparental, compartida, altres) afavoreix més el benestar emocional de l'infant? Per què?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
8. Quines estratègies d'intervenció psicològica considereu més eficaces per acompanyar infants de 0–6 anys en situació de separació parental? Quines eines o recursos feu servir habitualment?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
9. Quin paper creieu que ha de tenir l'escola en l'acompanyament emocional d'infants amb famílies separades? Considereu que els docents d'educació infantil estan prou preparats per fer-ho?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
10. Des de la vostra perspectiva professional, com hauria de ser la coordinació ideal entre la psicòloga, l'escola i la família per garantir el benestar emocional de l'infant?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
11. Al llarg de la vostra trajectòria, heu observat canvis en la manera com les famílies i la societat gestionen les separacions i el seu impacte en els fills? Quina evolució heu percebut?				X				X				X
12. Quines recomanacions clau donaries a docents i famílies per millorar l'acompanyament emocional d'infants de 0–6 anys davant la separació parental? Si poguessis canviar alguna cosa del sistema educatiu o sanitari en aquest àmbit, què seria?				X				X				X

COMENTARIS SOBRE ALGUN APARTAT O PREGUNTA

Benvolgut/da Sr./Sra.

Ens dirigim a vostè amb l'objectiu de sol·licitar la seva col·laboració com a expert en la validació d'un qüestionari/entrevista, que forma part del TFG (Treball de Fi de Grau) que porta per títol : **“IMPACTE EMOCIONAL DE LA SEPARACIÓ PARENTAL ALS 0 -6 ANYS”**, dirigit per el/la Sr./Sra. **Mónica Padilla Diasson**, de la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

L'instrument que li presentem és el qüestionari que es passarà a **MESTRES D'ESCOLA/PARES i MARES/ EDUCADORS**

És per aquest motiu, que li agrairíem que llegís el qüestionari i tingués l'amabilitat de valorar-lo en els espais habilitats en aquest document. Les valoracions que ens proporcionis ens permetran recollir informació valuosa que contribuirà a la investigació.

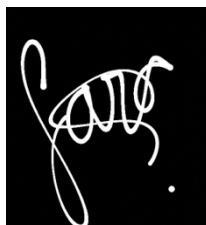
El document que li adjuntem té la següent estructura:

- A. La contextualització de l'instrument d'avaluació
- B. Els criteris de validació
- C. La plantilla de validació que ha d'omplir
- D. Les seves dades

Moltes gràcies per la seva col·laboració.

Cordialment,

SARA POCERO SEREROLS

Cunit, 14 d'Abril del 2026

A. La contextualització de l'instrument d'avaluació

Els objectius de la investigació són:

OBJECTIU GENERAL

Analitzar l'impacte emocional de la separació o el divorci parental en els infants de 0 a 6 anys en el context educatiu, així com identificar estratègies d'acompanyament que afavoreixin el seu benestar emocional.

Es detallen a continuació.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

Aquí, s'han pensat 7 objectius específics tenint en compte les diverses recerques d'informació a realitzar i el que es vol extreure d'elles.

- 1. Recollir i analitzar la percepció de docents i famílies sobre l'impacte emocional de la separació parental en els infants de 0 a 6 anys, mitjançant entrevistes semiestructurades que permetin integrar diferents mirades i enriquir la comprensió del fenomen..**

Aquest objectiu permet identificar indicadors observables com conductes regressives, dificultats de regulació emocional, inseguretats o dependència afectiva, aportant dades qualitatives rellevants.

- 2. Analitzar les produccions gràfiques d'infants amb situació de separació parental i d'infants sense aquesta situació, identificant possibles diferències en la representació de la figura familiar, l'expressió emocional i els elements simbòlics presents en els dibuixos.**

Aquest objectiu introdueix una dimensió analítica que permet detectar diferències i establir possibles patrons.

- 3. Obtenir la visió especialitzada d'una professional de la psicologia sobre les manifestacions emocionals i conductuals dels infants davant la separació parental, així com sobre les estratègies d'intervenció més eficaces.**

Mitjançant entrevistes i qüestionaris, es busca integrar diferents mirades, enriquant la comprensió del fenomen.

4. Identificar les estratègies educatives i familiars utilitzades per acompanyar emocionalment els infants en situacions de separació parental.

Aquest objectiu permet valorar pràctiques reals i la seva eficàcia en contextos educatius i familiars.

5. Analitzar el paper de l'escola com a espai de suport emocional en el procés d'adaptació dels infants davant la separació familiar.

Es posa èmfasi en la funció protectora del context escolar com a entorn estable i segur.

6. Examinar una pel·lícula infantil relacionada amb la separació parental com a recurs educatiu per treballar les emocions.

Aquest objectiu aporta una dimensió aplicada i innovadora, vinculant l'àmbit audiovisual amb l'educació emocional.

7. Elaborar propostes de millora i recomanacions pràctiques dirigides a docents i famílies per afavorir el benestar emocional dels infants.

Aquest objectiu final reflecteix la voluntat transformadora del treball, orientada a la millora de la pràctica educativa.

B. Els criteris de validació

Els criteris d'avaluació seleccionats per avaluar els aspectes que ens interessin del qüestionari són els següents:

Aspecte per validar	Criteri	Escala
Les preguntes del guió de l'entrevista	Comprensió	Escala de l'1 al 4
	Pertinença	
	Importància	

- **Comprensió:** S'entén la pregunta? Està ben expressada o redactada i no comporta ambigüïtat?
- **Pertinença:** S'adequa la pregunta als objectius de la investigació?
- **Importància:** Valori entre 1 i 4 el grau d'importància que, segons el seu criteri, té la pregunta respecte als objectius de la investigació.
- **Comentaris:** Indiqui lliurement els comentaris que consideri oportuns al final de l'entrevista.

VALIDACIÓ DE CADA PREGUNTA

	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4

COMENTARIS FINALS

COMENTARIS SOBRE ALGUN APARTAT O PREGUNTA

C. La plantilla de validació que ha omplir

En el cas que l'instrument sigui un qüestionari, els ítems serien valorats de menor a major grau d'importància amb les paraules "estic totalment d'acord, d'acord, en desacord i totalment en desacord".

1. Des de la teva experiència, consideres que existeixen diferències en el comportament dels infants que viuen una separació parental respecte als que no?	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
2. Quins canvis emocionals i/o conductuals observes amb més freqüència en aquests infants? Pots fer referència a emocions com tristesa, ansietat, ràbia, o conductes com regressions, dependència, etc. Depenen la teva opinió i vivència. A banda, pots descriure tant emocions com comportaments concrets que hagi detectat	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
		X					X				X	
3. Has observat si aquests canvis evolucionen amb el temps? En cas afirmatiu, com descriuries aquesta evolució?	Comprensio				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
			X					X				X

4. Com valores o aprecies la capacitat de regulació emocional d'aquests infants en comparació amb altres?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
5. Has observat dificultats concretes en la gestió emocional, com ara rabietes, plor freqüent, aïllament, etc?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
6. Com descriuries la relació de l'infant amb les seves figures adultes de referència?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
7. Has observat canvis en la manera de relacionar-se amb altres nens o nenes? I amb els adults? En quin sentit?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
8. Consideres que la manera com els progenitors gestionen la separació influeix en el benestar emocional de l'infant?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
9. Des de la teva perspectiva, el nivell de conflicte entre els progenitors té impacte en el comportament de l'infant? Com podem apreciar que es manifesta?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
			X					X				X
10. Quines estratègies utilitzes o consideres adequades per poder acompanyar emocionalment aquests infants en aquesta situació?	Comprens ió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
11. Creus que l'escola o la família actuen com a espais de suport suficients?		X						X				X
12. Has rebut algun tipus de formació o orientació per gestionar situacions de separació parental en infants? En cas afirmatiu, descriu-la breument.				X				X				X
13. Quines dificultats trobes a l'hora d'acompanyar infants en aquesta situació? Tant sigui a l'aula com a la vida personal o diària.		X						X				X

14. Des del teu punt de vista, quin és l'aspecte més important per afavorir el benestar emocional dels nens i nenes que viuen en situacions de separació parental

			X				X				X
--	--	--	---	--	--	--	---	--	--	--	---

COMENTARIS SOBRE ALGUN APARTAT O PREGUNTA

Les preguntes 11, 12, 13 i 14 no tenen les caselles ben elaborades, hauries d'incorporar-les.

La pregunta 2 no queda prou clara. La pregunta inicial està bé, podria ser la pregunta 2, però el text a continuació comporta dubtes. S'hauria de clarificar i desdoblar la pregunta.

Vigila amb les preguntes que tenen dues preguntes incorporades (cas de la 3, la 7 i la 9) perquè és més difícil fer el buidat d'aquestes preguntes.

Quan la pregunta té dues vies de resposta, cas de la 11, escola i família, seria millor crear dues preguntes independents per aconseguir millors resultats de resposta.

El cas de la 13, és el mateix. És millor que et responguin primer per a l'aula, i en una segona pregunta per la vida personal i en una posterior, per la vida diària.

**ANNEX 6 → AUTORITZACIONS O CONSENTIMENTS DELS
CENTRES/FAMÍLIES, SEMPRE ANONIMITZATS.**

Per dur a terme les observacions a l'aula en els dos centres d'educació infantil de la comarca del Baix Penedès, es va obtenir l'autorització formal de cada centre. A continuació es presenten els documents d'autorització corresponents, degudament anonimitzats per protegir la identitat dels centres i de les persones signants.

Universitat Rovira i Virgili
Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia

L'alumnat de la FCEP, de manera individual o col·lectiva, no pot anar a centres/organitzacions de qualsevol tipus a fer activitats pràctiques de les assignatures de grau/màster sense una autorització prèvia del professor/a responsable de l'assignatura o del tutor/ra de pràctiques externes i/o TFG/TFM.

És imprescindible que l'estudiant porti, degudament emplenat i signat, el document

Autorització per dur a terme activitats pràctiques de Grau i Màster

Actualitzat el 09/03/2023

Universitat Rovira i Virgili

AUTORITZACIÓ PER DUR A TERME ACTIVITATS PRÀCTIQUES DE GRAU/MÀSTER

Nom del professor/a responsable:

Mónica Padilla Diasson

Nom del lloc, centre o empresa on es vol anar:

Escola Pompeu Fabra Cunit

Breu resum de l'activitat (cal indicar en el marc de quina assignatura es dur a terme l'activitat):

Objectius d'aprenentatge

Poder anar-hi a fer una observació a les aules d'infantil on hagi un infant o diversos amb les famílies parentals separades, per poder apreciar la diferenciació de quan venen d'estar amb un o l'altre, parlar amb el tutor o tutora de l'actitud de l'infant i les seves respostes emocionals, com era la situació abans de la separació, etc.

OBJECTIU GENERAL

Analitzar l'impacte emocional de la separació o el divorci parental en els infants de 0 a 6 anys en el context educatiu, així com identificar estratègies d'acompanyament que afavoreixin el seu benestar emocional.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

Aquí, s'han pensat 7 objectius específics tenint en compte les diverses recerques d'informació a realitzar i el que es vol extreure d'elles.

- 1. Recollir i analitzar la percepció de docents i famílies sobre l'impacte emocional de la separació parental en els infants de 0 a 6 anys, mitjançant entrevistes semiestructurades que permetin integrar diferents mirades i enriquir la comprensió del fenomen..**

Aquest objectiu permet identificar indicadors observables com conductes regressives, dificultats de regulació emocional, inseguretat o dependència afectiva, aportant dades qualitatives rellevants.

- 2. Analitzar les produccions gràfiques d'infants amb situació de separació parental i d'infants sense aquesta situació, identificant possibles diferències en la representació de la figura familiar, l'expressió emocional i els elements simbòlics presents en els dibuixos.**

Aquest objectiu introdueix una dimensió analítica que permet detectar diferències i establir possibles patrons.

3. **Obtenir la visió especialitzada d'una professional de la psicologia sobre les manifestacions emocionals i conductuals dels infants davant la separació parental, així com sobre les estratègies d'intervenció més eficaces.**

Mitjançant entrevistes i qüestionaris, es busca integrar diferents mirades, enriquint la comprensió del fenomen.

4. **Identificar les estratègies educatives i familiars utilitzades per acompanyar emocionalment els infants en situacions de separació parental.**

Aquest objectiu permet valorar pràctiques reals i la seva eficàcia en contextos educatius i familiars.

5. **Analitzar el paper de l'escola com a espai de suport emocional en el procés d'adaptació dels infants davant la separació familiar.**

Es posa èmfasi en la funció protectora del context escolar com a entorn estable i segur.

6. **Examinar una pel·lícula infantil relacionada amb la separació parental com a recurs educatiu per treballar les emocions.**

Aquest objectiu aporta una dimensió aplicada i innovadora, vinculant l'àmbit audiovisual amb l'educació emocional.

7. **Elaborar propostes de millora i recomanacions pràctiques dirigides a docents i famílies per afavorir el benestar emocional dels infants.**

Aquest objectiu final reflecteix la voluntat transformadora del treball, orientada a la millora de la pràctica educativa.

Data/es en què es durà a terme l'activitat:

Durant l'últim asetmana d'abril fins al 20 de Maig.

Relació d'estudiants: (nom, cognoms, DNI i signatura)

Sara Pocero Sererols

48182200Y

Universitat Rovira i Virgili
Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia

L'alumnat de la FCEP, de manera individual o col·lectiva, no pot anar a centres/organitzacions de qualsevol tipus a fer activitats pràctiques de les assignatures de grau/màster sense una autorització prèvia del professor/a responsable de l'assignatura o del tutor/ra de pràctiques externes i/o TFG/TFM.

És imprescindible que l'estudiant porti, degudament emplenat i signat, el document

Autorització per dur a terme activitats pràctiques de Grau i Màster

Actualitzat el 09/03/2023

Universitat Rovira i Virgili

AUTORITZACIÓ PER DUR A TERME ACTIVITATS PRÀCTIQUES DE GRAU/MÀSTER

Nom del professor/a responsable:

Mónica Padilla Diasson

Nom del lloc, centre o empresa on es vol anar:

Escola La Ginesta

Breu resum de l'activitat (cal indicar en el marc de quina assignatura es dur a terme l'activitat):

Objectius d'aprenentatge

Poder anar-hi a fer una observació a les aules d'infantil on hagi un infant o diversos amb les famílies parentals separades, per poder apreciar la diferenciació de quan venen d'estar amb un o l'altre, parlar amb el tutor o tutora de l'actitud de l'infant i les seves respostes emocionals, com era la situació abans de la separació, etc.

OBJECTIU GENERAL

Analitzar l'impacte emocional de la separació o el divorci parental en els infants de 0 a 6 anys en el context educatiu, així com identificar estratègies d'acompanyament que afavoreixin el seu benestar emocional.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

Aquí, s'han pensat 7 objectius específics tenint en compte les diverses recerques d'informació a realitzar i el que es vol extreure d'elles.

- 1. Recollir i analitzar la percepció de docents i famílies sobre l'impacte emocional de la separació parental en els infants de 0 a 6 anys, mitjançant entrevistes semiestructurades que permetin integrar diferents mirades i enriquir la comprensió del fenomen..**

Aquest objectiu permet identificar indicadors observables com conductes regressives, dificultats de regulació emocional, inseguretat o dependència afectiva, aportant dades qualitatives rellevants.

- 2. Analitzar les produccions gràfiques d'infants amb situació de separació parental i d'infants sense aquesta situació, identificant possibles diferències en la representació de la figura familiar, l'expressió emocional i els elements simbòlics presents en els dibuixos.**

Aquest objectiu introdueix una dimensió analítica que permet detectar diferències i establir possibles patrons.

- 3. Obtenir la visió especialitzada d'una professional de la psicologia sobre les manifestacions emocionals i conductuals dels infants davant la separació parental, així com sobre les estratègies d'intervenció més eficaces.**

Mitjançant entrevistes i qüestionaris, es busca integrar diferents mirades, enriquint la comprensió del fenomen.

- 4. Identificar les estratègies educatives i familiars utilitzades per acompanyar emocionalment els infants en situacions de separació parental.**

Aquest objectiu permet valorar pràctiques reals i la seva eficàcia en contextos educatius i familiars.

- 5. Analitzar el paper de l'escola com a espai de suport emocional en el procés d'adaptació dels infants davant la separació familiar.**

Es posa èmfasi en la funció protectora del context escolar com a entorn estable i segur.

- 6. Examinar una pel·lícula infantil relacionada amb la separació parental com a recurs educatiu per treballar les emocions.**

Aquest objectiu aporta una dimensió aplicada i innovadora, vinculant l'àmbit audiovisual amb l'educació emocional.

- 7. Elaborar propostes de millora i recomanacions pràctiques dirigides a docents i famílies per afavorir el benestar emocional dels infants.**

Aquest objectiu final reflecteix la voluntat transformadora del treball, orientada a la millora de la pràctica educativa.

Data/es en què es durà a terme l'activitat:

Durant l'últim asetmana d'abril fins al 20 de Maig.

Relació d'estudiants: (nom, cognoms, DNI i signatura)

Sara Pocero Sererols

48182200Y

